

การพัฒนารูปแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
DEVELOPING A MODEL OF INTROSPECTION TO IMPROVE THE
QUALITY OF LIFE OF PEOPLE IN UBON RATCHATHANI PROVINCE

¹ลিপป์มงคล ป้องภา, ²นคร จันทรราช, ³พูลศักดิ์ หอมสมบัติ
และ ⁴พระอธิการสุภาพร เตชธโร

¹Supmonkhon Phonphangpa, ²Nakhon Jantharach, ³Poolsak Homsombat
And ⁴Pra Athikarn Suphaporn thechatharo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Nakhonsingh@hotmail.com,

Received: May 13, 2025; **Revised:** July 21, 2025; **Accepted:** August 25, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาระบบการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาระบบการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ตลอดจนการเขียนรายงานการวิจัยตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยมีกระบวนการจัดการปฏิบัติวิปัสสนาการใช้สติในการกำกับตามดู กาย เวทนา จิต และธรรม ให้เป็นไปตามกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนการเสนอรูปแบบการพัฒนา

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาเอกสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานมี 2 ประการ คือ 1) การเสนอรูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานด้านสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มี 3 ด้าน คือ (1) ด้านการพัฒนาแบบการปฏิบัติธรรม (2) ด้านการพัฒนาพระวิปัสณาจารย์ และ (3) ด้านการพัฒนาสถานที่ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และ 2) การเสนอรูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานด้านการสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐาน (1) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนาในระดับชุมชน (2) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับสังคม และ (3) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับผู้ปฏิบัติ/ผู้สนใจทั่วไป

คำสำคัญ : วิปัสสนากรรมฐาน, คุณภาพชีวิต, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the process of organizing Vipassana meditation to improve the quality of life of people in Ubon Ratchathani province; 2) to analyze the development of the process of organizing Vipassana meditation to develop the quality of life of people in Ubon Ratchathani province. and 3) to propose a model for developing the Vipassana Meditation management process to improve the quality of life of the people in Ubon Ratchathani Province. By analyzing documents and interviews as well as writing research reports accordingly. The research results found that The process of organizing the practice of Vipassana meditation according to the principles of Satipatthana 4, with the process of organizing the practice of Vipassana meditation, using mindfulness to monitor the body, sensations, mind, and dhamma in accordance with the process of practicing Vipassana meditation. As for the proposed model for developing the Vipassana meditation management process, there are two aspects: 1) Proposing a model for developing the Vipassana Meditation management process for the Vipassana Meditation Center. There are 3 aspects: (1) the development of the Dhamma practice model, (2) the development of Vipassana teachers, and (3) the development of the location. in the practice of Vipassana meditation and 2) proposing a model for developing the Vipassana meditation management process in terms of creating a Vipassana meditation network: (1) creating a Vipassana meditation network at the community level, (2) creating a Vipassana meditation network at the social level, and (3) creating a network. Vipassana meditation network at the practitioner/general interest level

Keywords: Vipassana Meditation, Quality of life, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

การที่ชีวิตของมนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงจำเป็นจะต้องให้มนุษย์นั้นรู้จักพระพุทธศาสนาในการพัฒนาตนเอง 4 ด้าน ได้แก่ กาย ศีล จิต และปัญญาเป็นเกราะในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของมนุษย์ครอบครัว ชุมชน สังคม มนุษย์มีความอยากที่จะมีความสุขปราศจากทุกข์ เพราะความทุกข์นั้นจะส่งผลให้เกิดการบั่นทอนคุณภาพจิตใจ ร่างกาย ทำให้คุณภาพชีวิตแย่ลง เมื่อเกิดปัญหาคนในสังคมมักจะมุ่งหน้าเข้าวัดเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึงมักมีคำเปรียบเปรยว่า "คนเราเมื่อไม่เห็นทุกข์ย่อมไม่เห็นธรรม" ความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์จึงทำให้เกิดความไม่พอใจในสิ่งที่ได้สิ่งที่มีสิ่งที่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านกาย (กายภาวนา) คือการพัฒนาอินทรีย์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ เป็นตัวเชื่อมค่านิยมทั้ง 4 จะต้องได้รับการฝึกฝนโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นเกราะป้องกันไม่ให้ทะลักสู่อินทรีย์ทั้ง 4 การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) การฝึกค่านิยมประพฤติระเบียบวินัย ความสุจริตทั้งกาย วาจา การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี

กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนิดที่ค่อยเป็นค่อยไป ง่ายไปส่ายาก จากสิ่งที่หยาบไปสู่สิ่งที่ละเอียด คือการใช้พระพุทธศาสนาเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้เกิดขึ้นภายในชุมชนและหมู่บ้าน ในทางพระพุทธศาสนาแบบองค์รวม ครอบคลุมถึงกาย จิตใจและปัญญา (แสง จันทรงาม 2544:1) เราจะเห็นได้ว่าน้ำหอมไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ จิตใจของคนเราก็เป็นเช่นเดียวกันกับน้ำ ที่เมื่อผลอจิตเราก็อ่ยมคิดไปในสิ่งที่นำพาให้เราตกต่ำ บางครั้งเราอาจจะไม่ได้ตั้งใจหรือปล่อยให้จิตของเราไปในทางที่ต่ำแต่สภาพแวดล้อมบุคคลรอบข้าง สถานที่ เวลา อาจพาเราไปสู่สิ่งที่เรียกว่า จิตใจต่ำ ได้เหมือนกันการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นการพัฒนาตนเองเพื่อให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตัวบ่งชี้ว่าคุณภาพชีวิตของมนุษย์ จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือปัจจัยประกอบโดยมีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยพื้นฐานเบื้องต้น ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต และมนุษย์ทุกคนต้องการการประพฤติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วย เป็นการทำเพื่อให้เข้าถึงความจริงทำให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง การจัดการศึกษาของไทยในอดีตมีวัดเป็นสถานที่อบรมกุลบุตรให้เป็นคนที่มีคุณภาพขับเคลื่อนสังคม

การประพฤติตามหลักธรรมของพุทธศาสนาจึงอยู่ในวิถีชีวิตที่พระภิกษุทหาหน้าที่ถ่ายทอดและฝึกอบรมให้กับกุลบุตรเพื่อพัฒนาสติปัญญาและคุณธรรมการพัฒนาจิตโดยการเจริญภาวนาและหลักสูตรการภาวนาที่สำคัญยิ่งคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การเจริญสติปัฏฐาน (พระศรีวรญาณ (วิ), 2545:301) คือการที่สติเข้าไปตั้งอยู่ หรือมีสติกำกับอยู่ว่าโดยหลักการก็คือการใช้สติหรือวิธีปฏิบัติเพื่อใช้สติให้เกิดผลดีที่สุด การเจริญสติเป็นทางเอกที่ทำให้เกิดอิสรภาพหลุดพ้นจากความบีบคั้น

ของกาลเวลาและบาปกรรมทั้งปวงประสบความสำเร็จ ความสุข มิตรภาพ และพลังแห่งการเรียนรู้และสร้างสรรค์อย่างหาที่เปรียบไม่ได้ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดสติรู้เท่าทันทำให้เกิด ศีล สมาธิและปัญญา

จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติกรรมฐานนั้นเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติ ให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจด จนกระทั่ง บรรลุ มรรค ผล นิพพาน เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ทรงมอบพระพุทธศาสนาให้เป็นสมบัติของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ได้บรรลุธรรมระดับใดก็ตาม ด้วยการเจริญกรรมฐานย่อมจะทำให้พุทธบริษัทอื่นเกิดความมั่นใจในการเจริญกรรมฐาน เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตของมนุษย์ให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ ผู้ที่เคยเจริญกรรมฐานอย่างจริงจังหรือมีความถ้อยแท้หมดกำลังใจ จะได้มีกำลังใจในการปฏิบัติมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมระดับใดระดับหนึ่งก็สามารถพัฒนาจิตของตนจนกระทั่งสามารถบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน สังคมโลกก็จะได้รับประโยชน์คือ สันติภาพปัญหาต่าง ๆ ที่โลกกำลังประสบอยู่ เช่น การเปิดเบียนทำลายล้างกันการแย่งชิงผลประโยชน์จะลดน้อยลงตามลำดับ เพราะอาศัยการปฏิบัติกรรมฐานการปฏิบัติกรรมฐานจึงไม่ขึ้นกับโลกธรรมและกามคุณดังกล่าวและมีจุดหมายพื้นฐาน คือการอบรมจิตใจให้สงบจากนิวรณ์ธรรม คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ความคิดมุ้งม้าย ความเกียจคร้าน ความเร่าร้อน ไม่สบายใจ และระแวงสงสัยทำให้ จิตที่สงบจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลายจักเข้าถึงสภาวะที่เรียกว่า สมาธิ (วริยา ชินวรณ์, 2548:17

การปฏิบัติกรรมฐานตามหลักในพระพุทธศาสนาที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายนั้นระหว่างทางมีทางรกทางเลี้ยว ทางหลุม ทางบ่อ ทางแยกมากมาย หากผู้ปฏิบัติไม่มีความรู้ว่าจะปฏิบัติไปผิดทาง หรือประสบอันตรายซึ่งขึ้นอยู่กับความฉลาดของผู้ปฏิบัติ แต่ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาปริยัติได้รับคำชี้แนะจากประสบการณ์ของผู้ที่ผ่านมาแล้ว เอามาใช้ประโยชน์จะสามารถช่วยผู้ปฏิบัติได้ แต่ผู้ปฏิบัติไม่ศึกษาปริยัติไม่รับเอาคำแนะนำจะมีประสบการณ์ผู้ปฏิบัติก็เสี่ยงต่อการที่จะปฏิบัติกรรมฐานผิดพลาด การปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีด้วยกันแต่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีความเชื่อถือและยอมรับแนวการปฏิบัติพระกรรมฐานตามที่มีปรากฏหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถทำให้พุทธศาสนิกชนได้พัฒนานตนจากระดับปุถุชนธรรมดาเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในการปฏิบัติกรรมฐานผู้ปฏิบัติมีความจำเป็นที่จะต้องทราบเกี่ยวกับความหมายและประเภทของการปฏิบัติกรรมฐานว่ามีกี่ประเภทและแต่ละประเภทนั้นมีความหมายและมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร เพื่อจะได้ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ไขว่เขวและเชื่อมั่นต่อการปฏิบัติว่าได้ทำถูกต้องขั้นตอนต่างๆ ครบถ้วนแล้ว เพียงแต่ต่างกันไปโดยวิธีปฏิบัติเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการ

ปฏิบัติแบบใช้สมณานำหน้าหรือการใช้วิปัสสนาำหน้าหรือปฏิบัติควบคู่ไปพร้อมๆ กัน และการปรับจิตของตนในคราวปฏิบัติผิจนเกิดความหลงเข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุพระนิพพาน ในปัจจุบันพบว่าวิปัสสนากรรมฐานกำลังเป็นที่ต้องการของผู้คนที่ล้นหลามมากมายไปดด้วยนานาความทุกข์ของชีวิต ทำให้เกิดรูปแบบของการปฏิบัติหลากหลายรูปแบบในสำนักปฏิบัติธรรม ทั้งวัดและสถานปฏิบัติทั่วไปผู้คนจึงนิยมปฏิบัติโดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติกรรมฐาน เป็นการฝึกจิตให้เกิดความสงบ ได้รับความสุขและความสบายทางกายและจิตเมื่อความสงบเกิดขึ้นความสุข อันเกิดจาก ปฏิบัติกรรมฐาน ก็นำไปพัฒนาในการชีวิตให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีได้เมื่อดวงจิต วางจากความคิดที่วุ่นวายจะเข้าสู่ภาวะแห่งความสุข ปล่อยวาง สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสมบูรณ์แบบได้กว่าคนปกติ เพราะฉะนั้น การฝึกจิตอบรมจิตให้พบกับความสงบอย่างแท้จริงต้องอาศัยความรู้เบื้องต้น ของกรรมฐาน และในการฝึกจิตตามจิตให้เกิดความสงบได้นั้น จะต้องทำอย่าง ต่อเนื่องเป็นประจำ ต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี” เป็นสาเหตุที่มีความเชื่อมโยงของโครงการวิจัยภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาระบบการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาระบบการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เจ้าอาวาสและผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมในพื้นที่วิจัย โดยมี 1) วัดมหาวนาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 2) วัดป่าสัลเลขธรรม

ตำบลแพงใหญ่ อำเภอลำเลียดโขก จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) วัดแก้ววังซี ตำบลดอนใหญ่ อำเภอสรีเมืองใหม่

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ในการสัมภาษณ์ โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำแนกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่คือ เจ้าอาวาส ผู้ปฏิบัติธรรมในศูนย์ปฏิบัติธรรมตามพื้นที่การวิจัย ในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 3 แห่ง รวมทั้งหมดจำนวน 30รูป/คน เป็นบุคคลที่มีบทบาทในเรื่องการพัฒนารูปแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการสัมภาษณ์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวคิดหลักการและกระบวนการการพัฒนารูปแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาพิจารณาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล แล้วจึงนำมาสรุปข้อมูล แยกข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะของข้อมูลและประเด็นในการศึกษาข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตีความหมายอธิบายตามลักษณะของความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่าง ๆ ในภาพรวมผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักความเป็นเหตุเป็นผลอาศัยการตีความ (Interpretation) จากเนื้อหาข้อมูลในเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบและเข้าใจการการพัฒนารูปแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐาน คือ สมถะและวิปัสสนาในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ศึกษาถึงมูลเหตุให้เกิดมหาสติปัฏฐานสูตรและมหาสติปัฏฐานสูตรทั้งโดยย่อและโดยพิสดารพร้อมด้วยอานิสงส์ในการปฏิบัติว่าจะให้ผลดีอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ากับการศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทการเห็นแจ้ง คือเห็นแจ้งในรูปนาม เป็นไปในลักษณะทั้ง คือ ไม่เที่ยง

เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน โดยความเป็นจริง จึงจะถือเอา ซึ่ง มรรค ผล นิพพาน ได้และเป็นหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตที่สูงสุด มีความประเสริฐวิเศษสุด มีอานาจประหารกิเลส และกำจัดสังโยชน์ได้ มีปรากฏอยู่เฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความจำเป็นที่จะต้องทราบเกี่ยวกับ ประเภทของการปฏิบัติว่ามีกี่ประเภท และแต่ละอย่างนั้น มีความหมายอย่างไร เพื่อจะได้ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ไขว้เขว และเชื่อมั่นต่อการปฏิบัติว่า ได้ทำถูกต้องขั้นตอนต่างๆ ครบถ้วนแล้วเพียงแต่ต่างกันออกไปโดยวิธีปฏิบัติเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติแบบใช้สมณะนำหน้าการใช้วิปัสสนาหน้าหรือปฏิบัติควบคู่ไปพร้อมๆกัน และการปรับจิตของตนในคราวปฏิบัติผิตจนเกิดความหลงเข้าใจผิดว่า ตนได้บรรลุพระนิพพานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1. สมณปุพพังคมวิปัสสนาภาวนา หมายถึง ผู้เจริญวิปัสสนาอันมีสมณะนำหน้าจนได้มรรคแล้วเสพอจริยมรรคนั้น ทำให้มากจนละสังโยชน์ได้อนุสยหมดสิ้นไป 2. วิปัสนาปุพพังคมสมณภาวนา หมายถึง ผู้เจริญสมณะอันมีวิปัสสนาหน้าจนได้มรรคแล้วเสพอจริยมรรคนั้น ทำให้มากจนละสังโยชน์ได้อนุสยหมดสิ้นไป 3. สมณวิปัสสนายุกนัทธภาวนา หมายถึง ผู้เจริญสมณะและวิปัสสนาควบคู่กันไป และ 4. บุคคลผู้มีปัญญาอุทธานจะในธรรมกลั่นไว้ในเวลาที่จิตตั้งมั่น สงบภายในมีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ มรรคก็เกิดขึ้น เสพอจริยมรรคนั้น ทำให้มากจนละสังโยชน์ได้ อนุสยหมดสิ้นไปปฏิบัติทางของผู้ปฏิบัติที่มีชื่อเรียกในสมัยอรรถกถาว่า สมณยานิกคือผู้มีสมณะเป็นยาน หมายถึง การบำเพ็ญสมณะจนได้ฌานก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนา และนับว่าเป็นวิธีปฏิบัติอย่างหนึ่งในบรรดาวิธีดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนานั้นมี 2 อย่างคือ สมณะและวิปัสสนาแต่ละอย่างต่างมีจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติกรรมฐานนั้นเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติ ให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจนกระทั่ง บรรลุ มรรค ผล นิพพาน เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ทรงมอบพระพุทธศาสนาให้เป็นสมบัติของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ได้บรรลุธรรมระดับใดก็ตาม ด้วยการเจริญกรรมฐานก็ย่อมจะทำให้พุทธบริษัทอื่นเกิดความมั่นใจในการเจริญกรรมฐาน เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตของมนุษย์ให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ ผู้ที่เคยเจริญกรรมฐานอย่างไร้จุดหมายหรือมีความถ้อยแท้หมดกำลังใจ จะได้มีกำลังใจในการปฏิบัติมากขึ้น ในขณะเดียวกันผู้ที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมระดับใดระดับหนึ่งก็สามารถพัฒนาจิตของตนจนกระทั่งสามารถบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน สังคมโลกก็จะได้รับประโยชน์ คือ สันติภาพ ปัญหาต่าง ๆ ที่โลกกำลังประสบอยู่ เช่น การเปิดเบียนทาลายล้างกัน การแย่งชิงผลประโยชน์จะลดน้อยลงตามลำดับ

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การพัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. รูปแบบการปฏิบัติด้านอิริยาบถใหญ่ หมายถึง กิจกรรมด้านการยืน การเดิน การนั่ง และการนอนเป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วเหมือนลมหายใจไม่ต้องสร้างขึ้นก็มีเอง หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ คือ เพียงตามรู้ให้ตรงตามที่เป็นจริงตรงตามปัจจุบันก็พอและเปลี่ยนอิริยาบถสลับกันไปตามธรรมชาติ เมื่อเดินจงกรมเมื่อยแล้วก็นั่งเมื่อนั่งเมื่อยแล้วก็เดินจงกรมต่อไป ส่วนอิริยาบถยืนจะปรากฏในขณะก่อนจะหันกายกลับผู้ปฏิบัติย่อมเข้าใจว่ามีเพียงสภาวะเดินและจิตที่ต้องการจะเดินเกิดก่อนเดินไม่มีสัตว์บุคคลผู้เดิน และไม่ใช่ว่าการเดินของสัตว์หรือบุคคลการเดินเป็นต้น เกิดจากจิตที่ต้องการจะหาอากาศปฏิกิริยานั้นๆ เป็นเหตุวิธีการกำหนดในการเดิน ยืน นั่งและนอนมีดังนี้ คือ การเดิน คือ การเคลื่อนร่างกายทั้งหมดไปข้างหน้า การยืน คือการเหยียดทั้งตัวในแนวตั้ง ซึ่งเป็นการตั้งตรงของร่างกายอันจัดเป็นสภาวะตั้งของธาตุลม การนั่ง คือการคู้เข้าของการครึ่งล่าง และการเหยียดตั้งของกายครึ่งบน อันเป็นสภาวะหย่อนหรือตั้งของธาตุลม การนอน คือการเหยียดทางขวางโดยวางราบทั้งตัว อันจัดเป็นสภาวะตั้งของธาตุลม ผู้ปฏิบัติพึงรับรู้สภาวะต่อไปนี้ ในขณะที่เดิน กล่าวคือ เวลายกเท้า สภาวะเบาปรากฏเพราะธาตุไฟที่มีสภาวะเบาเป็นหลักในขณะนั้นเวลาอย่างเท้า สภาวะผลัดทันปรากฏ เพราะธาตุลมมีสภาวะผลัดทันเป็นหลักในขณะนั้น เวลาเหยียดเท้า สภาวะหลักปรากฏ เพราะธาตุน้ำที่มีสภาวะหนักเป็นหลักในขณะนั้น เวลาวางเท้าเสมอพื้นสภาวะสัมผัสที่แข็งหรืออ่อนปรากฏเพราะธาตุดินที่มีสภาพสัมผัสความแข็งหรืออ่อนเป็นหลักในขณะนั้น พอสรุปแนววิธีการยืน เดินนั่ง และนอน

รูปแบบการปฏิบัติด้านการเดินจงกรม การเดินจงกรมหมายถึง การเดินไปและเดินกลับอย่างมีสติ เพื่อปรับแต่งอิริยาบถและอินทรีย์ให้มีความเสมอกัน การเดินจงกรมวิธีการปฏิบัติดังนี้ คือ

- 1) สายตาเตรียมไว้มองไกลประมาณ 2-3 เมตร
- 2) จิตจดจ่ออยู่ที่อาการเคลื่อนไหวของเท้าสติกำหนดรู้
- 3) คำบริกรรมในใจกับการเคลื่อนไหวต้องไปพร้อมกัน
- 4) ขณะที่เดินอยู่ ถ้ามีสภาวะธรรมอย่างอื่นที่ชัดเจนมากกว่าแทรกเข้ามา ควรหยุด
- 5) กำหนดอาการเดินชั่วคราว จากนั้น ตั้งใจกำหนดอารมณ์ที่แทรกเข้ามานั้นจนกระทั่ง ดับไป เสื่อมไปหรือไม่ชัดเจนแล้วจึงค่อยกลับมากำหนดอาการเดินต่อไป
- 6) เดินช้าๆ แต่อย่าบังคับมากจิตใจจดจ่อ มีสติกำหนดรู้อย่างต่อเนื่อง

และสิ่งที่จะต้องเว้นขณะเดินจงกรม 1) ไม่นิยมหลับตา หรือสอดสายสายตาเพื่อหาอารมณ์ 2) ไม่ควรก้มมากเกินไปหรือจดจ้องจนปวดต้นคอ 3) ไม่เชิดหน้าหรือเดินแกว่งแขน 4) ไม่เกร็งเท้าหรือขาจนเกินไปในขณะเดิน 5) ไม่บริกรรมสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ตรงกับสภาวะของการเดิน 6) ไม่เพ่งสณฐานบัญญัติของเท้า หรือกำหนดพอง-ยุบ นอกจากนี้ยังมีข้อยกเว้นบางกรณีในการเดินจงกรม

2. รูปแบบการปฏิบัติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน รูปแบบการปฏิบัติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การใช้สติกำหนดรู้อาการของเวทนาคือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณา ลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดมีเวทนาที่ปรากฏชัดเจนเข้าแทรกซ้อนก็ให้กำหนดรู้ในเวทนานั้น ตามกำหนดดูอาการของสุขหรือทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นว่า อาการของสุขหรือทุกข์เป็นอย่างไรหรือเมื่อรู้สึกว่ามีสุขไม่ทุกข์ก็รู้ชัดแก่ใจ หรือสุขหรือทุกข์เกิดขึ้นจากอะไรเป็นมูลเหตุ เช่น เกิดจากเห็นรูปหรือได้ยินเสียง หรือได้กลิ่นหรือได้ลิ้มรส หรือได้สัมผัส ก็รู้ชัดแจ้งหรือเมื่อรู้สึกเจ็บหรือปวด หรือเมื่อย หรือเสียใจ แค้นใจ อึดใจ ฯลฯ ก็มีสติรู้ กำหนดรู้ชัดว่ากำลังรู้สึกเช่นนั้นอยู่เมื่อเวทนานั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตามกำหนดรู้มันแล้ว จึงกลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม โดยมีวิธีขณะปวด กำหนดว่า ปวดหนอยๆ ขณะเจ็บ กำหนดว่า เจ็บหนอยๆ ขณะซา กำหนดว่า หนอยๆ ขณะคัน กำหนดว่า คันหนอยๆ ขณะเมื่อย กำหนดว่า เมื่อยหนอยๆ ขณะแสบ กำหนดว่า แสบหนอยๆ เป็นต้น การกำหนดเวทนาผู้ปฏิบัติต้องมีความอดทนค่อนข้างมาก เพราะถ้ามีความอดทนน้อยคอยเปลี่ยนอิริยาบถอยู่บ่อยๆ จะทำให้เสียสมาธิมาก ถ้าทนไม่ไหวจริงๆ ก็ควรกำหนดเวลาในการนั่งให้น้อยลงและค่อยๆ เพิ่มไปที่ละ 3- 5- 10 นาที เมื่อครบตามเวลาที่ตั้งใจไว้แล้วก็ให้เปลี่ยนอิริยาบถไปเดินจงกรม เมื่อเดินจงกรมครบตามเวลาที่ได้กำหนดไว้ก็กลับมานั่งพยายามเดินนั่งสลับกันไม่ควรจะเดินหรือนั่งอย่างเดียว เพราะจะทำให้อิริยาบถหรืออินทรีย์ ไม่สม่ำเสมอ ถ้าเป็นไปได้ควรเดินและนั่ง ให้เท่าๆ กันไปตั้งแต่เริ่มต้น การตามกำหนดรู้เวทนานี้ นับเนื่องในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจะวางใจอย่างไร ในเมื่อต้องเผชิญหน้ากับทุกขเวทนา ผู้ปฏิบัติต้องวางใจให้เป็นกลางอย่าไปอยากให้หาย อย่าไปอยากเอาชนะ อย่าไปอยากรู้ว่ามันจะดับหรือไม่ดับอย่างไร ให้ทำหน้าที่เพียงแค่การเฝ้าดูอย่างมีสติเท่านั้นวิธีการกำหนดเวทนามีอยู่ 3 วิธี 1) การกำหนดแบบเผชิญหน้า คือ ตั้งใจกำหนดแบบไม่ทอดทิ้งตายเป็นตายโดยเอาจิตไปจดจ่อที่อาการปวด จี๊ดไปบริเวณที่กำลังปวดมากที่สุด วิธีนี้ผู้ปฏิบัติจะค่อนข้างเหน็ดเหนื่อย เพราะต้องใช้พลังจิตอย่างทุ่มเทและจดจ่อมากที่สุด แต่ก็มีประโยชน์ในการรู้แจ้งทุกข์ลักษณะอย่างพิเศษ 2) การกำหนดแบบลอบทาร์ร้าย คือ ตั้งใจกำหนดแบบจุ่มใจในตอนแรกๆ พอรู้สึกว่าการปวด ความเพียรมีน้อยก็ถอยออกมาเตรียมความพร้อมใหม่ เมื่อพร้อมแล้วก็เข้าไปกำหนดอีกครั้ง หนึ่ง เช่นขณะกำหนดปวดอยู่นั้น ความปวดกลับทวีความรุนแรงมากขึ้นจนไม่สามารถทนไหว จึงหยุดกำหนดรู้อาการปวดแต่เปลี่ยนไปกำหนดรู้อาการพอง-ยุบ หรืออารมณ์อื่น ๆ แทนแต่ยังไม่ถึงขั้นที่ต้องเปลี่ยนอิริยาบถไปยืนหรือเดินในขณะนั้น และ 3) การกำหนดแบบเฝ้าดูหรือสังเกตการณ์ คือ เมื่อรู้สึกปวดหรือเจ็บมากก็มีได้ไป กำหนดตอกย้ำลงไปอีก เพียงแต่กำหนดรู้ด้วยสติปัญญาอยู่เฉยๆ เช่น กำหนดว่าปวดหนอยๆ เจ็บหนอยๆ เมื่อยหนอยๆ ซาหนอยๆ หรือ รู้หนอยๆ

เป็นต้น ไม่นั่นหรือย้าอุปมาเหมือนทหารที่เฝ้าคูขาศึกอยู่บนที่สูงหรือหอสังเกตการณ์ ไม่ได้ทำการสู้รบกับข้าศึกแต่ประการใด เพียงแต่เฝ้าสังเกตการณ์เคลื่อนไหวของข้าศึกเท่านั้น

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีดังนี้

1. ด้านรูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องส่งเสริมการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม ต้องนำเอาการฝึกปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องมาใช้ในการฝึกอบรมให้แก่ประชาชน มีการจัดการฝึกอบรมบุคลากรหรือพระวิปัสสนาจารย์ให้มีเพียงพอ ต้องมีการสร้างโครงการปฏิบัติธรรมให้เป็นโครงการแบบประจำของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่งจัดให้มีการปฏิบัติธรรมตามที่พระวิปัสสนาจารย์มีความถนัด แต่ละแห่งอาจจะใช้รูปแบบที่แตกต่างกัน จึงควรมีการร่วมกันกำหนดให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน แล้วให้แต่ละแห่งทำการบริหารจัดการด้วยการเสริมกิจกรรมอื่น ๆ ในการฝึกอบรมการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ควรให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีโอกาสในการเลือกรูปแบบการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง

2. ด้านวิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีพระวิปัสสนาจารย์ ที่ได้ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรของคณะสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์จนมีความสามารถสอนการปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี และต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้แก่ประชาชนทั่วไป พระวิปัสสนาจารย์ต้องพัฒนาความสามารถของตนเองให้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา และต้องสร้างความน่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็นทั่วไป พระสังฆาธิการควรจัดให้มีการส่งเสริมให้ฝึกพระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้อย่างเพียงพอ การมีพระวิปัสสนาจารย์จำนวนมาก ๆ จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีทางเลือกเพิ่มขึ้นในการเข้าปฏิบัติธรรม เพราะพระวิปัสสนาจารย์แต่ละรูปก็มีความสามารถที่ต่างกัน มีเทคนิคการสอนการฝึกอบรมที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป

3. ด้านสถานที่ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มีความเงียบสงบ ร่มรื่น มีอาคารสถานที่หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่กว้างขวางไม่อัด รวมถึงการมีห้องพัก ห้องน้ำห้องสุขาที่เพียงพอ และต้องแบ่งแยกตามเพศของผู้ปฏิบัติธรรมด้วย การเดินทางไปมาสะดวก อยู่ใกล้แหล่งชุมชนและสถานพยาบาล วัดทุกวัดควรจัดให้มีพื้นที่สำหรับให้ประชาชนสามารถเข้าปฏิบัติธรรมได้ตลอดเวลา ไม่จำเพาะว่าต้องเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่ได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคมเท่านั้น หากวัดใดมีสภาพวัด สถานที่ที่เหมาะสมตามหลักของอวาสลัปปายะ ก็สามารถเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมได้เช่นกัน ลักษณะของสถานที่ที่มีความสัปปายะ ได้แก่ มีความสงบ ร่มรื่น มีพื้นที่ปฏิบัติแยกจากที่พัก การเดินทางสะดวก มีความปลอดภัย มีเครื่อง

อำนวยความสะดวกพอเหมาะแก่การเข้าปฏิบัติธรรม เป็นต้น ต้องส่งเสริมให้วัดทุกวัดเป็นสถานที่ที่สอนปฏิบัติธรรมได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี จะเห็นว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนานั้นมี 2 อย่างคือ สมถะและวิปัสสนาแต่ละอย่างต่างมีจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติกรรมฐานนั้นเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจนกระทั่ง บรรลุ มรรค ผล นิพพาน เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ทรงมอบพระพุทธศาสนาให้เป็นสมบัติของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ได้บรรลุธรรมระดับใดก็ตามด้วยการเจริญกรรมฐานก็ย่อมจะทำให้พุทธบริษัทอื่นเกิดความมั่นใจในการเจริญกรรมฐาน เป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตของมนุษย์ให้บรรลุถึงพระนิพพานได้ ผู้ที่เคยเจริญกรรมฐานอย่างไร้จุดหมายหรือมีความถ้อยแท้หมดกำลังใจ จะได้มีกำลังใจในการปฏิบัติมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมระดับใดระดับหนึ่งก็สามารถพัฒนาจิตของตน จนกระทั่งสามารถบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน สังคมโลกก็จะได้รับประโยชน์ คือ สันติภาพ ปัญหาต่าง ๆ ที่โลกกำลังประสบอยู่ เช่น การเบียดเบียนทำลายล้างกัน การแย่งชิงผลประโยชน์จะลดน้อยลงตามลำดับ เพราะอาศัยการปฏิบัติกรรมฐาน การปฏิบัติกรรมฐานจึงไม่ขึ้นกับโลกธรรมและกามคุณดังกล่าวและมีจุดมุ่งหมายพื้นฐาน คือ การอบรมจิตใจให้สงบจากนิวรณ์ธรรม คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ความคิดมั่งร้าย ความเกียจคร้าน ความเร่าร้อน ไม่สบายใจ และระแวงสงสัย ทำให้ จิตที่สงบจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลายจักเข้าถึงสภาวะที่เรียกว่า สมานิลักษณะเด่นที่สุดของจิตที่เป็นสมาธิ คือ ความสมควรแก่งานหรือความเหมาะแก่การใช้งานและเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงานการเล่าเรียนและการทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กระทำไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก ไม่เลือนล่อย ช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานย่อมดำเนินไปโดยรอบคอบไม่ผิดพลาดและป้องกันอุบัติเหตุได้ดีเพราะเมื่อมีสมาธิย่อมมีสติกำกับอยู่ เรียกว่าจิตเป็นกัมมณียะ หรือกรรมนิย แปลว่า ควรแก่งานหรือเหมาะแก่การใช้งาน การฝึกให้จิตใจ มีสมาธิ มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ สามารถควบคุมตนได้ดี เป็นเหตุให้จิตสงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะ

การใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง บุคคลที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตดีแล้วย่อมได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ด้านคุณภาพของจิต คือให้มีคุณธรรมต่างๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม เป็นจิตใจสูง ประณีต เช่น มีความรัก มีเมตตา มีกรุณา ความเป็นมิตร ยากช่วยเหลือ ปลดปล่อยทุกข์ของผู้อื่นมีจาคะ คือมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีสัมมาคารวะ และ มีความกตัญญู เป็นต้น

2. ด้านสมรรถภาพของจิต คือให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีขันติ คือ อดทน มีวิริยะ คือความเพียร มีสมาธิ คือจิตตั้งมั่น แน่วแน่ มีสัจจะ คือจริงจัง มีอธิฐาน คือเด็ดเดี่ยว แน่วแน่ต่อจุดหมายที่ทำได้จริง พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงชัดเจนถูกต้อง

3. ด้านสุขภาพของจิต คือให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยิ้มแย้มได้ มีปีติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า ไม่คับข้องใจ เป็นต้น

ในการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายนั้นระหว่างทางมีทางรก ทางเลี้ยว ทางหลุม ทางบ่อ ทางแยกมากมาย ถ้าผู้ปฏิบัติไม่มีความรู้ อาจจะปฏิบัติไปผิดทาง หรือประสบอันตราย ซึ่งขึ้นอยู่กับความฉลาดของผู้ปฏิบัติ แต่ถ้าผู้ปฏิบัติได้ศึกษาปริยัติได้รับคำแนะนำจากประสบการณ์ของผู้ที่ผ่านมาแล้ว เอามาใช้ประโยชน์จะสามารถช่วยผู้ปฏิบัติได้ แต่ถ้าผู้ปฏิบัติไม่ศึกษาปริยัติไม่รับเอาคำแนะนำจะมีประสบการณ์ ผู้ปฏิบัติก็เสี่ยงต่อการที่จะปฏิบัติกรรมฐานผิดพลาด การปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีด้วยกัน

2. การพัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีการพัฒนาตามหลักวิปัสสนา ดังนี้

2.1 รูปแบบการปฏิบัติหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน รูปแบบการปฏิบัติหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐานการใช้สติกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกคือ พิจารณาลมหายใจเข้าออกโดยการติดตามพิจารณาลักษณะของการหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดคือ เมื่อหายใจเข้าหรือออกสั้นยาวอย่างไร ก็ให้รู้อย่างแน่ชัด เปรียบเหมือนนายช่างกลึง หรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ชำนาญ เมื่อเขาชักเชือกกลึงยาวก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงสั้น การเจริญกายานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้นรวมถึงการกำหนดอริยาบถใหญ่และอริยาบถย่อย นอกจากการกำหนดอาการของลมหายใจเข้าออกแล้ว ผู้ปฏิบัติยังจะต้องกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทั้งหลายอื่นอีกด้วย เช่น อาการเคลื่อนไหวของอริยาบถต่างๆ มี ยืน เดิน นั่ง นอน การแลดู การเหลียวดู การคู้้วยะ ฯลฯ ในทุกขณะที่เคลื่อนไหว การทำกิจประจำวันต่างๆ ก็ต้องกำหนดรู้อยู่ทุกขณะเช่นเดียวกัน เช่น การกิน การดื่ม การเคี้ยว การนุ่งห่ม การถ่าย อุจจาระ ปัสสาวะ การดู การ

ได้ยิน การไต่กลิ่น การรู้รส การสัมผัส ยิ่งไปกว่านั้นอาการที่ปรากฏทางนามธรรมอันได้แก่ เวทนา จิต และธรรมนั้น ให้กำหนดได้ทันทีที่สภาวะเหล่านี้ปรากฏแก่จิตชัดเจนกว่าอาการของลมหายใจเข้าออก

2.2 รูปแบบการปฏิบัติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน รูปแบบการปฏิบัติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การใช้สติกำหนดรู้อาการของเวทนาคือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดมีเวทนาที่ปรากฏชัดเจนเข้าแทรกซ้อนก็ให้กำหนดรู้ในเวทนานั้น ตามกำหนดดูอาการของสุขหรือทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นว่า อาการของสุขหรือทุกข์เป็นอย่างไร หรือเมื่อรู้สึกว่าจะไม่สุขไม่ทุกข์ก็รู้ชัดแก่ใจ หรือสุขหรือทุกข์เกิดขึ้นจากอะไรเป็นมูลเหตุ เช่น เกิดจากเห็นรูปหรือได้ยินเสียงหรือได้กลิ่นหรือได้ลิ้มรส หรือได้สัมผัส ก็รู้ชัดแจ้งหรือเมื่อรู้สึกเจ็บหรือปวด หรือเมื่อยหรือเสียใจ แค้นใจ อึดใจ ฯลฯ ก็มีสติรู้ กำหนดรู้ชัดว่ากำลังรู้สึกเช่นนั้นอยู่ เมื่อเวทนานั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตามกำหนดรู้เช่นนั้นแล้ว จึงกลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม โดยมีวิธีขณะปวด กำหนดว่า ปวดหนอยๆ ขณะเจ็บ กำหนดว่า เจ็บหนอยๆ ขณะซา กำหนดว่า หนอยๆ ขณะคัน กำหนดว่า คันหนอยๆ ขณะเมื่อย กำหนดว่า เมื่อยหนอยๆ ขณะแสบ กำหนดว่า แสบหนอยๆ เป็นต้น การกำหนดเวทนายรู้เวทนานี้ผู้ปฏิบัติต้องมีความอดทนค่อนข้างมาก เพราะถ้ามีความอดทนน้อยคอยเปลี่ยนอิริยาบถอยู่บ่อยๆ จะทำให้เสียสมาธิมาก ถ้าทนไม่ไหวจริงๆ ก็ควรกำหนดเวลาในการนั่งให้น้อยลงและค่อยๆ เพิ่มไปที่ละ 3- 5- 10 นาที เมื่อครบตามเวลาที่ตั้งใจไว้แล้วก็ให้เปลี่ยนอิริยาบถไปเดินจงกรม เมื่อเดินจงกรมครบตามเวลาที่ได้กำหนดไว้ก็กลับมานั่ง พยายามเดินนั่งสลับกันไม่ควรจะเดินหรือนั่งอย่างเดียว เพราะจะทำให้อิริยาบถหรืออินทรีย์ ไม่สม่ำเสมอกัน ถ้าเป็นไปได้ควรเดินและนั่งให้เท่าๆ กันไปตั้งแต่เริ่มต้นการตามกำหนดรู้เวทนานี้ นับเนื่องในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจะวางใจอย่างไร ในเมื่อต้องเผชิญหน้ากับทุกขเวทนา ผู้ปฏิบัติต้องวางใจให้เป็นกลางอย่าไปอยากให้หาย อย่าไปอยากเอาชนะ อย่าไปอยากรู้ว่ามันจะดับหรือไม่ดับอย่างไร

2.3 รูปแบบการปฏิบัติหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน รูปแบบการปฏิบัติหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานมีการใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางวิญญาณขันธ์ คือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดจิตมี อาการแตกต่างไปจากปกติปรากฏอย่างชัดแก่จิตเข้ามาแทรกซ้อน ก็ให้กำหนดรู้อารมณ์นั้นในทันทีว่า มีอารมณ์อย่างไร เช่น เมื่อจิตมีราคะ โทสะ โมหะ ความหตु ความฟุ้งซ่าน ความสงบ ความไม่สงบ ฯลฯ ก็รู้ชัดว่า จิตมีอารมณ์อย่างนั้นๆ ตามความเป็นจริง เมื่อจิตนั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตาม กำหนดรู้เช่นนั้นแล้ว จึงกลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม คำว่า จิต คือธรรมชาติหรือสภาวะธรรมอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ ผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้ตามสภาพที่เป็นจริง ดังนี้การตามกำหนดรู้จิต ที่คิณ้อมไปหาหรือรับอารมณ์ในที่ไกลหรือใกล้ ผู้ปฏิบัติควรเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะการกำหนดรู้จิตนั้น

เป็นของละเอียดอ่อนมาก ถ้ากำหนดไม่ถูกวิธีบางครั้ง ทำให้สับสนและฟังชันมากขึ้น อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความเครียดและอาการผื่นคันของศีรษะได้ อันเป็นปัญหาและอุปสรรคของนักปฏิบัติบางท่าน ที่ขาดความเข้าใจในวิธีการหาตัวแปรนี้อย่างถูกต้องก่อนการกำหนด ผู้ปฏิบัติต้องวางใจให้เป็นปกติเสมือนหนึ่งไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาก่อนเพราะเมื่อ ไม่มีสภาวะลักษณะอย่างนี้ใจเราก็เป็นปกติ ไม่มีชอบหรือชัง แต่พอสภาวะนี้เข้ามาทำให้ใจเราเสียความเป็นปกติไป ฉะนั้นการกำหนดต้องพิจารณาด้วยสติปัญญาให้รู้ตามความจริงที่เกิดขึ้น ไม่ต้องไปคิดปรุงแต่งหรือใส่ข้อมูลอื่นใดเข้าไปอีก ขอให้กำหนดรู้อย่างเดียว มันเกิดอะไรคิดอะไรก็ให้กำหนดรู้ไปตามนั้น เพราะเรามีหน้าที่กำหนดรู้ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริงหรือรู้เท่าทันความเป็นจริงที่เกิดขึ้น จนสามารถถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นลงได้ เราไม่มีหน้าที่คิดแต่จิตมีหน้าที่คิด เรามีหน้าที่กำหนดรู้ ก็ให้ทำหน้าที่กำหนดรู้ไปตามนั้น อย่าไปสร้างสิ่งใหม่ให้เป็นปัญหาแก่ตัวเองขณะคิด กำหนดว่า คิดหนอๆ เน้นย้ำ ช้า หนักแน่น ทั้งจังหวะเล็กน้อย เพื่อผ่อนคลายถ้าในกรณีที่กำหนดแบบถี่เร็ว ฉับไว จดจ่อ นั้น ต้องตอกย้ำและติดต่อกันไม่มีการทิ้งจังหวะแต่ข้อควรทำให้เกิดความเครียดได้ ฉะนั้นผู้ปฏิบัติจึงควรเลือกให้เหมาะกับตนเองและบางครั้งเราสามารถใช้ได้ทั้ง 2 วิธีแบบผสมผสานกันจะทำให้เกิดพลัง ในการสยบอารมณ์ รวมทั้งเกิดการผ่อนคลายไปด้วยในตัวนอกนั้นก็กำหนดเหมือนกัน ขณะคิดถึง กำหนดว่า คิดถึงหนอๆ ขณะนึก กำหนดว่า นึกหนอๆ ขณะฟังชัน กำหนดว่า ฟังชันหนอๆ ขณะหยุดหัด กำหนดว่า หยุดหัดหนอๆ ขณะรำคาญ กำหนดว่า รำคาญหนอๆ ขณะซึม กำหนดว่า ซึมหนอๆ ขณะว่าง กำหนดว่า ว่างหนอๆ ขณะสงบ กำหนดว่า สงบหนอๆ ขณะนิ่งกำหนดว่า นิ่งหนอๆ อย่างนี้เป็นต้นการกำหนดรู้สภาพของจิตที่รู้อารมณ์ แต่ละขณะนั้น เป็นเรื่องไม่ยากเท่าใดนัก แต่ขอเพียงผู้ปฏิบัติให้หมั่น ฝาค่อยๆ มีสติบ่อยๆ ถึงแม้จะทันท่วงทีบ้างไม่ทันท่วงทีก็ตาม ให้ถือเสียว่าเราได้ทำหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ เพื่อสร้างเหตุปัจจัยและเตรียมความพร้อมอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากบ่วงของมาร คือกิเลส ในโอกาสต่อไป

2.4 รูปแบบการปฏิบัติหลักอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กิจกรรมการใช้สติตามหลักอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การสติตั้งมั่นพิจารณาเนืองๆ ซึ่งธรรม 5 หมวด คือ นิรวณ 5 ชั้น 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 และอริยสัจ 4 การใช้สติตามดูสิ่งที่จิตรู้หรือสิ่งที่มาประกอบกับจิตปรุงแต่งจิตเรียกให้ตรงกับสภาวะของผู้ปฏิบัติก็ได้แก่สภาวะธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติควรเอาใจใส่เฝ้าดูและกำหนดรู้ให้ทันปัจจุบันโดยอาศัยความเพียรมีสติระลึกรู้อยู่ทุกขณะดังนี้ขณะเห็น กำหนดว่า เห็นหนอๆ โดยกำหนดเพียงอาการเบาๆ กลางๆ ของรูป ไม่ต้องกำหนดที่ตาและในขณะที่กำหนดก็ไม่ต้องไปจ้องดูรูป เพราะกิเลสจะเข้า ขณะได้ยิน กำหนดว่า ได้ยินหนอๆ โดยกำหนดเพียงแค่อารมณ์ที่ได้ยินเสียงเท่านั้น ไม่ต้องเอาจิตไปจดจ่อที่หูหรือกำหนดที่หู โดยกำหนดเพียงอาการที่

ปสาทรูปรับเสียงเท่านั้นเพราะจริงๆ แล้วหูกับเสียงต่างคนต่างอยู่ขณะใดก็ได้กลิ่น กำหนดว่า กลิ่น หนอๆ โดยกำหนดขณะที่จมูกขานประสาทรับรู้กลิ่นในชั้น แรกๆ ไม่ต้องแยกแยะว่าหอมหรือเหม็นให้กำหนดเพียงแค่ว่ากลิ่นเท่านั้นเมื่อสมาธิญาณแก่กล้าแล้ว จะสามารถกำหนดได้เองขณะรู้รส กำหนดว่า รสหนอๆ โดยกำหนดขณะที่ลิ้น (ชีวหาประสาท) รับรู้รส ในขั้นต้นนี้ให้กำหนดเพียงแค่รสเท่านั้นยังไม่ต้องกำหนดละเอียดมากนัก เพราะถ้ากำหนดละเอียดในขณะที่สมาธิ ญาณยังไม่เจริญเพียงพออาจกลับกลายเป็นความฟุ้งซ่านหรือเครียดไปขณะถูกต้องสัมผัส กำหนด ว่าถูกหนอๆ โดยกำหนดที่กายประสาทกระทบสัมผัสในขณะนั้นๆ เช่นขณะเย็นกำหนดว่า เย็น หนอๆ ขณะร้อน กำหนดว่า ร้อนหนอๆ ขณะอ่อนกำหนดว่า อ่อนหนอๆ ขณะแข็ง กำหนดว่า แข็ง หนอๆ

3. กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัด อุบลราชธานี มีประเด็นที่สามารถอภิปรายผล ดังนี้

3.1 ด้านรูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องส่งเสริมการ ฝึกอบรมปฏิบัติธรรม ต้องนำเอาการฝึกปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องมาใช้ในการฝึกอบรมให้แก่ประชาชน มีการจัดการฝึกอบรมบุคลากรหรือพระวิปัสสนาจารย์ให้มีเพียงพอ ต้องมีการสร้างโครงการปฏิบัติ ธรรมให้เป็นโครงการแบบประจำของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดแต่ละแห่งจัดให้มีการปฏิบัติธรรมตามที่พระวิปัสสนาจารย์มีความถนัด แต่ละแห่ง อาจจะใช้รูปแบบที่แตกต่างกัน จึงควรมีการร่วมกันกำหนดให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน แล้วให้แต่ละ แห่งทำการบริหารจัดการด้วยการเสริมกิจกรรมอื่นๆ ในการฝึกอบรมการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ควรให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีโอกาสในการเลือกรูปแบบการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง

3.2 ด้านวิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีพระวิปัสสนา จารย์ ที่ได้ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรของคณะสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์มีความสามารถ สอนการปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดีและต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ให้แก่ประชาชนทั่วไป พระวิปัสสนาจารย์ต้องพัฒนาความสามารถของตนเองให้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา และต้องสร้างความน่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็นทั่วไป พระสังฆาธิการควรจัดให้มีการส่งเสริมให้ ฝึกพระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ ๆ เพื่อให้สามารถรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้อย่างเพียงพอ การมี พระวิปัสสนาจารย์จำนวนมาก ๆ จะทำให้ผู้ปฏิบัติมีทางเลือกเพิ่มขึ้นในการเข้าปฏิบัติธรรม เพราะ พระวิปัสสนาจารย์แต่ละรูปก็มีความสามารถที่ต่างกัน มีเทคนิคการสอนการฝึกอบรมที่หลากหลาย แตกต่างกันไป

3.3 ด้านสถานที่ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มี ความเงียบสงบ ร่มรื่น มีอาคารสถานที่หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่กว้างขวางไม่แออัด รวมถึงการมี

ห้องพัก ห้องน้ำห้องสุขาที่เพียงพอและต้องแบ่งแยกตามเพศของผู้ปฏิบัติธรรมด้วย การเดินทางไปมาสะดวก อยู่ใกล้แหล่งชุมชนและสถานพยาบาล วัดทุกวัดควรจัดให้มีพื้นที่สำหรับให้ประชาชนสามารถเข้าปฏิบัติธรรมได้ตลอดเวลา ไม่จำเพาะว่าต้องเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่ได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคมเท่านั้น หากวัดใดมีสภาพวัด สถานที่ที่เหมาะสมตามหลักของอวาสลัปปายะ ก็สามารถเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมได้เช่นกัน ลักษณะของสถานที่ที่มีความสัปปายะ ได้แก่ มีความสงบ ร่มรื่น มีพื้นที่ปฏิบัติแยกจากที่พัก การเดินทางสะดวก มีความปลอดภัย มีเครื่องอำนวยความสะดวกพอเหมาะแก่การเข้าปฏิบัติธรรม เป็นต้น ต้องส่งเสริมให้วัดทุกวัดเป็นสถานที่ที่สอนปฏิบัติธรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), (2532:305) ที่ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตดีแล้วย่อมได้ 3 ลักษณะ คือ

1) ด้านคุณภาพของจิต คือให้มีคุณธรรมต่างๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งมั่น เป็นจิตใจสูงประณีต เช่น มีความรัก มีเมตตา มีกรุณา ความเป็นมิตร อยากร่วมเหลือ ปลดปล่อยทุกข์ของผู้อื่นมีจาคะ คือมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีสัมมาคารวะ และ มีความกตัญญู เป็นต้น

2) ด้านสมรรถภาพของจิต คือให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติดี มีขันติ คืออดทนมีวิริยะ คือความเพียร มีสมาธิ คือจิตตั้งมั่น แน่วแน่ มีสัจจะ คือจริงจัง มีอธิฐาน คือเคี่ยวเขี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมายที่ทำจิตใจพร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงชัดเจนถูกต้อง

3) ด้านสุขภาพของจิต คือให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบานปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยิ้มแย้มได้ มีปีติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่น ไม่หดหู่ โศกเศร้า ไม่คับข้องใจ เป็นต้นมัวเศร้าหมอง

ในส่วนของการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักในพระพุทธศาสนาที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายนั้น ระหว่างทางมีทางรกทางเลี้ยว ทางหลุม ทางบ่อ ทางแยกมากมาย หากผู้ปฏิบัติไม่มีความรู้ว่าจะปฏิบัติไปผิดทาง หรือประสบอันตรายซึ่งขึ้นอยู่กับความฉลาดของผู้ปฏิบัติ แต่ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาปริยัติได้รับคำชี้แนะจากประสบการณ์ของผู้ที่ผ่านมาแล้ว เอามาใช้ประ โยชนจะสามารถช่วยผู้ปฏิบัติได้ แต่ผู้ปฏิบัติไม่ศึกษาปริยัติไม่รับเอาคำแนะนำจะมีประสบการณ์ผู้ปฏิบัติก็เสี่ยงต่อการที่จะปฏิบัติกรรมฐานผิดพลาด การปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีด้วยกันแต่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีความเชื่อถือและยอมรับแนวการปฏิบัติพระกรรมฐานตามที่มีปรากฏหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถทำให้พุทธศาสนิกชนได้พัฒนาตนจากระดับปุถุชนธรรมดาเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในการปฏิบัติกรรมฐานผู้ปฏิบัติมีความจำเป็นที่จะต้องทราบเกี่ยวกับ

ความหมายและประเภทของการปฏิบัติกรรมฐานว่ามีกี่ประเภทและแต่ละประเภทยังมีความหมายและมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

กระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี การปฏิบัติธรรมของประชาชนยังไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมให้เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร จำเป็นที่จะต้องได้รับการพิจารณาส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น ในจังหวัดอุบลราชธานีมีสำนักปฏิบัติธรรมกระจายอยู่ในแต่ละอำเภอรวมกันจำนวนหลายแห่งแต่ละแห่งยังมีประชาชนเข้าปฏิบัติธรรมไม่มากนัก มีสำนักปฏิบัติธรรมบางแห่งที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมมาก แต่ก็เป็นกรปฏิบัติธรรมในลักษณะของการทำเป็นโครงการของสถานศึกษาจึงทำให้มีสถิติของผู้ปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าปฏิบัติธรรมจึงมีความสำคัญที่จะต้องพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นสาเหตุที่จะทำให้ประชาชนมีความสนใจเข้ามาปฏิบัติธรรมได้มากขึ้น วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมีความสำคัญที่ต้องจัดเตรียมอาคารสถานที่เพื่อให้เกิดความพร้อมใช้งาน มีความสวยงามเป็นระเบียบถูกต้องตามกฎหมายที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ มีสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย มีความปลอดภัย เป็นต้นการปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด เรื่องรูปแบบ กระบวนการ สถานที่ บุคลากร และอื่น ๆ อีกหลายประการ จะขึ้นอยู่กับว่าแต่ละสำนักปฏิบัติธรรมจะบริหารจัดการ มีคำถามว่าจะอย่างไรจึงจะสามารถทำให้ทุกๆ สำนักปฏิบัติธรรมมีการบริหารจัดการในรูปแบบเดียวกันทั้งหมดที่สามารถกำกับดูแลการบริหารจัดการสถานที่ปฏิบัติธรรมให้เป็นแบบเดียวกันทั้งหมด

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). *ธรรมะภาคปฏิบัติ 2*. กรุงเทพฯ

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศรีวรญาณ (วิ). (2545). *หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. ในเก็บเพชรจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วริยา ชินวรรณ. (2565). *สมาธิในพระไตรปิฎก: วัฒนธรรมการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) .(2532). *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พรสุข จงประสิทธิ์.(2541). *คุณภาพชีวิตการทำงาน*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์.

พระมหาสมปอง มุทิโต.(2547). *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด,

แสง จันทร์งาม.(2544). *พุทธศาสนวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.

วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน
ในจังหวัดอุบลราชธานี
VIPASSANA MEDITATION AND IMPROVING THE QUALITY OF LIFE
OF PEOPLE IN UBON RATCHATHANI PROVINCE

¹นคร จันทรราช, ²พระอธิการสุภาพร เตชธโร, ³พูลศักดิ์ หอมสมบัติ
และ ⁴ลีปป์มงคล ป้องภา

¹Nakhon Jantharach, ²Pra Athikarn Suphaporn thechatharo,
³Poolsak Homsombat and ⁴Supmonkhon Phonphangpa,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Nakhonsingh@hotmail.com,

Received: May 13, 2025; **Revised:** July 21, 2025; **Accepted:** August 25, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี 3) การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ตลอดจนการเขียนรายงานการวิจัยตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า ฐานในพระพุทธศาสนามี 2 ประเภท คือ 1) สมถกรรมฐาน คือ อบรมทำให้ใจให้เกิดความสงบ 2) วิปัสสนากรรมฐาน คือ อบรมให้เรื่องปัญญา วิปัสสนากรรมฐานเป็น หลักสติปัฏฐาน 4 คือการใช้สติกำหนดรู้กาย เวทนา จิตและธรรม ส่วนการเสนอรูปแบบการ

¹อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาเอกสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานมี 2 ประการ คือ 1) การเสนอรูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานด้านสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มี 3 ด้าน คือ (1) ด้านการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรม (2) ด้านการพัฒนาพระวิปัสณาจารย์ และ (3) ด้านการพัฒนาสถานที่ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และ 2) การเสนอรูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการวิปัสสนากรรมฐานด้านการสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐาน (1) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนาในระดับชุมชน (2) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับสังคม และ (3) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับผู้ปฏิบัติ/ผู้สนใจทั่วไป ส่วนวิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างส่วนเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่ามีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างส่วนเสริมสร้าง Mindfulness Camp 4 ประการคือ 1) กิจกรรมการใช้สติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) กิจกรรมการใช้สติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) กิจกรรมการใช้สติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 4) กิจกรรมการใช้สติตามหลักอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนการเสนอแนวทางส่งเสริมการกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสติในกิจกรรมต่างๆ มี 4 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการเคลื่อนไหวแบบบมีสติ 2) กิจกรรมในการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม 3) กิจกรรมระบายความทุกข์ และ 4) กิจกรรมพิจารณาความผิดพลาดของตนเองทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมองเห็นความสำคัญเรื่องของสติในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ : วิปัสสนากรรมฐาน, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the knowledge of Vipassana meditation to improve the quality of life of people in Ubon Ratchathani province. 2) to study the development of Mindfulness Camp activities in Ubon Ratchathani province. 3) Creation of a Vipassana meditation community network for people in Ubon Ratchathani province. By analyzing documents and interviews as well as writing research reports accordingly. The research results found that There are two types of meditation in Buddhism: 1) Samatha meditation, which is a strategy for making the mind calm. 2) Vipassana meditation, which is a strategy for gaining wisdom. Vipassana meditation is The principles of Satipatthana 4 are the use of mindfulness to determine awareness of the body, sensations, mind, and dhamma. As for the proposed model for developing the process of managing Vipassana meditation, there are two aspects. amely 1) Proposing a

model for the development of the Vipassana Meditation management process for the Vipassana Meditation Center. There are 3 aspects: (1) the development of the Dhamma practice model, (2) the development of Vipassana teachers, and (3) the development of the meditation center. in the practice of Vipassana meditation and 2) proposing a model for developing the Vipassana meditation management process in terms of creating a Vipassana meditation network: (1) creating a Vipassana meditation network at the community level, (2) creating a Vipassana meditation network at the social level, and (3) creating a network. Vipassana meditation network at the practitioner/general interest level. As for the methods of organizing activities to strengthen the Mindfulness Camp in Ubon Ratchathani Province, it was found that there were 4 methods of organizing activities to strengthen the Mindfulness Camp: 1) activities using mindfulness according to the principles of Kayanupassana Satipatthana 2) Activities using mindfulness according to the principles of Vedana Nupassana Satipatthana 3) Activities using mindfulness according to the principles of Cittanupassana Satipatthana and 4) Activities using mindfulness according to the principles of Dhammanupassana Satipatthana. As for proposing guidelines for promoting activities to strengthen the Mindfulness Camp in Ubon Ratchathani Province, there are 4 activities that make participants mindful in various activities. These are 1) mindful movement activities, 2) activities in considering the body, sensations, mind, and dhamma, 3) activities for releasing suffering, and 4) activities in considering one's own mistakes. All are activities that make the participants see the importance. The matter of mindfulness in improving quality of life

Keywords: Vipassana Meditation, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

พระพุทธศาสนามีการจำแนกหลักกัมมัฏฐานออกเป็น 2 อย่างคือ 1) สมถกัมมัฏฐาน ได้แก่กัมมัฏฐานที่เป็นอุบายสงบใจ และ 2) วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานที่เร่องปัญญา อาศัยความรู้สีกตัวที่มีอยู่ รู้ถึงการสัมผัสทางทวารทั้ง 6 รู้ถึงปรากฏการณ์ทางจิต ขณะร่างกายมีการกระทบสิ่งเร้า เผื่อติดตามการรับรู้ด้วยความตั้งใจ เมื่อมีความตั้งใจอยู่ที่ การรับกระทบความคิดต่างๆ ก็จะถูกตัดออกไป จนไม่สามารถสอดแทรกเข้ามาได้ ไม่เปิดโอกาส ให้มีการก่อตัวของแนวคิด ภาพลักษณ์หรือความคิดใดๆ ตามมา เท่ากับเป็นการรู้เท่าทัน กระบวนการที่เกิดขึ้นโดยตรงในทันทีที่เกิดขึ้น จึงไม่เกิดการบิดผันใดๆ ทางด้านความคิดถึงแม้ว่ากัมมัฏฐานจะถูกแบ่งออกเป็น 2 อย่างก็จริง แต่ในแง่ของการ

ปฏิบัติแล้วก็มีมาตรฐานทั้ง 2 อย่างต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน คือเมื่อใจสงบปัญญาก็เกิด ดังนั้น การปฏิบัติ ก็มีมาตรฐานจึงต้องปฏิบัติควบคู่กันไป แล้วแต่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร ปัจจุบันนี้ในประเทศไทยมีสำนักปฏิบัติที่มีมาตรฐานสำคัญจำนวน 5 สาย คือ (วริยา ชินวรรณ, 22544:477 1) สายอานาปานัสสติ 2) สายธุดงค์ก็มีมาตรฐานอีสาน 3) สายธรรมกาย 4) สายวัดมหาธาตุ และ 5) สายประยุกต์ ในแต่ละสายมีสำนักปฏิบัติที่แยกออกไปอีกมากมาย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีสำนักปฏิบัติมากมายหลายสำนัก แต่ทุกสำนักจะมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือสอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้มีจิตที่เป็นสมาธิแต่วิธีการที่สอนนั้นกลับมีหลากหลายมีการคิดค้นหาเทคนิค และวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุผลสำเร็จในการปฏิบัติได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทุกคนให้มีความสุขความพึงพอใจตนเองรู้สึกว่ามีคุณค่า มีความหมาย ทำให้พระพุทธศาสนามีส่วนเสริมสร้างคุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ และเป็นสิ่งที่ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย จิตใจ วัตถุสังคม และสิ่งแวดล้อม ปัญญาและสมาธิ เป็นเรื่องภายในเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและอารมณ์ เหตุผลและสติปัญญา หลักจิตศึกษา และปัญญาศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านความรู้สึก อารมณ์ จิตวิญญาณ และปัญญา กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนิดที่ค่อยเป็นค่อยไป จากง่ายไปสู่ยาก จากสิ่งที่หายากไปสู่สิ่งที่ละเอียด คือการใช้พระพุทธศาสนาเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้เกิดขึ้นภายในชุมชนและหมู่บ้าน ในทางพระพุทธศาสนาแบบองค์รวม ครอบคลุมถึงกาย จิตใจและปัญญา (แสง จันทร์งาม, 2544:1)

การประพฤติตามหลักธรรมของพุทธศาสนาจึงอยู่ในวิถีชีวิตที่พระภิกษุทำหน้าที่ถ่ายทอดและฝึกอบรมให้กับกุลบุตรเพื่อพัฒนาสติปัญญาและคุณธรรมการพัฒนาจิตโดยการเจริญภาวนาและหลักสูตรการภาวนาที่สำคัญยิ่งคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การเจริญสติปัฏฐาน (พระศรีวรญาณ วิ, 2545:301) คือการที่สติเข้าไปตั้งอยู่ หรือมีสติกำกับอยู่ว่าโดยหลักการก็คือการใช้สติหรือวิธีปฏิบัติเพื่อใช้สติให้เกิดผลดีที่สุด การเจริญสติเป็นทางเอกที่ทำให้เกิดอิสรภาพหลุดพ้นจากความบีบคั้นของกาลเวลาและบาปกรรมทั้งปวงประสบความสำเร็จความสงบความงาม ความสุข มิตรภาพ และพลังแห่งการเรียนรู้และสร้างสรรค์อย่างหาที่เปรียบไม่ได้ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดสติรู้เท่าทันทำให้เกิด ศีล สมาธิและปัญญา

ในส่วนของการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักในพระพุทธศาสนาที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายนั้น ระหว่างทางมีทางรกทางเลี้ยว ทางหลุม ทางบ่อ ทางแยกมากมาย หากผู้ปฏิบัติไม่มีความรู้ว่าจะปฏิบัติไปผิดทาง หรือประสบอันตรายซึ่งขึ้นอยู่กับความฉลาดของผู้ปฏิบัติ แต่ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาปริยัติได้รับคำชี้แนะจากประสบการณ์ของผู้ที่ผ่านมาแล้ว เอามาใช้ประโยชน์จะสามารถช่วยผู้ปฏิบัติได้ แต่ผู้ปฏิบัติไม่ศึกษาปริยัติไม่รับเอาคำแนะนำจากผู้มีประสบการณ์ผู้ปฏิบัติก็เสี่ยงต่อการที่จะปฏิบัติ

กรรมฐานผิตพลาด การปฏิบัติกรรมฐานในพระพุทธศาสนามีหลายวิธีด้วยกันแต่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีความเชื่อถือและยอมรับแนวการปฏิบัติพระกรรมฐานตามที่มีปรากฏหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและสามารถทำให้พุทธศาสนิกชนได้พัฒนาตนจากระดับปุถุชนธรรมดาเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น การฝึกจิตอบรมจิตให้พบกับความสงบอย่างแท้จริงต้องอาศัยความรู้เบื้องต้น ของกรรมฐาน และในการฝึกจิตตามจิตให้เกิดความสงบได้นั้น จะต้องทำอย่าง ต่อเนื่องเป็นประจำ ต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี”ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษากิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาวิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ เจ้าอาวาสและผู้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมตามพื้นที่วิจัย ในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 3 แห่ง รวมทั้งหมดจำนวน 30รูป/คน โดยสามารถให้ข้อมูลได้และเต็มใจที่จะให้ข้อมูล เป็นบุคคลที่มีบทบาทในเรื่องวิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีโดยการสัมภาษณ์และทำสนทนากลุ่ม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลวิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีจึงใช้เครื่องมือที่สำคัญ คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวคิด หลักการและกระบวนการการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาพิจารณาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล แล้วจึงนำมาสรุปข้อมูล แยกข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะของข้อมูลและประเด็นในการศึกษาข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตีความหมายอธิบายตามลักษณะของความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่างๆ ในภาพรวมผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักความเป็นเหตุเป็นผลอาศัยการตีความ (Interpretation) จากเนื้อหาข้อมูลในเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้ทราบและเข้าใจวิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี”สรุปผลดังนี้

1. หลักกรรมฐานในพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 แบบ คือ 1) สมถกรรมฐาน หมายถึงสมาธิหรือสภาวะจิตที่สงบเมื่อจิตเราตั้งมั่นจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียวเรียกว่าจิตมีสมาธิ หากเราต้องการให้จิตมีสมาธิสูงขึ้นๆ ครูบาอาจารย์จะสอนให้ฝึกปฏิบัติสมถกรรมฐานโดยมีจุดมุ่งหมายในการบรรลุถึงสมาธิระดับสูงขึ้นไป ไปโดยทั่วไปพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จะปฏิบัติสมถกรรมฐานด้วยการตามดูลมหายใจเรียกว่าหลักอานาปานสติ การปฏิบัติสมถกรรมฐานแบบนี้เริ่มต้นด้วยการกำหนดดูลมหายใจเป็นอารมณ์เดียวของกรรมฐาน เอาใจจดจ่ออยู่ที่ลมหายใจเข้า-ออกโดยสังจิตไปรับรู้อยู่ที่ปลายจมูกเมื่อหายใจเข้า ลมหายใจเข้าผ่านที่ปลายจมูกจิตรับรู้และกำหนดรู้ในใจว่า “เข้า” หรือ “หายใจเข้า” เมื่อหายใจออก-ลมหายใจผ่านปลายจมูกออกมา จิตรับรู้และกำหนดรู้ในใจว่า “ออก” หรือ “หายใจออก” ให้จิตจดจ่อนิ่งอยู่ที่ปลายจมูกและกำหนดรู้ “เข้า”-“ออก”-“เข้า”-“ออก” อยู่อย่างนี้เรื่อยไป 2) วิปัสสนากรรมฐาน คือ การหยั่งรู้ ปัญญาที่หยั่งเข้าไปเห็นสภาพธรรมทางกายและจิต ตามความเป็นจริงเรียกว่าวิปัสสนาญาณ ในการปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐาน (กรรมฐานที่ก่อให้เกิด ปัญญา) จนสามารถรู้ถึงธรรมชาติที่แท้จริงของ รูป-นาม ว่ามีลักษณะเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ ผู้ปฏิบัติต้องมีสมาธิที่ลึกพอวิธีปฏิบัติคือเอาสติกำกับตามรู้สภาพธรรมทางกายและทางจิต (อาการของกายและจิต) ตามความเป็นจริงอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือผู้ปฏิบัติ เพียงแต่ตามรู้อาการที่เกิดขึ้นโดยไม่พึงเข้าไปคิด แยกแยะวิเคราะห์ วิจารณ์ตัดสินอาการเหล่านั้น การปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยในการปฏิบัติ 4 ประการ คือ บุคคลสัปปายะ อาวาสสัปปายะ อาหารสัปปายะและธรรมสัปปายะ กรรมฐานจึงเป็นวิธีการอบรมจิตขั้นสูงเพื่อสั่งสมกำลังแห่งฌาน และวิปัสสนาญาณหรือการฝึกให้เป็นนิสัยเพื่อการบรรลุ มรรค ผล นิพพานในอนาคตหรือแม้ในปัจจุบัน แต่จะต้อง มีการฝึกปฏิบัติที่จริงจังหรืออย่างน้อยที่สุดคือสามารถระงับกิเลส และมีสมาธิมากขึ้นมีสติปัญญา ที่เพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ผู้ฝึกปฏิบัติสามารถแก้ไขปัญหาและทำให้ชีวิตที่ความสุข หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถจำแนกและแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ต่างๆ ได้อย่างมากมายแต่ทุกข้อย่อมมี ความสอดคล้องซึ่งกันและกัน เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายการดับทุกข์หรือการแก้ปัญหาชีวิตกรรมฐานอาจจะเรียกได้ว่าเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่เอาไว้ใช้อบรมจิต

2. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นมีกิจกรรมหลากหลายและมีการเรียงลำดับขั้นตอนให้ผู้มาปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติตาม ซึ่งแต่ละกิจกรรมย่อมมีแบบแผนและวิธีการที่ถูกต้องเพื่อให้การปฏิบัติบรรลุวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามลำดับดังนี้

2.1 กิจกรรมหลัก/พฤติกรรมวิปัสสนากรรมฐาน คำว่ากิจกรรมหลักเป็นกิจกรรมทั่วไปที่สำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่กำหนดกิจกรรมเหล่านี้ขึ้นมามากมาย ๑ กันโดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

2.1.1 การสวดมนต์ทำวัตรเช้า – เย็น การสวดมนต์ถือว่าเป็นการพัฒนาชีวิตอย่างหนึ่งซึ่งเป็นอุบายทำให้ในใจสงบเป็นสมกรรมฐานยิ่งไปกว่านั้นถือว่าเป็นอนุสติละสรรเสริญพระรัตนตรัย

2.1.2 การยืน การยืนมีแนววิธีการปฏิบัติดังนี้ คือ 1) ยืนตัวตั้ง ตรงคอตรง มือไขว่กันไว้ข้างหลัง 2) ลืมตาเพียงครึ่งเดียวทอดสายตาไปไกลประมาณ 2-3 เมตร 3) สติระลึกรู้อาการยืน คือ ร่างกายที่ตั้ง ตรงกำหนดว่า"ยืนหนอ" 3 ครั้ง 4) ขณะที่บริกรรมในใจว่า "ยืนหนอ" ต้องรู้สึกตัวว่า ตนเองยืนอยู่จริงๆ 5) จิตแนบแน่นกับความรู้สึกถึงอาการตั้งตรงของร่างกาย ควบคู่กับคำบริกรรมสิ่งที่พึงเว้นขณะกำหนดอาการยืน มีดังนี้ คือ ไม่ควรหลับตา หรือทอดส่ายสายตาเพื่อหาอารมณ์อื่นๆ 2. ไม่ควรก้มจนเกินไปหรือแหงนหน้ามองสิ่งอื่นโดยไม่จำเป็น ไม่กำหนดอาการพอง-ยุบ และไม่เพ่งดูสณฐานบัญญัติส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายโดยเฉพาะ เช่น ปลายเท้า หัวเข่า

หน้าท้องตรงสะดือ หน้าอก ศีรษะ หน้าผากปลายผม เป็นต้น ที่ถูกแล้วควรกำหนดรู้เพียงแค่อาการหรือความรู้สึกตัวขณะที่ยืนอยู่เท่านั้น

2.1.3 การเดินจงกรม การเดินจงกรมคือ การเดินไปมาในสถานที่แห่งเดียว เพื่อผ่อนคลายความเมื่อยจากการนั่ง หรือเพื่อเจริญสติระลึกปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงการเดินการเดินจงกรมจงกรมเป็นเบื้องต้นในหมวดอิริยาบถนี้ เพื่เน้นการเดินจงกรมก่อนจะนั่งกรรมฐานในการเจริญวิปัสสนา การเดินจงกรมแบบ 1 ระยะจนถึง การเดินจงกรม แบบ 6 ระยะก่อนเดินต้องกำหนดสติว่าอยากเดินหนอ จากนั้นให้ก้าวเท้าขวาออกก่อนเหมือนกันทุกครั้ง แต่จะมีวิธีการกำหนดสติแตกต่างกันตามระยะดังนี้ การเดินจงกรมว่ามีลักษณะการเดินทางตรงและทางวงกลม การเดินบนทางตรงผู้ปฏิบัติธรรมจะเดินเป็นลักษณะไปกลับและเดินอย่างช้า ๆ เนื่องจากทุกก้าวที่ย่างเดินจะต้องกำหนดสติรับรู้ถึงกริยาของตนเอง ระยะทางเดินจงกรมยาวประมาณ 7-8 เมตร ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมมีจำนวนมาก พฤติกรรมการเดินจงกรมนั้นจะเดินในระยะทางที่สั้นลง หรือหาพื้นที่ว่าเพื่อปลีกตัวออกไปเดิน ส่วนการเดินจงกรมแบบวงกลมจะเดินเป็นแถวเรียงกันไปเป็นวงกลม แต่หากมีผู้ปฏิบัติมาเป็นจำนวนมากก็จะเพิ่มจำนวนแถวในการเดิน ลักษณะการเดินยังคงเดินเป็นวงกลมไปพร้อมกัน

2.1.4 การนั่งสมาธิ หลังจากการเดินจงกรมเพื่อทำสมาธิแล้วเมื่อต้องการเปลี่ยนอิริยาบถมาเป็นการนั่งสมาธินั้นเริ่มต้นต้องกำหนดสติก่อนว่า อยากนั่งหนอๆ เมื่อรู้สึกอยากนั่งแล้วเราถึงจะเริ่มนั่ง พร้อมกำหนดสตินั่งหนอๆ และค่อยๆลงนั่งลง วิธีการนั่งสมาธิมีดังนี้

- 1) ให้นั่งตัวตรง
- 2) ขาขวาวางทับบนขาซ้าย เท้าซุกไว้ในขาขวา ส้นเท้าขวาจรดหน้าแข้งซ้าย
- 3) วางมือไว้บนมือซ้าย ให้นิ้วหัวแม่มือชนกัน
- 4) ค่อยๆหลับตาลงจนปิดสนิท

5) เริ่มกำหนดลมหายใจ คือ หายใจเข้าท้องท้องจะพองออก ให้กำหนดสติพองหนอ หายใจออกท้องยุบกำหนดสติ ยุบหนอ เมื่อนั่งสมาธิอยู่แล้วเกิดอาการเจ็บ ปวด เมื่อย คัน ก็ให้ละสติ พองหนอ ยุบหนอไปก่อน และกำหนดตามอาการนั้นเช่นเจ็บหนอๆ ปวดหนอๆ หรือเมื่อยหนอๆ จนเมื่อจิตรับรู้ได้แล้วว่าเกิดทุกขเวทนาเหล่านั้น ก็ให้กลับมาเพ่งสติที่ พองหนอ ยุบหนอ สมาธิเป็นเรื่องความตั้งมั่นแห่งจิต คือ สภาวะที่จิตมั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน ใช้สติกำหนดจับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ให้มันคงจะเกิดได้ด้วยการบำเพ็ญสมณธรรมฐาน(สมถกัมมัฏฐาน) โดยทั่วไปจะใช้ในการหมายถึงทำให้ใจสงบ ระงับอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านเรียกว่าทำสมาธิจิตที่สงบได้ชั่วคราวเรียกว่าใจเป็นสมาธิ สิ่งที่พักเว้นขณะนั่งกำหนด

3. สำหรับการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีจากการศึกษาพบว่าการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐาน 2 ระดับคือ

3.1 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานหลักเกณฑ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

3.1.1 การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม" เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา - ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบ และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ 2 เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สจจ. 1)

ขั้นตอนที่ 3 เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้งรายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สจจ.2)

ขั้นตอนที่ 4 เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอต่อเจ้าคณะใหญ่

ขั้นตอนที่ 5 เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าสู่ที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทำวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ 6 เลขานุการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณา มีมติอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 7 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 8 เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา 15 และเจ้าอาวาสในมาตรา 37

3.2 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี

การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี มีการสร้างเครือข่าย 3 ระดับ คือ

3.2.1 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนาในระดับชุมชน เป็นการสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานโดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมและได้ผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อต่อสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในด้านสปปายะที่จำเป็นต่อสำนักปฏิบัติธรรม การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานโดยมีพระสงฆ์/สังฆม/ชุมชน ได้สรุปรวมความคิดเห็นในการพัฒนาได้แก่ปลูกฝังเรื่องวินัย จิตสำนึกและความรับผิดชอบ ธรรมะเข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญา เสริมสร้างพลังจิตและกล่อมเกลาจิตใจ โดยจัดกิจกรรมในแบบธรรมะแห่งความสุขที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ชุมชนสามารถเข้าถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ง่าย เช่น การทำบุญตักบาตรไหว้พระ นั่งสมาธิ หรือ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การเข้าวัดทำบุญหรือร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือเป็นมงคลในชีวิต ก่อเกิดความสุขช่วยเสริมพลังทางจิตใจให้มีสมาธิ สติปัญญาในการพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ เมื่อความคิณึง ทำให้ได้อยู่กับปัจจุบันขณะและกับตนเองได้มากขึ้น จะเห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวเอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างด้านชุมชนในการใช้หลักปฏิบัติวิปัสสนาวิธกับชุมชน การพัฒนารูปแบบของสำนักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของวัดนั้นต้องเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ วัดและผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนอันเกี่ยวข้องกับวัด ทั้งนี้ เป็นการฟื้นฟูบทบาทของวัดที่เริ่มจะเลือนลางหายไปจากสังคมไทย ให้กลายเป็นพื้นที่ที่ใช้สำหรับการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานอันเป็นหัวใจอันสำคัญของพระพุทธศาสนา

3.2.2 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับสังคม การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับสังคมเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงถึงหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยบุคลากรในหน่วยงานหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เป็นต้นนำวิปัสสนากรรมฐานไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและหน่วยงาน ทั้งหมดนี้เป็นเป็นความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย

จะเห็นว่าเครือข่ายทางสังคมของมนุษย์นั้นมีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อยหรือปัจเจกบุคคลในสังคม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนไปเช่นเดียวกับสรรพสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย และเครือข่ายมีความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนโดยเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และความสัมพันธ์อันใกล้ชิด หน่วยทางสังคมทำหน้าที่ผลักดันความต้องการของสังคมที่ต้องการ ความร่มเย็นทางจิตใจและประการหนึ่งคือเรียกร้องความร่มเย็นทางจิตใจ ได้แก่ การเรียกร้องให้มีการกำหนดทางจิตใจ หรือการเรียนรู้เพื่อฝึกฝนการสงบจิตสงบใจ

3.2.3 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับผู้ปฏิบัติ/ผู้สนใจทั่วไป คือ กลุ่มคนผู้มาปฏิบัติธรรม ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบวัดที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดสำนักปฏิบัติธรรมหรือเอื้อต่อการพัฒนาวัดให้กลายเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งในปัจจุบันพบว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกำลังเป็นที่ต้องการของผู้คน ที่ส่วนมากมายุบไปด้วยยวนาณาความทุกข์ของชีวิต ทำให้เกิดรูปแบบของการปฏิบัติหลากหลายรูปแบบในสำนักปฏิบัติธรรม ทั้งวัดและสถานปฏิบัติทั่วไป

จะเห็นว่าหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานไม่ใช่การเรียนรู้แค่ทฤษฎีหรือความเข้าใจ แต่เป็นการฝึกฝนให้เข้าถึงจิตภายใน เพื่อเข้าใจเรื่องการทำงานของจิต, การรู้จักอารมณ์ต่างๆ ภายในจิตและวิธีจัดการอารมณ์ (อกุศลหรือกิเลส) เช่น โลภ หรือโลภะ(ความสุข ความยินดีพอใจ ความยึดติด ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น), โกรธหรือโทสะ(ความโมโห ไม่พอใจ ไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น) และ หลงหรือโมหะ(ความคิด ฟุ้งซ่าน เหม่อลอย ขาดสติ เป็นต้น) คนจำนวนมากไม่มีโอกาสได้ศึกษา และเรียนรู้เรื่องของจิตหรืออารมณ์ภายใน เพราะใส่ใจและสนใจเรื่องการค้าชีวิตหรือประกอบกิจการทางโลกเพื่อประกอบอาชีพ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี” สรุปผลดังนี้

1. หลักกรรมฐานในพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 แบบ คือ 1) สมถกรรมฐาน หมายถึงสมาธิ หรือสภาวะจิตที่สงบเมื่อจิตเร่าต้งมันจจจจอยู่กักับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียวเรียกว่าจิตมีสมาธิ หากเราต้องการให้จิตมีสมาธิสูงขึ้นๆ ครูบาอาจารย์จะสอนให้ฝึกปฏิบัติสมถกรรมฐานโดยมีจุดมุ่งหมายในการบรรลุถึงสมาธิระดับสูงขึ้นไป ไปโดยทั่วไปพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จะปฏิบัติสมถกรรมฐานด้วยการตามดูลมหายใจเรียกว่าหลักอานาปานสติ การปฏิบัติสมถกรรมฐานแบบนี้เริ่มต้นด้วยการกำหนดดูลมหายใจเป็นอารมณ์เดียวของกรรมฐาน เอาใจจดจ่ออยู่ที่ลมหายใจเข้า-ออกโดยสังจิตไปรับรู้อยู่ที่ปลายจมูกเมื่อหายใจเข้า ลมหายใจเข้าผ่านที่ปลายจมูกจิตรับรู้และกำหนดรู้ในใจว่า “เข้า” หรือ “หายใจเข้า” เมื่อหายใจออก-ลมหายใจผ่านปลายจมูกออกมา จิตรับรู้และกำหนดรู้ในใจว่า “ออก” หรือ “หายใจออก” ให้จิตจดจ่อนิ่งอยู่ที่ปลายจมูกและกำหนดรู้ “เข้า” – “ออก” – “เข้า” – “ออก” อยู่อย่างนี้เรื่อยไป 2) วิปัสสนากรรมฐาน คือ การหยั่งรู้ ปัญญาที่หยั่งเข้าไปเห็นสภาพธรรมทางกายและจิต ตามความเป็นจริงเรียกว่าวิปัสสนาญาณ ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน (กรรมฐานที่ก่อให้เกิด ปัญญา) จนสามารถรู้ถึงธรรมชาติที่แท้จริงของรูป-นาม ว่ามีลักษณะเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ผู้ปฏิบัติจำต้องมีสมาธิที่ลึกพอวิธีปฏิบัติคือเอาสติกำกับตามรู้สภาพธรรมทางกายและทางจิต (อาการของกายและจิต) ตามความเป็นจริงอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือผู้ปฏิบัติ เพียงแต่ตามรู้อาการที่เกิดขึ้นโดยไม่พึงเข้าไปคิด แยกแยะ วิเคราะห์วิจารณ์ตัดสินอาการเหล่านั้นการปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยในการปฏิบัติ 4 ประการ คือ บุคคลสัปปายะ อาวาสสัปปายะ อาหารสัปปายะและธรรมสัปปายะ กรรมฐานจึงเป็นวิธีการอบรมจิตขั้นสูงเพื่อส่งสมกำลังแห่งฌาน และวิปัสสนาญาณหรือการฝึกให้เป็นนิสัยเพื่อการบรรลุ มรรค ผล นิพพานในอนาคตหรือแม้แต่ในปัจจุบัน แต่จะต้อง มีการฝึกปฏิบัติที่จริงจังหรือน้อยที่สุดคือสามารถระงับกิเลส และมีสมาธิมากขึ้นมีสติปัญญา ที่เพิ่มขึ้นซึ่งส่งผลให้ผู้ฝึกปฏิบัติสามารถแก้ไขปัญหาและทำให้ชีวิตที่ความสุข หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถจำแนกและแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ต่างๆได้อย่างมากมายแต่ทุกข้อย่อมมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายการดับทุกข์หรือการแก้ปัญหาชีวิตกรรมฐานอาจจะเรียกได้ว่าเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่เอาไว้อบรมจิต สอดคล้องกับพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532:305) ได้กล่าวว่าบุคคลที่ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตดีแล้วย่อมได้ 3 ลักษณะ คือ

1) ด้านคุณภาพของจิต คือให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม เป็นจิตใจสูงประณีต เช่น มีความรัก มีเมตตา มีกรุณา ความเป็นมิตร อยากช่วยเหลือ ปลดปล่อยทุกข์ของผู้อื่นมีจาคะ คือมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีสัมมาคารวะ และ มีความกตัญญู เป็นต้น

2) ด้านสมรรถภาพของจิต คือให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติดี มีขันติ คืออดทนมีวิริยะ คือความเพียร มีสมาธิ คือจิตตั้งมั่น แน่วแน่ มีสัจจะ คือจริงจัง มีอธิษฐาน คือเดิเคี้ยวแน่วแน่ต่อจุดหมายที่ทำความจิตใจพร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือการคิดพิจารณาให้เห็นความจริงชัดเจนถูกต้อง

3) ด้านสุขภาพของจิต คือให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส พร้อมทั้งจะยิ้มแย้มได้ มีปิติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่น ไม่หดหู่ โศกเศร้า ไม่คับข้องใจ เป็นต้นมัวเศร้าหมอง

2. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้นมิจกกรรมหลากหลายและมีการเรียงลำดับขั้นตอนให้ผู้มาปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติตาม ซึ่งแต่ละกิจกรรมย่อมมีแบบแผนและวิธีการที่ถูกต้องเพื่อให้การปฏิบัติบรรลุวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามลำดับดังนี้

2.1 กิจกรรมหลัก/พฤติกรรมวิปัสสนากรรมฐาน คำว่ากิจกรรมหลักเป็นกิจกรรมที่ทัวๆไปที่สำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่กำหนดกิจกรรมเหล่านี้ขึ้นมาคล้าย ๆ กันโดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1) การสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น การสวดมนต์ถือว่าเป็นการพัฒนาชีวิตอย่างหนึ่งซึ่งเป็นอุบายทำให้ใจสงบเป็นสมกรรมฐานยิ่งไปกว่านั้นถือว่าเป็นอนุสติละสรรเสริญ พระรัตนตรัย

2) การยืน การยืนมีแนววิธีการปฏิบัติดังนี้ คือ 1) ยืนตัวตั้ง ตรงคอตรง มือไขว้กันไว้ข้างหลัง 2) สิมตาเพียงครึ่งเดียวทอดสายตาไปไกลประมาณ 2-3 เมตร 3) สติระลึกรู้อาการยืน คือ ร่างกายที่ตั้ง ตรงกำหนดว่า"ยืนหนอ" 3 ครั้ง 4) ขณะที่บริกรรมในใจว่า "ยืนหนอ" ต้องรู้สึกตัวว่า ตนเองยืนอยู่จริงๆ 5) จิตแนบแน่นกับความรู้สึกถึงอาการตั้งตรงของร่างกาย ควบคู่กับคำบริกรรมสิ่งที่พึงเว้นขณะกำหนดอาการยืน

3) การเดินจงกรม การเดินจงกรมคือ การเดินไปมาในสถานที่แห่งเดียว เพื่อผ่อนคลายความเมื่อยจากการนั่ง หรือเพื่อเจริญสติระลึกปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงการเดินการเดินจงกรมจงกรมเป็นเบื้องต้นในหมวดอิริยาบถนี้ เพื่เน้นการเดินจงกรมก่อนจะนั่งกรรมฐานในการเจริญวิปัสสนา การเดินจงกรมแบบ 1 ระยะจนถึง การเดินจงกรม แบบ 6 ระยะ ก่อนเดินต้องกำหนดสติว่าอยากเดินหนอ จากนั้นให้ก้าวเท้าขวาออกก่อนเหมือนกันทุกครั้ง แต่จะมีวิธีการกำหนดสติแตกต่างกันตามระยะ

4) การนั่งสมาธิ หลังจากการเดินจงกรมเพื่อทำสมาธิแล้วเมื่อต้องการเปลี่ยนอิริยาบถมาเป็นการนั่งสมาธินั้นเริ่มต้นต้องกำหนดสติก่อนว่า อยากนั่งหนาๆ เมื่อรู้สึกอยากนั่งแล้วเราถึงจะเริ่มนั่ง พร้อมกำหนดสตินั่งหนาๆ และค่อยๆ ลงนั่งลง สมาธิเป็นเรื่องความตั้งมั่นแห่งจิตคือ สภาวะที่จิตมั่นคงไม่ฟุ้งซ่าน ใช้สติกำหนดจับอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ให้มั่นคงจะเกิดได้ด้วยการบำเพ็ญสมณกรรมฐาน(สมถกัมมัฏฐาน) โดยทั่วไปจะใช้ในการหมายถึงทำให้ใจสงบ ระวังอารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านเรียกว่าทำสมาธิจิตที่สงบได้ชั่วคราวเรียกว่าใจเป็นสมาธิ

2.2 กิจกรรมรอก/พฤติกรรมวิปัสสนากรรมฐาน

กิจกรรมรอกนั้นจะมีไม่เหมือนกันทุกสำนักขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายแต่เป็นกิจกรรมที่เอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในการพัฒนาคุณภาพจิตใจทำให้มีสติอย่างต่อเนื่องโดยกิจกรรมรอกนั้นมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1) กิจกรรมสอบอารมณ์ การสอบอารมณ์ คือ การนำเอาประสบการณ์อันเกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 มาเล่าแก่ผู้มีหน้าที่รับฟังหรือที่เรียกว่าวิปัสสนาจารย์ เพื่อให้คำแนะนำที่ดีและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมตรงตามสภาวะธรรมของผู้ปฏิบัติ ข้อควรปฏิบัติในการสอบอารมณ์ ก่อนอื่นอาจารย์ผู้ทำ การสอบอารมณ์ต้องปรับความเข้าใจกับผู้ถูกสอบอารมณ์ให้เข้าใจเสียก่อนว่า อาจารย์ไม่ใช่มาจับผิดลูกศิษย์ ขออย่าได้โกหก อย่าได้ปกปิดอาจารย์ ขอให้พูดตามความเป็นจริงตามสภาวะที่เกิดขึ้นกับตัวเอง

2) กิจกรรมรับประทานอาหารเช้า เมื่อถึงเวลาพักรับประทานอาหารผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องต่อแถวเพื่อตักหรือรับอาหาร และแถวรับอาหารเมื่อเดินต่อไปจะไปที่โต๊ะรับประทานอาหาร การเดินแถวไม่ควรให้เดินวกไปวนมา ควรจัดให้แถวสามารถเดินต่อเนื่องไปได้เลยเนื่องจากเวลาในการรับประทานอาหารนั้นมีจำกัด ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ประมาณ 1 ชั่วโมง เมื่อรับประทานอาหารแล้วผู้ปฏิบัติธรรมจะไปหาที่นั่งเพื่อรับประทานอาหาร ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถนั่งติดกันได้แม้จะไม่จกกันมาก่อนและหลังรับประทานอาหารเสร็จต้องทำความสะอาดภาชนะ ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมจะเดินเรียงแถวไปเพราะอ่างล้างจานแบ่งเป็นสัดส่วนชัดเจน อ่างแรกเป็นอ่างล้างเศษอาหารอ่างถัดไปเป็นอ่างน้ำยาล้างจานถัดไปเป็นน้ำเปล่าและสิ้นสุดโดยพื้นที่เก็บภาชนะ เพื่อให้พฤติกรรมเป็นไปด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยและช่วยประหยัดเวลาหากมีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก

3. การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
จากการศึกษาพบว่ามีการการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐาน 2 ระดับคือ

3.1 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานหลักเกณฑ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดังนี้

1) การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม" เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา - ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบ และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ 2 เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สจร. 1)

ขั้นตอนที่ 3 เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้งรายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สจร.2)

ขั้นตอนที่ 4 เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอต่อเจ้าคณะใหญ่

ขั้นตอนที่ 5 เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าสู่ที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทำวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ 6 เลขาธิการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณา มีมติอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 7 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 8 เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา 15 และเจ้าอาวาสในมาตรา 37

3.2 การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี

การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี มีการสร้างเครือข่าย 3 ระดับ คือ

1) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนาในระดับชุมชน เป็นการสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานโดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมและได้ผลประโยชน์ร่วมกัน เอื้อเฟื้อต่อสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในด้านสปปายะที่จำเป็นต่อสำนักปฏิบัติธรรม การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานโดยมีพระสงฆ์/สังฆ/ชุมชน ได้สรุปรวมความคิดเห็นในการพัฒนาได้แก่ปลูกฝังเรื่องวินัย จิตสำนึกและความรับผิดชอบ ธรรมะเข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญา เสริมสร้างพลังสุขจิตและกล่อมเกล่าจิตใจ โดยจัดกิจกรรมในแบบธรรมะแห่งความสุขที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ชุมชนสามารถเข้าถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้ง่าย เช่น การทำบุญตักบาตรไหว้พระ นั่งสมาธิ หรือ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การเข้าวัดทำบุญหรือร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถือเป็นมงคลในชีวิต ก่อเกิดความสุขช่วยเสริมพลังทางจิตใจให้มีสมาธิ สติปัญญาในการพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ เมื่อความคิณนิ่ง ทำให้ได้อยู่กับปัจจุบันขณะและกับตนเองได้มากขึ้น จะเห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวเอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างด้านชุมชนในการใช้หลักปฏิบัติวิปัสสนาวิธกับชุมชน

2) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับสังคม การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับสังคมเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงถึงหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยบุคลากรในหน่วยงานหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เป็นต้น นำวิปัสสนากรรมฐานไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและหน่วยงาน ทั้งหมดนี้เป็นเป็นความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย จะเห็นว่า เครือข่ายทางสังคมของมนุษย์นั้นมีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อยหรือ

ปัจเจกบุคคลในสังคม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนไปเช่นเดียวกับสรรพสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย และเครือข่ายมีความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนโดยเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

3) การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานในระดับผู้ปฏิบัติ/ผู้สนใจทั่วไป คือ กลุ่มคนผู้มาปฏิบัติธรรม ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบวัดที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดสำนักปฏิบัติธรรมหรือเอื้อต่อการพัฒนาวัดให้กลายเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งในปัจจุบันพบว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกำลังเป็นที่ต้องการของผู้คน ที่ล้นมากมายไปด้วยนานาความทุกข์ของชีวิต ทำให้เกิดรูปแบบของการปฏิบัติหลากหลายรูปแบบในสำนักปฏิบัติธรรม ทั้งวัดและสถานปฏิบัติทั่วไป ผู้คนโดยทั่วไปจึงพากันมาปฏิบัติโดยที่มีอาจทราบได้เลยว่าสำนักต่างๆ เหล่านั้นสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างแท้จริงหรือไม่ อีกทั้งที่สำคัญก็คือเมื่อปฏิบัติในสำนักแล้วเสร็จก็สามารถกลับไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน มักเข้าใจผิดว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นกิจกรรมที่ต้องมาปฏิบัติในสำนักต่าง ๆ เท่านั้น ปัญหาและข้อจำกัดนี้เป็นอุปสรรคต่อการเจริญปัญญา ซึ่งสมควรได้รับการถ่ายทอดอย่างถูกต้องต่อไป ความทุกข์ทางใจของมนุษย์ล้วนเกิดขึ้นจากการเข้าไปยึดมั่น หลงใหล และปรุงแต่งกับอารมณ์ไม่ว่าสุข หรือทุกข์ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนเป็นปัจจัยทำให้เกิดความคิด คำพูด หรือการกระทำ ผู้ใดได้ฝึกเจริญสติจน บรรเทา ลดละ และไม่ยึดติดในกิเลส ๓ ได้แล้ว ความทุกข์ทางใจย่อมจะไม่เกิด ส่วนปัญหาในชีวิตประจำวันของ เรื่องส่วนตัว ครอบครัว หรือการทำงานโยคี ต้องหาความรู้อย่างมีเหตุผลมาช่วยแก้ไขเพิ่มเติมด้วย จึงจะได้ทั้งทางโลกและทางธรรม แม้ว่าบุคคลจะไม่มี ความทุกข์ทางใจ แต่ถ้าต้องการแสวงหาความสุขที่สูงกว่า กามสุขที่ตนเคยมี สามารถฝึกฝนอบรมเพื่อเพิ่มความสุขที่สุขุมลึกซึ้ง มากกว่ากามสุข (ระดับ 1) สู่สมาธิสุข(ระดับ 2) จนถึงความสุขสูงสุดของมนุษยชาติ คือนิพพานสุข(ระดับ 3) ได้ด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน

จะเห็นว่าคุณค่าสูงสุดของมนุษย์คือเรื่องของจิต การศึกษาเรื่องจิตช่วยให้สามารถ ควบคุมตนเอง สู่พฤติกรรมที่ดีเป็นกุศล ในระดับความคิด(มโนกรรม-ใจ) คำพูด(วจีกรรม-วาจา) และการกระทำ (กายกรรม-กาย) และผลของวิปัสสนากัมมัฏฐานอีกเรื่องที่สังเกตได้ชัดเจน สำหรับผู้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหนึ่ง คือ การมี หิริโอตตปเป (การละอายและเกรงกลัวต่อความผิด) ที่เกิดขึ้นเองทางกาย วาจา ใจต่อผู้อื่น แม้แต่ความคิดเล็กน้อยหรือคำพูดที่ไปกระทบผู้อื่น ยังผุดขึ้นในใจเพื่อเตือนตนเองในภายหลัง ซึ่งทำให้ผู้นั้นมีสติรับรู้และรู้สึกผิด จนไม่กล้าทำผิดเรื่องใหญ่โตเช่น ละเมิดศีล 5 เป็นต้น หิริโอตตปเปที่ได้รับการพัฒนาแล้วย่อมส่งผลให้ผู้นั้นเกิด ศรัทธาในเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ที่จะถูกบันทึกเก็บไว้ในจิต ไม่ว่าบุญหรือบาป ทำให้ผู้นั้นยอมรับและเชื่อมั่น ในเรื่องกฎแห่งกรรม

จะเห็นว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่ มีแนวทางในการพัฒนาทั้งกลุ่มที่มีปัญหาและกลุ่มที่มีความศรัทธาสามารถปฏิบัติได้ทั้งสองกลุ่มโดยใช้วิธีแนวปฏิบัติเดียวกันคือมีสติสัมปชัญญะพิจารณาในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรมได้ผลโดยสรุปไม่ต่างกันคือมีความเข้าใจตนเองรู้ เข้าใจ ตนเองและธรรมชาติตามความเป็นจริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาวิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำหลักธรรมมาฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่ง ทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้นมีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะผู้ที่มีสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาและเคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาก่อน มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาทางพระพุทธศาสนาลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เป็นที่พึงพอใจเป็นอย่างมาก และส่วนใหญ่ต้องการให้คนในครอบครัวเข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่องเพื่อขัดเกลาจิตใจและมีจิตสำนึกที่ดีมากยิ่งขึ้น การนำหลักวิปัสสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้นต้องใช้สติสัมปชัญญะรับรู้ทางอายตนะอย่างรู้เท่าทันใช้โยนิโสมนสิการคิดใคร่ครวญปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการแก้ไขปัญหา

เอกสารอ้างอิง

- วริยา ชินวรรณ .(2565). *สมาธิในพระไตรปิฎก : วิวัฒนาการตีความคำสอนเรื่องสมาธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสง จันทร์งาม.(2544). *พุทธศาสนวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- พระศรีวรญาณ (วิ) .(2545). *หลักการปฏิบัติก็มีพื้นฐานในพระพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. ใน เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) .(2532). *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรสุข จงประสิทธิ์.(2541). *คุณภาพชีวิตการทำงาน*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์.
- พระมหาสมปอง มุทิโต.(2547). *คัมภีร์อภิชานวรรณนา*.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทประยูร วงศ์พันธ์ตั้ง จำกัด,

ผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน
เพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล
THE RESULTS OF USING FLASHCARDS WITH STORYTELLING
TO DEVELOP PRONUNCIATION SKILLS
IN KINDERGARTEN CHILDREN

¹สุภาธิณี พรหมจันทร์ และ ²จิตโสภิน โสหา

¹Suphatinee Promchan and ²Jidsopin Soha

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ประเทศไทย

¹Sisaket Rajabhat University, Thailand

¹suphatinee55@gmail.com, ²jidsopin.s@gmail.com

Received: March 3, 2025; **Revised:** June 25, 2025; **Accepted:** August 24, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล และ 2) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการพูดออกเสียงคำของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ เด็กนักเรียนอายุ 4-5 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 19 คน ใช้เวลาในการวิจัยรวม 4 สัปดาห์ วันละ 30 นาที เวลา 08.30-09.00 น. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน จำนวน 16 แผน 2) แบบวัดการพูดออกเสียงคำ ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะการพูดออกเสียงคำก่อนที่ได้รับการจัด

---

¹ นักศึกษาปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

² อาจารย์ สาขาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=50.52$) และหลังการจัดประสบการณ์มีค่าเฉลี่ยที่สูงขึ้น คือ ($\bar{X}=80.81$) 2) เด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาลมีความสามารถด้านการพูดออกเสียงคำสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ : เด็กอนุบาล, บัตรคำประกอบการเล่านิทาน, ทักษะการออกเสียงคำ, การพูดออกเสียงคำ, นิทาน

Abstract

This research aimed to 1) study the effect of organizing experiences using flashcards for storytelling to develop the speaking skills of kindergarten children and 2) compare the speaking skills of preschool children before and after organizing experiences using flashcards for storytelling. The sample group used in this study was 4-5 year-old students studying in kindergarten 2, semester 2, academic year 2024, Ban Prasat School, Huai Thap Than District, Si Sa Ket Province, under the Si Sa Ket Subdistrict Administrative Organization, totaling 19 people. The research period was 4 weeks, 30 minutes per day, 8:30-9:00 a.m. The research instruments were 1) 16 flashcard experiences plan for storytelling and 2) Word pronunciation test. The research results found that 1) the skill of speaking words before receiving the experience using flashcards for storytelling had an average value of ($\bar{X}=50.52$) and after receiving the experience, the average value was higher, which was ($\bar{X}=80.81$) 2) Children who received the experience using flashcards for storytelling to develop the skill of speaking words in kindergarten had a significantly higher ability in speaking words at the statistical level of .01

Keyword : Kindergarten children, Flashcards for storytelling, pronunciation skills, pronunciation of words, storytelling

บทนำ

เด็กในช่วงอายุ 5-6 ปี ซึ่งเป็นวัยอนุบาล เป็นช่วงวัยที่มีพัฒนาการสำคัญที่สุดในชีวิต เด็กจะมีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านสมอง การใช้ภาษา ตลอดจนทักษะด้านต่างๆทางสังคม อารมณ์และการเคลื่อนไหว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงอายุ 4-5 ปี จะ

เป็นช่วงเวลาที่มีสมองมีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างในการเรียนรู้ภาษา จึงจำเป้นที่จะต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ภาษาของนักเรียนในระดับชั้นอนุบาล (ชูลีกร จาติเสถียร, กันตวรรณ มีสมสาร, อภิรดี ไชยกาล, 2560)

สำหรับเด็กในวัยอนุบาลนั้นพัฒนาการทางภาษาเป็นพัฒนาการที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะภาษาจะช่วยนำเด็กเข้าสู่โลกใหม่ ช่วยให้เด็กเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ภาษาจึงเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก (อมราพร สัตยานุกุล, 2546) เพราะความสำคัญของการทักษะภาษาในวัยอนุบาลเป็นโอกาสทองของช่วงวัยแห่งการเรียนรู้ ที่ควรพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ดังความเห็นของ (Cooper, 2007) ที่ว่า สำหรับเด็กเล็กนั้นเป็นเรื่องง่ายที่จะยอมรับภาษาหรือการออกเสียง เพราะเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ภาษาของตนเองเช่นกัน หากในวัยนี้เด็กมีประสบการณ์ที่ดีในการเรียนภาษาแล้วจะส่งผลให้การเรียนภาษาในอนาคตเป็นไปโดยง่าย ซึ่ง Halliday (1975 อ้างถึงใน Snow, 1998 อ้างถึงใน อมราพร สัตยานุกุล, 2546) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายหรือประโยชน์ของการใช้ภาษาของเด็กไว้ดังนี้ คือ 1) เด็กใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการแสดงความต้องการ 2) เด็กใช้ภาษาในการสั่งหรือควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่น 3) เด็กใช้ภาษาสื่อสารในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น 4) เด็กใช้ภาษาในการแสดงความเป็นตัวของตัวเอง แสดงอารมณ์ ความรู้สึก 5) เด็กใช้ภาษาในการแสวงหาข้อมูลความรู้ต่างๆ 6) เด็กใช้ภาษาในการคิดสร้างสรรค์จินตนาการ และ 7) เด็กใช้ภาษาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากคำที่เด็กคิดและรู้ จะเห็นว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆให้กับเด็กในวัยอนุบาลเกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นการเรียนรู้ภาษาของเด็กอนุบาลจึงเน้นที่ภาษาพูด (นภเนตร ธรรมบวร, 2540)

การออกเสียงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการพูด เนื่องจากองค์ประกอบสำคัญในการสื่อความหมายระหว่างกัน นั้นคือ เสียง ดังนั้นการออกเสียงจึงเป็นแนวทางสำคัญในการแสดงออกทางการสื่อความหมาย ซึ่งการออกเสียงที่ดีและถูกต้องจะนำไปสู่การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยพบ คือ เด็กอนุบาลพูดออกเสียงคำไม่ถูกต้อง ไม่ชัดเจน เช่น การออกเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ผิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการออกเสียงคำ เพราะหากออกเสียงคำไม่ชัดเจนผู้ฟังจะไม่สามารถเข้าใจความหมายที่ผู้พูดต้องการสื่อสาร ดังนั้นการที่ผู้วิจัย ทราบถึงพัฒนาการทางการออกเสียงของเด็กในวัยอนุบาล จะทำให้สามารถส่งเสริมและพัฒนาการออกเสียงได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะเป็นพื้นฐานทางภาษาที่ดีให้กับเด็ก เมื่อเด็กโตขึ้นเด็กจะสามารถเรียนรู้ภาษาได้ดี ทั้งการฟัง การพูด ตลอดจนการอ่านและการเขียนในอนาคต นอกจากนี้การพูดของเด็กส่วนมากจะเป็นคำพูดที่ฟังไม่รู้เรื่อง จะรู้เรื่องเฉพาะกับคนใกล้ชิดเท่านั้น การไม่เข้าใจในสิ่งที่เด็กพูด จะทำให้เกิดความเข้าใจผิด ผู้ฟังไม่รู้ว่เด็กต้องการอะไร ทำให้ผู้ฟังเกิดความไม่

เข้าใจในสิ่งที่เด็กอนุบาลต้องการสื่อสารและอาจทำให้เด็กมีพฤติกรรมถอยหลังคือ ใช้วิธีร้องไห้เหมือนเมื่อยังเล็ก (ศรียา และประภาภัทร นิยมธรรม, 2540)

การพัฒนาทักษะการออกเสียงคำสำหรับเด็กอนุบาลนั้นถือเป็นทักษะพื้นฐานของการพูดของเด็ก โดยปกติแล้วเด็กจะเริ่มพูดได้เป็นคำพูดที่มีความหมายในช่วงอายุ 1 ปี เช่น แม่ หมา ไป เป็นต้นและจะเริ่มพูดได้เป็นประโยคในช่วงอายุ 2 ปี พอเริ่มเข้าสู่อายุ 3 - 4 ปี ลื่นจะทำงานได้ดีขึ้น เด็กก็จะเริ่มออกเสียง ร.เรื่อ ล.ลิง ได้ โดยเด็กจะเริ่มออกเสียงชัดเจนในพยัญชนะต่างๆ ตามช่วงวัย ได้แก่ ช่วงอายุ 2 ปี - 2 ปี 6 เดือน เสียงพยัญชนะที่พูดได้ชัดคือ ม, น, ห, ย, ค, อ ช่วงอายุ 2 ปี 7 เดือน - 3 ปี เสียงพยัญชนะที่พูดได้ชัดจะเพิ่มเสียง ว, บ, ก, ป เข้าไป ช่วงอายุ 3 ปี - 3 ปี 6 เดือน เพิ่มเสียง ท, ต, ล, จ, ผ ช่วงอายุ 3 ปี 7 เดือน - 4 ปี เพิ่มเสียง ง, ค ช่วงอายุ 4 ปี - 4 ปี 6 เดือน เพิ่มเสียง ฟ ช่วงอายุ 4 ปี 7 เดือน - 5 ปี เพิ่มเสียง ช ช่วงอายุ 5 ปี - 5 ปี 6 เดือน เพิ่มเสียง ส และอายุ 7 ปีขึ้นไป เพิ่มเสียง ร (วรวรรณ วัฒนาวรค์สว่าง, 2017) ดังนั้นการพูดออกเสียงคำ จะทำให้เด็กอนุบาลได้เรียนรู้คำศัพท์และเกิดการจดจำความหมายของคำศัพท์ที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของภาษาที่มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ (Hatch, E., & Brown. S, 1995) กล่าวไว้ว่า คำศัพท์แต่ละบุคคลคือ ชุดคำศัพท์ที่บุคคลนั้นคุ้นเคยในภาษา คำศัพท์มักจะเติบโตและวิวัฒนาการตามอายุของผู้ใช้ภาษา อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์และเป็นพื้นฐานสำหรับการสื่อสารและการรับความรู้ คำศัพท์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องเรียนรู้ เพราะหากผู้เรียนไม่มีคลังคำศัพท์ที่สามารถรู้และเข้าใจหรือจำได้ ก็ไม่สามารถพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ทั้งด้านการฟัง การพูด ตลอดจนการอ่านและการเขียน

เด็กในวัยอนุบาลที่เต็มไปด้วยจินตนาการ ชอบเล่น ชอบความสนุกสนาน แต่ความสนใจและสมาธิในการจดจ่อต่อการเรียนค่อนข้างสั้น (Cameron. 2001 อ้างถึงใน มินตรา บุญญานิตย์. 2565) โดยจากการศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 พบว่าเด็กวัยนี้จะมีสมาธิจดจ่อกับบทเรียนได้ไม่นาน โดยเฉลี่ยประมาณ 15-20 นาที หากครูไม่มีสื่อที่น่าสนใจดึงดูดเด็กให้อยากเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ (Cooper, 2007) ที่กล่าวถึงผู้เรียนระดับนี้ว่า เป็นวัยที่สื่อ กิจกรรม และบทเรียนต้องสนุกเพื่อเป็นแรงดึงดูดให้อยากเรียน หากกิจกรรมไม่สนุกไม่น่าสนใจ จะทำให้ไม่อยากรเรียน และควรเป็นกิจกรรมสั้นๆ ผู้สอนจึงควรหาสื่อหรือกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของเด็กวัยนี้ได้ ดังนั้นจะทำให้เห็นว่าสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะทั้งสองอย่างจะเป็นตัวกลางเชื่อมโยงเนื้อหาของผู้สอนที่ต้องการถ่ายทอดสู่ผู้เรียน

การใช้บัตรคำศัพท์เป็นการฝึกฝนการเรียนรู้ภาษาในเด็กอนุบาลได้อย่างยิ่ง เพราะบัตรคำศัพท์จะช่วยทบทวนความจำ จะช่วยให้เด็กทบทวนความหมายของคำศัพท์โดยการมองภาพและนึกถึงความหมายในเวลาเดียวกัน ทำให้เด็กเรียนรู้คำศัพท์เพื่อรับสารและส่งสารจนนำมาสู่การออก

เสียงคำศัพท์ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ไวกว่าและจดจำได้ดีกว่า (มินตรา บุญญานิตย์ , 2565) บัตรคำจึงถือเป็นสื่อการสอนที่เหมาะสมในการนำเสนอคำศัพท์ใหม่ๆ ให้เด็กได้ฝึกฝน และทบทวนหลังจากที่ได้รับการจัดประสบการณ์ นอกจากนี้บัตรคำแล้วครูอาจจะจัดประสบการณ์โดยให้เด็กดูบัตรภาพที่สื่อความหมายของคำนั้นๆ ก็ได้ สอดคล้องกับ (สังเวียน สฤณีกุล, 2531) อ้างถึงใน (มินตรา บุญญานิตย์ , 2565) การใช้บัตรคำที่เป็นสื่อรูปภาพและภาพวาด ทำให้ผู้เรียนเห็นภาพซึ่งสื่อความหมายของคำได้อย่างชัดเจน หรือ เราสามารถเรียกบัตรคำศัพท์ได้อีกอย่างว่า สื่อโสตทัศนวัสดุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้เรียนด้วยภาพและสามารถใช้กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกสนใจเรียนมากขึ้น

การเล่นนิทานที่มีภาพประกอบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้คำศัพท์นั้น จะช่วยให้เด็กสามารถเข้าใจความหมายของคำศัพท์จากการฟังนิทานหรือเรื่องราวต่างๆ ร่วมกันเด็กจะพัฒนาภาษาได้อย่างเป็นองค์รวม ไม่ว่าจะเป็นการจำแนกความแตกต่างของเสียงหรือการเรียนรู้ความหมายของคำศัพท์ เมื่อฟังเรื่องราวหรือนิทานแล้ว ผู้สอนจะต้องสรุปและพูดคุยเกี่ยวกับเนื้อหาในนิทาน พร้อมทั้งอธิบายความหมายของคำศัพท์ ฝึกการออกเสียงคำศัพท์ในเรื่องด้วย ทั้งยังเป็นการส่งเสริมทัศนคติที่ดีในการเรียนภาษา เป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงความรู้ทางภาษา ได้เรียนรู้คำศัพท์และโครงสร้างของประโยคจากการฟังนิทาน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำรายละเอียดได้ (อภิรติ ไชยกาล, 2562 : 24-26 อ้างถึงใน (มินตรา บุญญานิตย์, 2565) นิทานเป็นสื่อการสอนที่สำคัญสำหรับเด็กปฐมวัยเพราะการเล่นนิทานเป็นวิธีการให้ความรู้วิธีหนึ่งที่เด็กให้ความสนใจ อยากรู้ อยากทำตาม และมีแรงจูงใจที่จะเปิดรับพฤติกรรมที่ฟังปรารณา นิทานสามารถทำให้เด็กคล้อยตามเนื้อหาที่ครูเล่า มีปฏิสัมพันธ์ทางภาษา ได้โต้ตอบ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ช่วยให้เด็กพัฒนาภาษาได้อย่างดี (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551) การที่ครูหรือผู้ใหญ่ได้ใกล้ชิดกับเด็กโดยการเล่านิทานหรือเรื่องราวต่างๆ จะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจเด็กได้ดี ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดี ตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติของเด็กช่วยชดเชยประสบการณ์ทางภาษาแก่เด็กในชนบทให้มีความเท่าเทียมกับเด็กในเมือง เสริมสร้างพัฒนาการทางภาษา ความคิดและจินตนาการแก่เด็ก (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2544)

ด้วยความเป็นมาและเหตุผลดังกล่าว การพูดออกเสียงคำเป็นพื้นฐานสำคัญของการพูดอย่างถูกต้องชัดเจน ทำให้เด็กอนุบาลมีทักษะและความสามารถในการพูดสื่อสารกับบุคคลอื่นได้อย่างถูกต้อง ใช้ถ้อยคำที่ชัดเจน เมื่อผู้ฟังได้ฟังย่อมเกิดความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็ว นอกจากนี้การเรียนรู้คำศัพท์ถือว่าเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทักษะทางภาษาอื่นๆ ได้แก่ ทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา ผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล โรงเรียนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กอนุบาลและผู้สนใจ ได้ทราบ

ข้อมูลเกี่ยวกับการพูดออกเสียงคำของเด็ก ซึ่งจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กตลอดจนนำข้อมูลในการพัฒนาส่งเสริมทักษะการพูดได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับช่วงวัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาลก่อนและหลังการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล โรงเรียนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักเรียนชาย-หญิง ที่มีอายุระหว่าง 4-5 ปี ในระดับชั้นอนุบาล ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 3 จำนวน 3 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 55 คน โรงเรียนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นนักเรียนชาย-หญิงที่มีอายุระหว่าง 4-5 ปี จำนวน 19 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบ้านปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 1 ห้องเรียน ได้มาโดยการสุ่มอย่างเจาะจง (purposive sampling)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน

ตัวแปรตาม ได้แก่ 1) การออกเสียงส่วนประกอบของคำ ได้แก่ พยัญชนะต้น เสียงอักษรควบกล้ำ เสียงตัวสะกด เสียงสระ และเสียงวรรณยุกต์ 2) การออกเสียงคำในนิทาน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน จำนวน 16 แผน แผนละ 1 ครั้ง ต่อวัน วันละ 30 นาที

3.2 แบบวัดการพูดออกเสียงคำ ประกอบด้วย แบบวัดทักษะการพูดออกเสียง (เสียงพยัญชนะต้น เสียงอักษรควบกล้ำ เสียงตัวสะกด เสียงสระ และเสียงวรรณยุกต์) และแบบวัดทักษะการพูดออกเสียงคำจากนิทาน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ โดยใช้สถิติการวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) วิเคราะห์เปรียบเทียบก่อนและหลังโดยใช้ t-test สำหรับ Dependent Sample (บุญเชิด ภิญโญ อนันตพงษ์. 2521ก: 99)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล ผลปรากฏดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาลในการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน

ทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล	ก่อนการจัดกิจกรรม		หลังการจัดกิจกรรม	
	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.
1. ทักษะการออกเสียงส่วนประกอบของคำ				
1.1 เสียงพยัญชนะต้น	44.38	2.24	93.24	0.76
1.2 เสียงอักษรควบกล้ำ	52.63	6.31	71.75	4.88
1.3 เสียงตัวสะกด	60.78	5.56	97.11	1.11
1.4 เสียงสระ	60.39	2.13	83.51	1.17
1.5 เสียงวรรณยุกต์	41.60	20.80	100.00	0.00
รวม	51.96	8.86	89.12	11.54
2. ทักษะการออกเสียงคำในนิทาน				
2.1 นิทานเรื่อง เด็กเลี้ยงแกะ	50.17	1.07	59.47	1.83
2.2 นิทานเรื่อง ราชสีห์กับหนู	45.43	1.70	71.23	1.27
2.3 นิทานเรื่อง ขวานากับงูเห่า	47.20	1.30	79.13	1.70
2.4 นิทานเรื่อง มดกับตั๊กแตน	53.50	1.67	80.17	1.80
รวม	49.08	3.54	72.50	9.56
รวมทั้งหมด	50.52	6.20	80.81	10.55

จากตารางที่ 1 พบว่า ทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กก่อนบาล ทั้งในด้านการออกเสียง ส่วนประกอบของคำ และด้านการออกเสียงคำในนิทาน ก่อนที่ได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้ บัตรคำประกอบเล่านิทาน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 50.52) และหลังการจัดประสบการณ์มีค่าเฉลี่ยที่สูงขึ้น คือ ($\bar{X}$ = 80.81)

2. เปรียบเทียบความสามารถในการพูดออกเสียงคำของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัด ประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน ผลปรากฏดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบความสามารถในการพูดออกเสียงคำของเด็กก่อนบาลก่อนและหลังการจัด ประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน

ทักษะการพูดออกเสียงคำ ของเด็กก่อนบาล	ก่อนการจัดกิจกรรม		หลังการจัดกิจกรรม		t	p
	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD		
1. ทักษะการออกเสียงส่วนประกอบของคำ	51.96	8.86	89.12	11.54	12.98	0.00
2. ทักษะการออกเสียงคำในนิทาน	49.08	3.54	72.50	9.56	25.04	0.00
รวม	50.52	6.20	80.81	10.55	19.94	0.00

จากตารางที่ 2 พบว่า หลังการจัดประสบการณ์โดยใช้นิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออก เสียงคำของเด็กก่อนบาลโดยรวมและรายด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

อภิปรายผล

ผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออก เสียงคำของเด็กก่อนบาล มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. เด็กก่อนบาลหลังได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานมีทักษะ การพูดออกเสียงคำโดยรวมสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ว่า เด็กก่อนบาลมีทักษะการพูดออก เสียงคำสูงขึ้นโดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า เด็กได้รับการจัด ประสบการณ์ที่พร้อมและมีวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทำให้เด็กสามารถใช้ไวยากรณ์ในการ รับเสียง เกิดเป็นการจดจำผ่านการได้ยิน และสามารถแปลงเสียงออกตามลักษณะของเสียงที่ได้ยิน และอีกประการหนึ่งคือครูผู้สอนมีการพูดเลียนแบบเสียงตามที่ได้ยินและครูมีการสอดแทรกคำถาม จากการเล่านิทาน เพื่อให้เด็กได้คิดหาคำตอบและสามารถตอบคำถามโดยการแปลงเสียงออกมาเกิด เป็นคำและสามารถเข้าใจความหมายได้สอดคล้องกับญัตติ ศีลาภรณ์ (2556) กล่าวว่า การพูด เลียนแบบบทสนทนาของตัวละครตามเนื้อเรื่องและมีการสอดแทรกคำถามจากครูเพื่อให้เด็กได้รู้จัก คิดตอบคำถามจากเรื่องที่ฟังตามความคิดของตนเอง สอดคล้องกับ แพลน ฟอร์ คิดส์ กล่าวว่า นิทานช่วยให้เด็กได้รู้จักการใช้ภาษาที่ถูกต้องรวมทั้งพัฒนาทักษะการฟังและการพูด ซึ่งการใช้บัตร

ภาพประกอบการเล่านิทานจะเป็นตัวช่วยหนึ่งที่ทำให้เด็กอนุบาลสามารถจดจำคำศัพท์ผ่านการดูบัตรภาพ และบัตรภาพก็เป็นตัวสร้างความสนใจและเสริมแรงให้เด็กมีพัฒนาการทางการพูดออกเสียงคำที่สูงขึ้น สอดคล้องกับ ฮอลลาแฮม และคูฟแมน อ้างถึงใน (จิรวรรณ นนทะชัย , 2555) กล่าวว่า กระบวนการเรียนภาษาของเด็กเกิดจากการตอบสนองอย่างหลากหลายต่อสิ่งเร้ารอบตัว พฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้า คือ ความพยายามลองใช้วิธีะในการเปล่งเสียงต่างๆ ทำให้อวัยวะหลายส่วนทำงานพร้อมกัน ได้แก่ สมองทำหน้าที่ในการมองเห็น ได้ยิน สะสมความจำ จำว่าแม่แบบ (คือตัวเร้า) นั้น ทำริมฝีปากอย่างไร มีสีหน้าท่าที่สายตา คิ้ว และสัมผัส ด้วยอาการอย่างไร เด็กก็จะทำพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าในกิจกรรมการเล่านิทาน ซึ่งสอดคล้องกับกฎแห่งการฝึกหัด (Laws of Exercise) ของธอร์นไดค์ ที่กล่าวว่า เมื่อต้องการให้เด็กมีทักษะจะต้องให้เกิดความเข้าใจ และหมั่นฝึกฝนบ่อยๆเด็กเรียนรู้จากการสังเกต โดยการฟังในสิ่งที่ครูพูด อ่านริมฝีปากของครูและพูดตาม ซึ่งสอดคล้องกับ เพียเจท์ ที่กล่าวว่า พัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กในชั้นที่ 2 ขึ้นก่อนการปฏิบัติการ เด็กช่วง 2-6 ปี จะถือเอาตัวเองเป็นสำคัญ (self Centered) และการเรียนรู้จากการสัมผัสและใช้ทุกส่วนของร่างกายในการทำกิจกรรม นอกจากนี้การที่เด็กได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางภาษากับเพื่อนและครู ซึ่งทำให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านการพูดสูงขึ้นแล้วบรรยากาศในขณะที่ทำกิจกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เด็กมีโอกาสฝึกพูดและมีพัฒนาการทางการพูดที่สูงขึ้น

2. การเปรียบเทียบความสามารถในการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาลก่อนและหลังการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทาน โดยก่อนการจัดประสบการณ์นั้นพบว่าเด็กมีปัญหาการออกเสียงคำซึ่งอาจจะมีมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ในด้านร่างกายของเด็กและด้านสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นภาคอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับ สมมติฐานที่ว่านอกจากสื่อหรือสิ่งเร้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กมีพัฒนาการด้านการพูดที่สูงขึ้นนั้น การพูดยังมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการพูดออกเสียงดังนี้ 1) ความพร้อมทางร่างกาย นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดต่อการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาลเป็นอย่างมาก เนื่องจากการพูดจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยอวัยวะที่ใช้ในการพูด เช่น ริมฝีปาก ลิ้น เพดานลิ้น ฟัน เป็นต้น ในขณะที่เด็กยังเล็ก อวัยวะยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ เด็กจึงยังไม่สามารถที่พูดออกเสียงได้ถูกต้อง แต่หากทำได้เพียงเปล่งเสียง อ้อแอ้ หรือร้องไห้ เพื่อส่งสัญญาณให้กับพ่อแม่รับรู้ และพ่อแม่ก็จะแปลความหมายจากเสียงร้องของเด็กต่างกันไป เช่น เด็กส่งเสียงร้องเมื่อหิวหรือเจ็บ เป็นต้น แต่เมื่อเด็กเจริญเติบโตตามวัยและมีพัฒนาการตามวัย เด็กจะสามารถพูดออกเสียงเป็นคำที่มีความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจได้อีกด้วย จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า เด็กอายุ 5-6 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 2 มีพัฒนาการทางการพูดอยู่ในระดับร้อยละ 60-80 ทั้งนี้เนื่องมาจากเด็กบางคนมีรูปปากที่ค่อนข้างใหญ่และมีลิ้นที่มีขนาดใหญ่ ทำให้ในขณะที่พูดนั้น จะพูดในลักษณะที่ออกเสียง

พยัญชนะที่ผิดเพี้ยน เช่น ช้าง เด็กจะออกเสียงว่า ช้าง จากเสียง “ช ช้าง” จะกลายเป็นเสียง “ซ โซ่” คำว่า กิน เด็กก็จะพูดว่า จิน จากเสียง “ก ไก่” จะกลายเป็นเสียง “จ จาน” เป็นต้น สอดคล้องกับ อมราพร สัตยานุกุล (2546) กล่าวว่า จากการการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการออกเสียงคำของเด็กอนุบาลอายุ 3-4 ปี พบว่า มีเด็กอนุบาลคนหนึ่งที่มีฟันหน้าหลอ เด็กคนนี้พูดชัดบ้างไม่ชัดบ้าง โดยจะออกเสียงพยัญชนะต้น /ฟ/ เป็น /ป/ เนื่องจากเสียง/ฟ/ เป็นเสียงที่จะต้องใช้ฟันในการออกเสียงด้วย เด็กจึงไม่สามารถออกเสียงพยัญชนะต้น /ฟ/ ได้ถูกต้อง 2) สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น เนื่องจากพื้นที่ที่ผู้วิจัยใช้ทำการทดลองอยู่ในภาคอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ เด็กมักจะคุ้นเคยกับภาษาพื้นถิ่นของตนเองนั่นคือภาษาอีสาน ทำให้เด็กมักจะพูดออกเสียงผิดเพี้ยนไปเป็นภาษาพื้นถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเมื่อเด็กพูดภาษาไทย เพราะเด็กเข้าใจความหมายของคำในภาษาไทยเป็นภาษาอีสาน เช่น ช้อน ภาษาลาว กะช้อน เป็นต้น เมื่อเด็กสังเกตบัตรคำ เด็กจะพูดออกมาเป็นภาษาที่ตนเองเข้าใจนั่นคือภาษาถิ่นของตน ทำให้ผู้วิจัยต้องค่อยๆปรับและฝึกทักษะการพูดออกเสียงกับเด็กอนุบาลให้มากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของแมคอินทอช อ้างถึงใน (รติรัตน์ คล่องแคล่ว, 2551) ที่กล่าวถึงการเรียนรู้ภาษาที่ 2 ของเด็กว่า มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 เด็กต้องมีโอกาสรับฟังภาษาที่จะเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และสามารถแยกแยะความแตกต่างของคำที่ได้ยินและสามารถออกเสียงได้ถูกต้อง ขั้นที่ 2 เด็กจะพยายามเลียนแบบคำ วลีหรือรูปประโยคจากครู ขั้นที่ 3 เด็กจะพยายามออกเสียงและพูดออกมาให้ถูกต้องและเป็นไปโดยอัตโนมัติด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กปฐมวัยให้สูงขึ้น แต่ทั้งนี้ก็มีสาเหตุอีกประการ คือ อายุ เด็กบางคนมีอายุน้อยเมื่อเข้าเรียน การที่เด็กเข้าเรียนเร็วมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อเสียคือ เด็กมีประสบการณ์ทางภาษาน้อยจะรู้แต่คำในภาษาถิ่นของตนเอง หรือบางคนอาจช้ากว่านั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ กีเซล ที่กล่าวว่า พัฒนาการของเด็กจะเป็นไปตามธรรมชาติ ตามอายุของเด็ก เมื่อถึงวันนั้นเด็กจะแสดงพฤติกรรมต่างๆโดยไม่ต้องเร่งฝึกเด็ก นักการศึกษาหรือพ่อแม่ควรให้อิสระเด็กในการทำกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นหากต้องการให้เด็กมีการพัฒนาทักษะการพูด เด็กควรได้รับการจัดกิจกรรมแบบซ้ำๆเพื่อให้เกิดการซึมซับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาผลการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานเพื่อพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาล ทำให้ได้ผลการวิเคราะห์การออกเสียงของเด็กอนุบาล ใน 1) ด้านทักษะการออกเสียงส่วนประกอบของคำ เช่น การออกเสียงพยัญชนะต้น อักษรควบกล้ำ ตัวสะกด สระและวรรณยุกต์ ซึ่งทำให้ทราบถึงปัญหาในการออกเสียงคำที่เด็กส่วนใหญ่ออกเสียงยังไม่ชัดเจน 2) ด้านการออกเสียงคำจากนิทาน ทำให้คุณครูสามารถที่จะนำข้อมูลดังกล่าวไปออกแบบ

เพื่อพัฒนาการแผนการจัดประสบการณ์ที่ช่วยพัฒนาการออกเสียงและฝึกฝนในส่วนที่ได้กยังต้องพัฒนาได้ และนอกจากนี้ยังได้เปรียบเทียบความสามารถในการพูดออกเสียงคำของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดประสบการณ์โดยใช้บัตรคำประกอบการเล่านิทานว่าสามารถที่จะช่วยพัฒนาทักษะการพูดออกเสียงคำของเด็กอนุบาลได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จิรวรรณ นนทะชัย . (2555). *ความสามารถทางด้านการพูดของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์เล่านิทานประกอบการวาดภาพ*. ปริญญาานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชูลีกร จาติเสถียร,กันตวรรณ มีสมสาร, อภิรติ ไชยกาล. (2560). *การส่งเสริมความสามารถทางภาษา สำหรับเด็กปฐมวัย*.วิฤตและแนวทางแก้ไข. บริษัท พลัสเพรส จำกัด.
- ณัฐวดี ศิลากรณ์. (2556). *ผลการจัดประสบการณ์ทางภาษาโดยใช้เทคนิคการเล่านิทานวงกลมที่มีต่อความสามารถทางการพูดของเด็กอนุบาล* .
- นภเนตร ธรรมบวร. (2540). *การประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รติรัตน์ คล่องแคล่ว. (2551). *ผลการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวทางภาษาแบบธรรมชาติที่มีต่อทักษะการพูดภาษาไทยของเด็กปฐมวัยในภาคอีสาน*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรวรรณ วัฒนวงศ์สว่าง. (2017). *ลูกพูดไม่ชัด ปัญหาที่ผู้ปกครองไม่ควรมองข้าม*. เข้าถึงได้จาก Rama Channel ขับเคลื่อนสังคมไทยให้สุขภาพดี:
<https://www.rama.mahidol.ac.th>
- วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2544). *การวิจัยทางการศึกษาปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ศรียา และประภาภัทร นิยมธรรม . (2540). *พัฒนาการทางภาษา*. กรุงเทพฯ: แวนแก้ว.
- สังเวียน สฤณีกุล. (2531). *พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาอังกฤษ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อมราพร สัตยานุกุล. (2546). การออกเสียงคำของเด็กอนุบาลอายุ 3 ถึง 4 ปี ในกรุงเทพมหานคร.

ใน *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. เข้าถึงได้จาก คลัง

ปัญญาจุฬาฯ: <https://digiverse.chula.ac.th>

Hatch, E., & Brown. S. . (1995). *Vocabulary , Semantics, and Language Education*.

New York: Cambridge University Press.

การพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี
DEVELOPMENT OF MINDFULNESS CAMP ACTIVITIES IN UBON
RATCHATHANI PROVINCE

¹ศิวเดช สมโคตร, ²ศราวุธ ขันธวิชัย และ ³พระสังฆวาน เขมปญโญ

¹Siwadet Somkote, ²Sarawut Khanthawichai and ³Phra Sangwan Kamapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹si-wa@hotmail.com, ²sarawut.kha@mcu.ac.th, ³sangwansainet19@gmail.com

Received: May 18, 2025; **Revised:** July 27, 2025; **Accepted:** August 25, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องสติในการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี และ 3) เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมการกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า สติตามหลักพระพุทธศาสนาสติเป็นธรรมมีอุปการะมากคือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง สติมีประโยชน์มหาศาลไม่ว่าจะเป็นการงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างส่วนเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานีมี 4 ประการคือ 1) กิจกรรมการใช้สติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) กิจกรรมการใช้สติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) กิจกรรมการใช้สติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 4) กิจกรรมการใช้สติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนการเสนอแนวทางส่งเสริมการกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness

¹ เจ้าหน้าที่, ประจำสำนักงานวิทยาเขต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Camp ในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีสติในกิจกรรมต่างๆมี 4 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการเคลื่อนไหวแบบมีสติ 2) กิจกรรมในการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม 3) กิจกรรมระบายความทุกข์ และ 4) กิจกรรมพิจารณาความผิดพลาดของตนเอง

คำสำคัญ : การพัฒนา, วิปัสสนากรรมฐาน, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This research has three objectives: 1) to study knowledge about mindfulness in the development of Mindfulness Camp activities in Ubon Ratchathani province, 2) to study methods for organizing activities to promote Mindfulness Camp in Ubon Ratchathani province, and 3) to propose guidelines for promoting activities. Strengthen the Mindfulness Camp in Ubon Ratchathani Province through document analysis and interviews, as well as writing research reports accordingly. The research results found that Mindfulness according to the principles of Buddhism, mindfulness is a dharma that has a great upholding, that is, it makes you always alert. It is a type of mental attitude. Mindfulness has enormous benefits, whether it be work. Relationships with other people. Study methods for organizing activities to strengthen The Mindfulness Camp in Ubon Ratchathani province has 4 parts: 1) Activities to use mindfulness according to the principles of Kayanupassana Satipatthana. 2) Activities using mindfulness according to the principles of Vedānupassana Satipatthana, 3) Activities using mindfulness according to the principles of Cittanupassana Satipatthana, and 4) Activities using mindfulness according to the principles of Dhammanupassana Satipatthana. As for suggestions and promotion of mindfulness-building activities Ubon Ratchathani Camp is an activity with mindfulness in various activities. There are 4 activities: 1) mindful control activities, 2) activities for exercising the body, mind, and Dhamma, 3) activities for releasing suffering, and 4) considering the matter. that

Keywords: Development, Vipassana Meditation, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

สภาพการณ์ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้พยายามพัฒนาด้านความเจริญของวัตถุเพื่อความเจริญมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของประเทศและเพื่อความอยู่ดีกินดีของชนในชาติ แต่ละชาติจึงหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำงานแข่งกับเวลา มีการแข่งขันทางด้านการผลิตและการครองชีพอย่างเสรี เป็นเหตุให้มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน มีการแสวงหาความสุขและหลงใหลในความสุข จิตใจของบุคคลในสังคมจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวมากขึ้นและหาทางออกที่ผิดต่อศีลธรรม มีการประหัตประหารกัน การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและมีความสุขกับการทำงานร่วมกันหรือมีความสุขในการอยู่ร่วมโลกน้อยลง เพราะขาดความรักต่อกัน ยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดนที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตคนในสังคมมาก ความเจริญทางด้านวัตถุทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาการสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นในโลกสังคมรับรู้กันได้หมด มีอิทธิพลครอบงำโลก ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจของวัตถุ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมโลกเปลี่ยนไป ส่งผลต่อจิตใจให้โน้มเอียงไปในทางที่ต้องการเพื่อความสะดวกสบายมากขึ้น ให้ความสำคัญเรื่องวัตถุมากกว่าจิตใจ แสวงหาวัตถุมาเพื่อความสะดวกสบายมากกว่าที่จะแสวงหาความจริงคือธรรมชาติ ขาดการขัดเกลาจิตใจซึ่งจากเหตุที่กล่าวมานี้ก็จะเป็นตัวชี้วัดศักยภาพของคนในสังคมได้ว่าขณะนี้คนส่วนใหญ่ในสังคมยังขาดการพัฒนาด้านจิตใจอย่างจริงจังและขาดความต่อเนื่อง ซึ่งเหตุนี้นับเป็นปัญหาสำคัญที่จะส่งผลให้สภาพสังคมส่วนรวมในอนาคตต่อไป มีความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมมากขึ้น(พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), 2539:11)

ขณะที่สังคมยังมีความวุ่นวายอยู่มากทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมก็เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่มุ่งการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ เพราะวิวัฒนาการสมัยใหม่ช่วยให้มนุษย์ได้รับความสะดวกสบายกว่าแต่ก่อนมาก จึงทำให้ความเจริญทางด้านจิตใจตามไม่ทันกับความเจริญทางด้านวัตถุ สังคมจึงเกิดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในปัจจุบันจะต้องหันมาสนใจกับความเจริญในด้านจิตใจ แล้วช่วยกันพัฒนาจิตใจของตนรวมทั้งขึ้นส่งเสริมให้บุคคลที่อยู่ใกล้เคียงได้พัฒนาจิตใจของตน และถ้าทุกคนมีการพัฒนาจิตใจได้แล้วเชื่อว่า ทุกคนในองค์กรและสังคมอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ส่งผลให้องค์การนั้น เป็นองค์กรที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพด้วย จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทางสังคมในประเทศไทยทั้งทางภาครัฐและเอกชนจะต้องร่วมมือกันพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือบุคลากรในสังคมเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคมต่อไปโดยจะต้องมุ่งเน้นไปที่ภาพรวมของสังคม เพราะ “สังคม” นั่นก็คือที่รวมของหน่วยย่อยของสิ่งต่างๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย

ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่พัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตจำนวนมากหลายชุด แต่ชุดคำสอนที่เป็นหัวใจสำคัญพระพุทธศาสนา คือ ละความชั่ว ทำความดีและทำจิตใจให้ผ่องใส เพื่อให้เกิดความรู้ ตื่น และเบิกบาน การเข้าถึงพุทธธรรมได้ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา และด้วยผลบุญจากการแสวงหาพระธรรมด้วยการปฏิบัติธรรมสร้างสติในกาย เวทนา จิตและธรรมซึ่งเป็นเรื่องของสติปัฏฐานทั้ง 4 ประการคือมีสติรู้ตัว ทัวพร้อมอยู่ในกาย เพื่อเพิ่มพูน “สติ” ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท สติเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญในการใช้ชีวิตอยู่ในโลกของมนุษย์ทุกเพศทุกวัย ทั้งชีวิตทางโลกของปุถุชน ทัวไปหรือชีวิตทางธรรม เช่น นักบวช กิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสติจึงมีการพัฒนาขึ้นทั้งจากภิกษุและเณรเพื่อส่งเสริมให้บุคคลากรในองค์กรเกิดการพัฒนามีประสิทธิภาพในการทำงาน เนื่องจากการฝึกให้มีสติในชีวิตประจำวันการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดสติทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลด ละเลิก การฝึกสติและสมาธิเป็นประจำสม่ำเสมอทุกวัน เช่น มีสติอยู่กับงานที่ทำได้ตลอดทั้งวัน การนั่งสมาธิวันละ 10-30 นาทีทุกวัน จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล เช่น 1) ควบคุมการทำงานของร่างกายส่วนต่างๆ ได้ดีขึ้น 2) มองส่วนต่าง ๆ สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น 3) ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดีขึ้น และแสดงออกอย่างระมัดระวังมากขึ้น 4) มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ทั้งในมุมมองต่อโลกและการดำเนินชีวิต 5) เห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น 6) ตระหนักรู้ตัวเองและสามารถพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น 7) ควบคุมความกลัวได้ดีทำให้มีความกล้ามากขึ้น 8) มีสัทสญาณหรือสัมผัสที่ 6 เป็นความสามารถในการหยั่งรู้โดยสัญชาตญาณหรือประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญที่สะสมไว้ 9) มีคุณธรรม และ 10) มีความเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น จะเห็นว่าพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนในเรื่องของการเจริญสติถือเป็นแนวทางที่สำคัญต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรมของนักบวช ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกา รวมไปถึงผู้สนใจใคร่เรียนรู้ธรรมทั่วไป พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแนวทางการเจริญสติในพระพุทธศาสนาโดยเรียกว่า “สติปัฏฐาน 4”

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้เกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาและหนทางแห่งการพ้นทุกข์ของชีวิต โดยทำให้เกิดปัญญาเห็นสภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ไม่หลงฟุ้งเพื่อไปตามอารมณ์หรือสภาวะสิ่งที่มีมากระทบทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ จนนำไปสู่ความหลุดพ้นด้วยอำนาจของวิชา กิเลสตัณหา เกิดการกระทำผิดทางกาย วาจาใจสร้างความทุกข์ ความเดือดร้อน แก่ตนเองและสังคม ซึ่งหนทางที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวนั้นก็ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยฝึกมีสติเข้าไปสังเกตระลึกรู้เท่าทันอารมณ์ต่างๆ ที่มีมากระทบทางกายและใจ เพราะวิปัสสนาว่า คือ การเห็นแจ้ง หรือวิธีการทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายถึง ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดการเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือให้เข้าใจตามความเป็นจริงหรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่วาดภาพให้มันเป็น

ด้วยความชอบความซึ้ง ความอยากได้ หรือความขัดเคืองใจของเรา) รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงรู้ผิด และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิต ทั้งท่าทีแห่งการมอง การรับรู้ การวางใจ และความรู้สึกทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2558:427) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือการเจริญสติเพื่อให้เกิดปัญญารู้เท่าทันตามความเป็นจริงของสภาวะทั้งหลายตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้ถึงเหตุปัจจัยจนนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยให้สามารถดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้อย่างถูกต้องดีงาม มีความสงบสุขสามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกตามความเป็นจริง ดังพระดำรัสของพระพุทธองค์ที่ว่า “วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้วย่อมให้สำเร็จประโยชน์ คือ ย่อมให้ปัญญาเจริญปัญญาที่เจริญแล้วย่อมให้สำเร็จประโยชน์ คือ ย่อมละอวิชชาได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:36) มนุษย์จึงจำเป็นต้องปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อเป็นการพัฒนาด้านจิตใจให้ละความเห็นผิดจนเกิดปัญญา จนนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่าการฝึกจิตที่ควบคุมได้ยากเปลี่ยนแปลงง่ายชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนาจัดว่าเป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกแล้วย่อมนำสุขมาให้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:36),

เพราะฉะนั้นการฝึกเรื่องของสติผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักของสติปัฏฐานนั้นจึงเป็นการฝึก “สติ” โดยการนำแนวทางของสติปัฏฐาน 4 มาใช้ในการฝึกเพื่อเจริญสติคนที่มาพึ่งธรรมหรือปฏิบัติธรรมที่วัดไม่สามารถจัดสรรเวลาที่ตน สะดวกเพราะด้วยภาระหน้าที่ทางครอบครัวในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์ อีกทั้งวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมบาง แห่งจะเน้นกิจกรรมที่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์โดยส่วนมากจะเน้นแนวทางการฝึกซึ่ง เป็นรูปแบบของนักบวชมากกว่าที่จะเอื้อประโยชน์ต่อคฤหัสถ์ ซึ่งทำให้หลายคนที่ได้มีโอกาสมาปฏิบัติ ธรรมรู้สึกว่าการปฏิบัติธรรมนั้นยากจะไม่มาอีกแล้ว เห็นเรื่องการบวชหรือการถือศีล 8 เนกขัมมะ เป็นเรื่องที่น่าเบื่อและยากสำหรับบุคคลทั่วไป เมื่อนักปฏิบัติเกิดความเห็นว่า กิจกรรมไม่เหมาะกับจุดประสงค์ของการเข้ามาปฏิบัติธรรม ก็จะทำให้คฤหัสถ์รู้สึกท้อแท้และไม่อยากจะกลับมาปฏิบัติธรรมส่งผลทำให้การปฏิบัติธรรมเป็นกลุ่ม หมู่ คณะ ไม่สามารถที่จะกระทำได้ เมื่อเกิดการ เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง เกิดขึ้นทำให้บุคคลทั้งหลายต้องปรับตัวในการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลง โดยใช้เทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ สื่อสารหรือติดต่อถึงการทำงานในชีวิตประจำวันมากขึ้น ดังนั้น สติจึงเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญในการใช้ชีวิตอยู่ในโลกของมนุษย์ทุกเพศทุกวัย ทั้งชีวิต ทางโลกของปุถุชนทั่วไปหรือชีวิตทางธรรม เช่น นักบวช กิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างสติจึงมีการพัฒนาขึ้นทั้งจากภาครัฐและเอกชนเพื่อส่งเสริมให้บุคคลากรในองค์กรเกิดการพัฒนามีประสิทธิภาพในการทำงานเนื่องจากการฝึกให้มีสติในชีวิตประจำวัน

จากเหตุผลข้างต้นจะเห็นว่า ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี” เป็นสาเหตุที่มีความเชื่อมโยงของโครงการวิจัย ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัด อุบลราชธานีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องสติในการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัด อุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมการกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัด อุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้กำหนด วิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ นักศึกษา และนักเรียนจาก 1) วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์ 224 ถนนพลแพน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และ 2) โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราชอำเภอเมืองอุบลราชธานี อุบลราชธานี ที่มีความเต็มใจและสมัครใจให้การสัมภาษณ์ข้อมูล จำนวน 30 คน

การพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นการวิจัยระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวคิด หลักการและกระบวนการการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาพิจารณาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล แล้วจึงนำมาสรุปข้อมูล แยกข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะของข้อมูลและประเด็นในการศึกษาข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตีความหมายอธิบายตามลักษณะของความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่าง ๆ ในภาพรวมผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักความเป็นเหตุเป็นผลอาศัยการตีความ (Interpretation) จากเนื้อหาข้อมูลในเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบและเข้าใจการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

1. องค์ความรู้เรื่องสติในการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี คำว่า สติ หมายถึง ความระลึกได้ โดยสติในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ทำให้ไม่หลงลืมและมีประโยชน์ในการสำรวมระวังรักษากิจ หรือมีภาวะมุ่งหน้าสู่อารมณ์เป็นผลเฉพาะหน้ามีความจำได้หมายรู้มั่นคงเป็นทางดำเนินหรือมีสติในกาย แต่พึงเข้าใจว่าสตินั้นเป็นประดุจเสาระเนียด เพราะตั้งอยู่ในอารมณ์อย่างมั่นคง และเป็นดุจนายประตูดุจระวังรักษาประตูไม่ให้เกิดความประมาท มีสติตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาไม่หลงลืมในการทำงานทั้งปวงสติเป็นธรรมมีอุปการะมาก คือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอเป็นเจตสิกชนิดหนึ่งสตินั้นหากนำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาล ไม่ว่าจะเป็นการงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบ จิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเป็นปกติไม่ค่อยโกรธ เครียดหรือทุกข์ใจอะไรมาๆ กล่าวโดยรวมคือ ย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน สติมีใช้ในอีกหลาย ความหมาย เช่น กำหนดรู้ ระหนักรู้ ระลึกรู้ สัมผัสรู้ รู้สีกตัว และอื่นๆ ที่ใช้ในความหมายการทำ ความกำหนดรู้สีกตัวในปัจจุบันต่อผัสสะใด ๆ ที่เกิดขึ้นมาเพื่อให้กำหนดรู้ เฉพาะหน้า ให้เท่าทันต่อ สัมผัสตามความเป็นจริงต่อสิ่งที่ปรากฏขึ้นมา ให้จิตเป็นอิสระต่อสิ่งที่มา กระทบในฐานะเป็นเพื่อผู้ เฝ้ารู้เฉย ด้วยการเพิ่มการรับรู้ทางประสาทสัมผัส โดยลดการคิดนึกปรุงแต่ง ความรู้สึกอื่น ๆ สติใช้ เพื่อที่จะรู้เท่าทันในสังขาร 3 ดังนี้ 1) รู้เท่าทันในการเคลื่อนไหว (กายสังขาร) ในอันที่จะการสร้าง กรรมใด ๆ นั่นคือศีล 3) รู้เท่าทันในอารมณ์ที่ปรุงแต่งจิต (จิตสังขาร) จนจิตเป็นอิสระจากอารมณ์ นี้ คือสมาธิ และ 3) รู้เท่าทันความคิดทั้งหลาย (มโนสังขาร) ว่าความคิดเป็นเหตุเป็นผลหรือไม่ (โยนิโส มนสิการ) นี่คือ ปัญญา สติตามหลักพระพุทธศาสนาสติเป็นธรรมมีอุปการะมากคือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง สตินั้นหากนำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลอยู่แล้วไม่

ว่าจะเป็นการงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบ จิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเบี่ยงเบนไปไม่คอยโกรธ เกรี้ยว หรือทุกข์ใจอะไรมา ๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลก ได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน ถ้ารู้เรื่อง ๆ มาก ๆ เข้าจนเป็นมหาสติจะได้ประโยชน์จากทางธรรมด้วยการที่เรามีสติอยู่เนื่อง ๆ รู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้างทำอย่างติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน ก็เพื่อให้สติเกื้อกูลต่อการเห็นความจริงความจริงนี้เป็นสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุดก็คือกายกับใจจุดหมาย ของการรู้ก็เพื่อให้เห็นความจริง อันได้แก่นิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่ากายและใจเราเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าเราประโยชน์ของสติ มีดังนี้

1. สติช่วยให้ไม่เกิดความง่วงเหงา เหนื่อยล้า อันเป็นมารชีวิตที่ขัดขวางทางก้าวหน้า
2. สติ ช่วยให้การศึกษามีประสิทธิภาพ ความจำดี ไม่เกิดความสับสน ได้หน้าลืมหลัง
3. สติ ช่วยให้การงานมีคุณภาพ ลำดับงานก่อนหลังได้ถูกต้องวางหรือเก็บไว้แล้วไม่ลืม
4. สติช่วยให้การนัดหมายไม่ผิดพลาดไม่เสียมิตรเสียงาน เสียเวลา เสียคน (เพราะขี้ลืม)
5. สติช่วยให้ไม่ลืมสิ่งเสีย ไม่ลืมปิดประตู หน้าต่าง ไม่ลืมใส่กุญแจประตูบ้าน ประตูรถ
6. สติช่วยให้ไม่เกิดไฟไหม้ เพราะลืมดับไฟ รูป เทียน เตาไฟ ลืมปิดถังแก๊ส
7. สติช่วยให้ไม่เจ็บตัว ไม่เกิดอันตรายเพราะเดินชும்ชาม ไม่ระมัดระวังมือเท้าและร่างกาย
8. สติ ช่วยป้องกันอุบัติเหตุ เกี่ยวกับทรัพย์สินและชีวิตจากการทำงาน ขับรถ ขับเรือ
9. สติ ช่วยให้ความโกรธที่พลุ่งพล่าน ระบายลงได้และไม่เป็นคนที่โกรธง่าย หงุดหงิด
10. สติ ช่วยให้จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน รำคาญ ทำให้ผ่อนคลายสบาย และหลับเป็นสุข
11. สติ ช่วยให้ไม่เป็นโรคประสาท โรคหัวใจ โรคความดันโลหิต โรคกระเพาะ โรคเครียด
12. สติ ช่วยให้ไม่ประมาทในวัยและชีวิต
13. สติ ช่วยให้คนเจ็บไข้ไม่ทุรนทุราย บ่นเพ้อจู้จี้ อารมณ์จนญาติมิตรและผู้พยาบาล
14. สติ ช่วยให้เป็นคนไม่หลงลืมในยามแก่ชรา และเมื่อจะดับจิตมีสติ ย่อมไปเกิดในสุคติ
15. สติ ช่วยยับยั้งมิให้ทำความชั่ว แม้ทำแล้ว สติก็สามารถระลึกให้เกิดการงดเว้นได้
16. สติ ช่วยให้ไม่กล้าที่จะละเมิดศีล แต่จะหนุนให้เกิดธรรมฉันทะในการทำความดี ยิ่งๆขึ้นไป
17. สติ ช่วยประคับประคองปัญหา มิให้ปัญหาเพื่อเจ้า เกิดการยกตนดูหมิ่นผู้อื่น ด้วยหลงลืมตัว
18. สติ ช่วยให้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เป็นหลักในการเจริญอานาปานสติ และสติปัฏฐาน
19. สติ ช่วยกันกิเลสตัณหา เป็นด่านหน้าของธรรมะทุกประการ ทั้งคิโลกและคิธรรม

จากประโยชน์ของสติสามารถเบื้องต้นจะเห็นว่า สติ คือ ธรรมมีอุปการะมากทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอสตินำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลในทุกเรื่องๆไม่ว่าจะเป็นการงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบจิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ

อารมณ์มักจะเป็นปกติไม่ค่อยโกรธ เครียดหรือทุกข์ใจอะไรมาๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน

2. วิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีกิจกรรมที่ใช้สตามหลักของสติปัฏฐานสูตรมี 4 ประการ คือ

2.1 กิจกรรมการใช้สตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นเรื่องของการใช้สตามกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกคือ พิจารณาลมหายใจเข้าออกโดยการติดตามพิจารณาลักษณะของการหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดคือ เมื่อหายใจเข้าหรือออกสั้นยาวอย่างไร ก็ให้รู้อย่างแน่ชัด เปรียบเหมือนนายช่างกลึง หรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ชำนาญ เมื่อเขาชักเชือกกลึงยาวก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงสั้น การเจริญกายานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น รวมไปถึงการกำหนดอิริยาบถใหญ่และอิริยาบถย่อย นอกจากการกำหนดอาการของลมหายใจเข้าออกแล้ว ผู้ปฏิบัติยังจะต้องกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทั้งหลายอื่นอีกด้วย เช่น อาการเคลื่อนไหวของอิริยาบถต่าง ๆ มี ยืน เดิน นั่ง นอน การแลดู การเหลียวดู การคู้เอวระ ฯลฯ ในทุกขณะที่เคลื่อนไหว การทำกิจประจำวันต่าง ๆ ก็ต้องกำหนดรู้อยู่ทุกขณะเช่นเดียวกัน เช่น การกิน การดื่ม การเคี้ยว การนุ่งห่ม การถ่าย อุจจาระ ปัสสาวะ การดู การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัส ยิ่งไปกว่านั้นอาการที่ปรากฏทางนามธรรมอันได้แก่ เวทนา จิต และธรรมนั้น ให้กำหนดได้ทันทีที่สภาวะเหล่านี้ปรากฏแก่จิตชัดเจนกว่าอาการของลมหายใจเข้าออก

2.2 กิจกรรมการใช้สตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานการใช้สตามกำหนดรู้อาการของเวทนาคือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดมีเวทนาที่ปรากฏชัดเจนเข้าแทรกซ้อนก็ให้กำหนดรู้ในเวทนานั้น ตามกำหนดดูอาการของสุขหรือทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นว่า อาการของสุขหรือทุกข์เป็นอย่างไร หรือเมื่อรู้สึกว่ามีสุขไม่ทุกข์ก็รู้ชัดแก่ใจ หรือสุขหรือทุกข์เกิดขึ้นจากอะไรเป็นมูลเหตุ เช่น เกิดจากเห็นรูป หรือได้ยินเสียง หรือได้กลิ่น หรือได้สัมผัส หรือได้สัมผัส ก็รู้ชัดแจ้งหรือเมื่อรู้สึกเจ็บ หรือปวดหรือเมื่อย หรือเสียใจ แค้นใจ อึดใจ ฯลฯ ก็มีสติรู้กำหนดรู้ชัดว่ากำลังรู้สึกเช่นนั้นอยู่ เมื่อเวทนานั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตามกำหนดรู้มันแล้ว จึงกลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม โดยมีวิธีขณะปวด กำหนดว่า ปวดหนอยๆ ขณะเจ็บ กำหนดว่า เจ็บหนอยๆ ขณะชา กำหนดว่า หนอยๆ ขณะคัน กำหนดว่า คันหนอยๆ ขณะเมื่อย กำหนดว่า เมื่อยหนอยๆ ขณะแสบ กำหนดว่า แสบหนอยๆ เป็นต้น การกำหนดเวทนาว่าเวทนานี้ผู้ปฏิบัติต้องมีความอดทนค่อนข้างมาก เพราะถ้ามีความอดทนน้อยคอยเปลี่ยนอิริยาบถอยู่บ่อยๆ จะทำให้เสียสมาธิมาก ถ้าทนไม่ไหวจริงๆ ก็ควรกำหนดเวลาในการนั่งให้น้อยลงและค่อยๆ เพิ่มไปที่ละ 3 - 5 - 10 นาที เมื่อครบตามเวลาที่ตั้งใจไว้แล้วก็ให้เปลี่ยนอิริยาบถไปเดินจงกรม เมื่อเดินจงกรมครบตามเวลาที่กำหนดไว้ก็กลับมานั่ง พยายามเดินนั่งสลับกันไม่ควรจะเดินหรือนั่งอย่างเดียว เพราะจะทำให้

อิริยาบถหรืออิริยาบถ ไม่สม่ำเสมอ ถ้าเป็นไปได้ควรเดินและนั่ง ให้เท่าๆ กันไปตั้ง แต่เริ่มต้น การตามกำหนดรู้เวทนานี้ นับเนื่องในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจะวางใจอย่างไร ในเมื่อต้องเผชิญหน้ากับทุกขเวทนา ผู้ปฏิบัติต้องวางใจให้เป็นกลางอย่าไปอยากให้หาย อย่าไปอยากเอาชนะ อย่าไปอยากรู้ว่ามีจะดับหรือไม่ดับอย่างไร ให้ทำหน้าที่เพียงแค่การเฝ้าดูอย่างมีสติเท่านั้นวิธีการกำหนดเวทนามีอยู่ 3 วิธี 1) การกำหนดแบบเผชิญหน้า คือ ตั้งใจกำหนดแบบไม่ทอดถอนใจเป็นตายโดยเอาจิตไปจดจ่อที่อาการปวด จี๊ดไปบริเวณที่กำลังปวดมากที่สุด วิธีนี้ผู้ปฏิบัติจะค่อนข้างเหน็ดเหนื่อย เพราะต้องใช้พลังจิตอย่างทุ่มเทและจดจ่อมากที่สุด แต่ก็มีประโยชน์ในการรู้แจ้งทุกข์ลักษณะอย่างพิเศษ 2) การกำหนดแบบลอบทาราย คือ ตั้งใจกำหนดแบบจุ่มใจในตอนแรกๆ พอรู้สึกว่าการปวดความเพียรมีน้อยก็ถอยออกมาเตรียมความพร้อมใหม่ เมื่อพร้อมแล้วก็เข้าไปกำหนดอีกครั้ง หนึ่งเช่นขณะกำหนดปวดอยู่นั้น ความปวดกลับทวีความรุนแรงมากขึ้นจนไม่สามารถทนไหวจึงหยุดกำหนดรู้อาการปวดแต่เปลี่ยนไปกำหนดรู้อาการพอง-ยุบ หรืออารมณ์อื่นๆ แทนแต่ยังไม่ถึงขั้น ที่ต้องเปลี่ยนอิริยาบถไปยืนหรือเดินในขณะนั้น และ 3) การกำหนดแบบเฝ้าดูหรือสังเกตการณ์ คือ เมื่อรู้สึกว่าการปวดหรือเจ็บมากก็ได้ไป กำหนดต่อกาย้างไปอีก เพียงแต่กำหนดรู้ด้วยสติปัญญาอยู่เฉยๆ เช่น กำหนดว่าปวดหนอๆ เจ็บหนอๆ เมื่อยหนอๆ ชาหนอๆ หรือ รู้หนอๆ เป็นต้น ไม่แน่นหรือย่ำอุปมาเหมือนทหารที่เฝ้าดูข้าศึกอยู่บนที่สูงหรือหอสังเกตการณ์ ไม่ได้ทำการสู้รบกับข้าศึกแต่ประการใด เพียงแต่เฝ้าสังเกตการณ์เคลื่อนไหวของข้าศึกเท่านั้น

2.3 กิจกรรมการใช้สติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน กิจกรรมการใช้สติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางวิญญาณขันธ์ คือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดจิตมี อาการแตกต่างไปจากปกติปรากฏอย่างชัดแจ้งจิตเข้ามาแทรกซ้อน ก็ให้กำหนดรู้อารมณ์นั้นในทันทีว่า มีอารมณ์อย่างไร เช่น เมื่อจิตมีราคะ โทสะ โมหะ ความหดหู่ ความฟุ้งซ่าน ความสงบ ความไม่สงบ ฯลฯ ก็รู้ชัดว่า จิตมีอารมณ์อย่างนั้นๆ ตามความเป็นจริง เมื่อจิตนั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตาม กำหนดรู้แล้ว จึงกลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม หลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ วิธีพิจารณาการใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต ถ้าความคิดเกิดขึ้นในขณะที่กำลังเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ ความคิดนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ให้กำหนดสติว่า คิดหนอ ๆ การที่ความคิดเกิดขึ้นก็เพราะจิตจะนึกถึงความบกพร่องของตนเองจึงคิด ลักษณะเช่นนี้ควรเตือนจิตของตนว่า สิ่งทีล่งมาแล้วอย่าได้เก็บเอามาคิด สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็อย่าคิดขอให้ใช้สติกำหนดอยู่กับปัจจุบันให้ดีที่สุดโดยพิจารณาเห็นในจิตเนื่อง ๆ ดังนี้ การปฏิบัติในข้อนี้ก็เพื่อจะกำจัดซึ่งความเห็นว่าเป็นของเที่ยง หรือบรรเทาเสียซึ่งความเที่ยงที่จะเข้าไปยึดไปถือความเที่ยงนั้นไม่ว่าจะเป็นความเปลี่ยนแปลงอันใดที่เกิดขึ้นในชีวิต ผู้ปฏิบัติจะได้มองความเปลี่ยนแปลงนั้น โดย ไม่รู้สึกเสียใจอะไรจะอย่างไรก็ได้ เพราะพิจารณาแล้วว่าใน

ชีวิตของคนเราย่อมมีความเปลี่ยนแปลง แล้วก็มองดูด้วยสติว่ามันเป็นอย่างนี้เอง การกำหนดต้นจิต เป็นการกำหนดฐานที่เป็นใหญ่ในกองสังขาร ซึ่งทำหน้าที่สั่งการควบคุมพฤติกรรมทั้งหมดของรูป เพื่อให้โยคีบุคคลรู้เท่าทันจิตที่ต้องการเปลี่ยนจากอิริยาบถหนึ่งไปสู่อีกอิริยาบถหนึ่ง ใจจะโน้มว่า ต้องการขึ้นมาก่อน เช่น จิตอยากจะคู้ก็กำหนด“อยากจะคู้หนอ ๆๆ”จิตอยากจะเดินก็กำหนด “อยากจะเดินหนอ ๆๆ” เป็นต้น ให้กำหนด 3 ครั้งเพื่อให้เกิดความชัดเจน มากยิ่งขึ้นถ้ากำหนดครั้ง หรือสองครั้งก็น้อยไป หากกำหนดเกิน 3 ครั้ง ก็มากเกินไปทำให้เสียเวลาทำให้เสียเวลา

2.4 กิจกรรมการใช้สติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กิจกรรมการใช้สติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การสติตั้งมั่นพิจารณาเรื่อยๆ ((มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,2539:338) ซึ่งธรรม 5 หมวด คือ นิเวธ 5 ชั้น 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 และ อริยสัจ 4 การใช้สติตามคู่มือที่จิตรู้หรือสิ่งที่มาประกอบกับจิตปรุงแต่งจิตเรียกให้ตรงกับสภาวะของผู้ปฏิบัติก็ได้แก่ สภาวธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติควรเอาใจใส่เฝ้าดูและกำหนดรู้ให้ทันปัจจุบันโดยอาศัยความเพียรมีสติระลึก รู้อยู่ทุกขณะดังนี้ขณะเห็น กำหนดว่า เห็นหนอๆ โดยกำหนดเพียงอาการเงาๆ ลางๆ ของรูป ไม่ต้องกำหนดที่ตาและในขณะที่กำหนดก็ไม่ต้องไปจ้องดูรูป เพราะกิเลสจะเข้า ขณะได้ยิน กำหนดว่า ได้ยินหนอๆ โดยกำหนดเพียงแค่อาการที่ได้ยินเสียงเท่านั้น ไม่ต้องเอาจิตไปจดจ่อที่หูหรือกำหนดที่หู โดยกำหนดเพียงอาการที่ปสาทรูรับเสียงเท่านั้นเพราะจริง ๆ แล้วหูกับเสียงต่างคนต่างอยู่ขณะได้กลิ่น กำหนดว่า กลิ่น หนอๆ โดยกำหนดขณะที่จมูกขนานประสาทรับรู้กลิ่นในชั้น แรกๆ ไม่ต้องแยกแยะว่าหอมหรือเหม็นให้กำหนดเพียงแค่กลิ่นเท่านั้นเมื่อสมาธิญาณแก่กล้าแล้ว จะสามารถกำหนดได้เองขณะรู้รส กำหนดว่า รสหนอๆ โดยกำหนดขณะที่ลิ้น (ชีวหาประสาท) รับรู้รส ในขั้นต้นนี้ให้กำหนดเพียงแค่รสเท่านั้นยังไม่ต้องกำหนดละเอียดมากนัก เพราะถ้ากำหนดละเอียดในขณะที่สมาธิญาณยังไม่เจริญเพียงพออาจกลับกลายเป็นความฟุ้งซ่านหรือเครียดไปขณะถูกต้องสัมผัส กำหนดว่า ถูกหนอๆ โดยกำหนดที่กายประสาทกระทบสัมผัสในขณะนั้นๆ เช่นขณะเย็นกำหนดว่า เย็นหนอๆ ขณะร้อน กำหนดว่า ร้อนหนอๆ ขณะอ่อนกำหนดว่า อ่อนหนอๆ ขณะแข็ง กำหนดว่า แข็งหนอๆ

3. แนวทางส่งเสริมกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กิจกรรมที่ส่งเสริมแนวทางการมีสติหรือการใช้สติตามลำดับดังนี้

3.1 กิจกรรมการฝึกโยคะ กิจกรรมการฝึกโยคะเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในการพิจารณากายานุปัสสนา ตามหลักอิริยาบถบรรพ คือ กำหนดรู้อิริยาบถใหญ่ 4 ประการ คือ เดิน ยืน นั่ง นอน และ สัมผัสขันธ์บรรพ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับอิริยาบถย่อย เช่น การก้าวไป การถอยกลับ การแลดู เหลียวดู การคู้ การเหยียด การครองสังขาร ภาตร จีวร การฉัน การเคี้ยว การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น

3.2 กิจกรรมบันทึกประจำวันในการพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นกิจกรรมจากการเขียนบันทึกประจำวันตามหลักสติปัฏฐาน 4 พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม กิจกรรมนี้สอดคล้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในการพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงของชีวิตที่อยู่ในภาวะไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และบังคับสิ่งใดใด ไม่ได้เลย เพื่อละสังโยชน์ 10 ทั้งหลาย คลายอุปทาน ความยึดมั่นในสิ่งต่างๆ ว่าเป็นของเรา เพื่อให้เกิดปัญญาแจ้งในสัจธรรมความเป็นจริงชีวิต

3.3 กิจกรรมระบายความทุกข์ เป็นกิจกรรมเป็นการระบายความรู้สึกในสิ่งที่เรากำลังทุกข์ ที่รู้สึกอึดอัดและหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นั้นไม่ได้ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ระบายความรู้สึก เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายและคลายความตึงเครียด และได้แนวทางการแก้ไขปัญหามาจากพระวิปัสสนาจารย์ รวมถึงเรื่องราวต่างนั้นได้เป็นธรรมทานให้กัลยาณมิตรท่านอื่นได้นำไปพิจารณาธรรมตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต่อไป

3.4 กิจกรรมพิจารณาความผิดพลาดของตนเองใน ผู้ปฏิบัติได้บรรยายในข้อผิดพลาดของตนเองเพื่อฝึกกลดสักกายะทิฐิ ลดตัวตน เพื่อคลายความตึงเครียด คลายความทุกข์ และได้ทบทวนข้อผิดพลาดของตนเองเพื่อเป็นบทเรียนและสิ่งที่ต้องแก้ไข ผู้ปฏิบัติได้แนวทางการแก้ไขข้อผิดพลาดของตนเองจากพระวิปัสสนาจารย์

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี มีประเด็นที่สามารถอภิปรายผล ดังนี้

1. องค์ความรู้เรื่องสติในการพัฒนากิจกรรม Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยสติในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ทำให้ไม่หลงลืมและมีประโยชน์ในการสำรวจระวังรักษาจิต หรือมีภาวะมุ่งหน้าสู่อารมณ์เป็นผลเฉพาะหน้ามีความจำได้หมายรู้มั่นคงเป็นทางดำเนินหรือมีสติในกาย แต่พึงเข้าใจว่าสตินั้นเป็นประจักษ์เสาระเนียด เพราะตั้งอยู่ในอารมณ์อย่างมั่นคง และเป็นคุณนายประตุ คอยระวังรักษาประตุไม่ให้เกิดความประมาท มีสติตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาไม่หลงลืมในการทำงาน ทั้งปวงสติเป็นธรรมมีอุปการะมาก คือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอเป็นเจตสิกชนิดหนึ่งสตินั้นหากนำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาล ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบ จิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเป็นปกติไม่ค่อยโกรธ เครียดหรือทุกข์ใจอะไรมากมาย กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน สติมีใช้ในอีกหลายความหมาย เช่น กำหนดรู้ ตระหนักรู้ ระลึกรู้ สัมผัสรู้ รู้สึกตัว และอื่นๆที่ใช้ในความหมายการทำความเข้าใจกับความรู้สึกตัวในปัจจุบันต่อผัสสะใด ๆ ที่เกิดขึ้นมา เพื่อให้กำหนดรู้ เฉพาะหน้า ให้เท่าทันต่อสัมผัสตามความเป็นจริงต่อสิ่งที่ปรากฏขึ้นมา ให้จิตเป็น

อิสระต่อสิ่งที่มา กระทบในฐานะเป็นเพื่อผู้เฝ้ารู้เฉย ด้วยการเพิ่มการรับรู้ทางประสาทสัมผัส โดยลด การคิดนึกปรุงแต่ง ความรู้สึกอื่น ๆ สติใช้เพื่อที่จะรู้เท่าทันในสังขาร 3 ดังนี้ 1) รู้เท่าทันในการ เคลื่อนไหว (กายสังขาร) ในอันที่จะการสร้างกรรมใด ๆ นั่นคือศีล 3) รู้เท่าทันในอารมณ์ที่ปรุงแต่ง จิต (จิตสังขาร) จนจิตเป็นอิสระจากอารมณ์ นี่คือสมาธิ และ 3) รู้เท่าทันความคิดทั้งหลาย (มโน สังขาร) ว่าความคิดเป็นเหตุเป็นผลหรือไม่ (โยนิโส มนสิการ) นี่คือ ปัญญา สติตามหลัก พระพุทธศาสนาสติเป็นธรรมมีอุปการะมากคือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง สตินั้นหาก นำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ความสัมพันธ์กับ บุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบ จิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเป็น ปกติไม่ค่อยโกรธ เกรียด หรือทุกข์ใจอะไรมา ๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลก ได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า สติ คือ ธรรมมีอุปการะมากทำให้ตื่นตัว อยู่เสมอสตินำมาใช้กับทางโลก ทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลในทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การ คิดอ่านย่อมเป็นระบบจิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใดๆ อารมณ์มักจะเป็นปกติไม่ค่อยโกรธ เกรียดหรือทุกข์ใจอะไรมา ๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูล ชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็น ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558:427)ด้วยการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยฝึกมีสติเข้าไปสังเกตระลึกรู้เท่าทันอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบทางกาย และใจ เพราะวิปัสสนาว่า คือ การเห็นแจ้ง หรือวิธีการทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายถึง ข้อปฏิบัติ ต่าง ๆ ในการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดการเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือให้เข้าใจ ตามความเป็นจริงหรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่วาดภาพให้มันเป็น ด้วยความชอบความชัง ความอยากได้ หรือความขัดเคืองใจของเรา) รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอน ความหลงรู้ผิด และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าที่ต่อโลกและชีวิต ทั้งท่าที่แห่งการมอง การรับรู้ การวางใจ และความรู้สึกทั้งหลาย

2. วิธีการจัดกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมี กิจกรรมที่ใช้สติตามหลักของสติปัฏฐานสูตรมี 4 ประการ คือ

2.1 กิจกรรมการใช้สติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นเรื่องของการใช้สติกำหนดรู้ ลมหายใจเข้าออกคือ พิจารณาลมหายใจเข้าออกโดยการติดตามพิจารณาลักษณะของการหายใจ เข้าออกอย่างใกล้ชิดคือ เมื่อหายใจเข้าหรือออกสั้นยาวอย่างไร ก็ให้รู้อย่างแน่ชัด เปรียบเหมือนนาย ช่างกลึง หรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ชำนาญ เมื่อเขาชักเชือกกลึงยาวก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงสั้น การเจริญกายานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น รวมไปถึงการกำหนดอิริยาบถใหญ่และอิริยาบถย่อย นอกจากการกำหนดอาการของลมหายใจเข้าออก

แล้ว ผู้ปฏิบัติยังจะต้องกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทั้งหลายอื่นอีกด้วย เช่น อาการเคลื่อนไหวของอิริยาบถต่าง ๆ มี ยืน เดิน นั่ง นอน การแลดู การเหลียวดู การคู้้วยวะ ฯลฯ ในทุกขณะที่เคลื่อนไหว การทำกิจประจำวันต่าง ๆ ก็ต้องกำหนดรู้อยู่ทุกขณะเช่นเดียวกัน เช่น การกิน การดื่ม การเคี้ยว การนุ่งห่ม การถ่าย อุจจาระ ปัสสาวะ การดู การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัส ยิ่งไปกว่านั้นอาการที่ปรากฏทางนามธรรมอันได้แก่ เวทนา จิต และธรรมนั้น ให้กำหนดได้ทันทีที่สภาวะเหล่านี้ปรากฏแก่จิตชัดเจนกว่าอาการของลมหายใจเข้าออก

2.2 กิจกรรมการใช้สติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานการใช้สติกำหนดรู้อาการของเวทนา คือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดมีเวทนาที่ปรากฏชัดเจนเข้าแทรกซ้อนก็ให้กำหนดรู้ในเวทนานั้น ตามกำหนดดูอาการของสุขหรือทุกข์ที่กำลังเกิดขึ้นว่า อาการของสุขหรือทุกข์เป็นอย่างไร หรือเมื่อรู้สึกที่ไม่สุขไม่ทุกข์ก็รู้ชัดแก่ใจ หรือสุขหรือทุกข์เกิดขึ้นจากอะไรเป็นมูลเหตุ เช่น เกิดจากเห็นรูป หรือได้ยินเสียง หรือได้กลิ่น หรือได้สัมผัส หรือได้สัมผัส ก็รู้ชัดแจ้งหรือเมื่อรู้สึกเจ็บ หรือปวดหรือเมื่อย หรือเสียใจ แค้นใจ อึดใจ ฯลฯ ก็มีสติรู้กำหนดรู้ชัดว่ากำลังรู้สึกเช่นนั้นอยู่ เมื่อเวทนานั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตามกำหนดรู้แล้ว จึงกลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม โดยมีวิธีขณะปวด กำหนดว่า ปวดหนอยๆ ขณะเจ็บ กำหนดว่า เจ็บหนอยๆ ขณะชา กำหนดว่า หนอยๆ ขณะคัน กำหนดว่า คันหนอยๆ ขณะเมื่อย กำหนดว่า เมื่อยหนอยๆ ขณะแสบ กำหนดว่า แสบหนอยๆ เป็นต้น การกำหนดเวทนาฐะเวทนานี้ผู้ปฏิบัติต้องมีความอดทนค่อนข้างมาก เพราะถ้ามีความอดทนน้อยคอยเปลี่ยนอิริยาบถอยู่บ่อยๆ จะทำให้เสียสมาธิมาก ถ้าทนไม่ไหวจริงๆ ก็ควรกำหนดเวลาในการนั่งให้น้อยลงและค่อยๆ เพิ่มไปที่ละ 3 - 5 - 10 นาที เมื่อครบตามเวลาที่ตั้งใจไว้แล้วก็ให้เปลี่ยนอิริยาบถไปเดินจงกรม เมื่อเดินจงกรมครบตามเวลาที่กำหนดไว้ก็กลับมานั่ง พยายามเดินนั่งสลับกันไม่ควรจะเดินหรือนั่งอย่างเดียว เพราะจะทำให้อิริยาบถหรืออินทรีย์ ไม่สม่ำเสมอ ถ้าเป็นไปได้ควรเดินและนั่ง ให้เท่าๆ กันไปตั้ง แต่เริ่มต้น การตามกำหนดรู้เวทนานี้ นับเนื่องในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานจะวางใจอย่างไร ในเมื่อต้องเผชิญหน้ากับทุกขเวทนา ผู้ปฏิบัติต้องวางใจให้เป็นกลางอย่าไปอยากให้หาย อย่าไปอยากเอาชนะ อย่าไปอยากรู้ว่ามันจะดับหรือไม่ดับอย่างไร

2.3 กิจกรรมการใช้สติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน กิจกรรมการใช้สติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางวิญญาณขันธ์ คือ ขณะที่กำลังติดตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างใกล้ชิดอยู่นั้น ถ้าเกิดจิตมี อาการแตกต่างไปจากปกติปรากฏอย่างชัดแก่จิตเข้ามาแทรกซ้อน ก็ให้กำหนดรู้อารมณ์นั้นในทันทีว่า มีอารมณ์อย่างไร เช่น เมื่อจิตมีราคะ โทสะ โมหะ ความหดหู่ ความฟุ้งซ่าน ความสงบ ความไม่สงบ ฯลฯ ก็รู้ชัดว่า จิตมีอารมณ์อย่างนั้นๆ ตามความเป็นจริง เมื่อจิตนั้นๆ ดับไปด้วยอำนาจการตาม กำหนดรู้แล้ว จึง

กลับไปกำหนดกายานุปัสสนาอย่างเดิม หลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ วิธีพิจารณาการใช้สติ กำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางจิต ถ้าความคิดเกิดขึ้นในขณะที่กำลังเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ ความคิดนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ให้กำหนดสติว่า คิดหน่อๆ การที่ความคิดเกิดขึ้นก็เพราะจิตจะนึกถึงความบกพร่องของตนเองจึงคิด ลักษณะเช่นนี้ควรเตือนจิตของตนว่า สิ่งที่ล่วงมาแล้วอย่าได้เก็บเอามาคิด สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็อย่าคิดขอให้ใช้สติกำหนดอยู่กับปัจจุบันให้ดีที่สุดโดยพิจารณาเห็นในจิตเนืองๆ ดังนี้ การปฏิบัติในข้อนี้ก็เพื่อจะกำจัดซึ่งความเห็นว่าเป็นของเที่ยง หรือบรรเทาเสียซึ่งความเที่ยงที่จะเข้าไปยึดไปถือความเที่ยงนั้นไม่ว่าจะเป็นความเปลี่ยนแปลงอันใดที่เกิดขึ้นในชีวิต ผู้ปฏิบัติจะได้มองความเปลี่ยนแปลงนั้น โดยไม่รู้สึกเสียใจอะไรจะอย่างไรก็ได้

2.4 กิจกรรมการใช้สติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กิจกรรมการใช้สติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การสติตั้งมั่นพิจารณาเนืองๆ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:338) ซึ่งธรรม 5 หมวด คือ นิรวณ 5 ขันธ์ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 และ อริยสัจ 4 การใช้สติตามดูสิ่งที่จิตรู้หรือสิ่งที่มาประกอบกับจิตปรุงแต่งจิตเรียกให้ตรงกับสภาวะของผู้ปฏิบัติก็ได้แก่ สภาวะธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติควรเอาใจใส่เฝ้าดูและกำหนดรู้ให้ทันปัจจุบันโดยอาศัยความเพียรมีสติระลึกอยู่ทุกขณะดังนี้ขณะเห็น กำหนดว่า เห็นหน่อๆ โดยกำหนดเพียงอาการเงาๆ ลางๆ ของรูป ไม่ต้องกำหนดที่ตาและในขณะที่กำหนดก็ไม่ต้องไปจ้องดูรูป เพราะกิเลสจะเข้า ขณะได้ยิน กำหนดว่า ได้ยินหน่อๆ โดยกำหนดเพียงแค่อาการที่ได้ยินเสียงเท่านั้น ไม่ต้องเอาจิตไปจดจ่อที่หูหรือกำหนดที่หู โดยกำหนดเพียงอาการที่ปสาทรูรับเสียงเท่านั้นเพราะจริงๆ แล้วหูกับเสียงต่างคนต่างอยู่ขณะได้กลิ่น กำหนดว่า กลิ่น หน่อๆ โดยกำหนดขณะที่จมูกขนานประสาทรับรู้กลิ่นในขั้นแรกๆ ไม่ต้องแยกแยะว่าหอมหรือเหม็นให้กำหนดเพียงแค่กลิ่นเท่านั้นเมื่อสมาธิญาณแก่กล้าแล้ว จะสามารถกำหนดได้เองขณะรู้รส กำหนดว่า รสหน่อๆ โดยกำหนดขณะที่ลิ้น (ชีวหาประสาท) รับรู้รส ในขั้นต้นนี้ให้กำหนดเพียงแค่รสเท่านั้นยังไม่ต้องกำหนดละเอียดมากนัก

3. แนวทางส่งเสริมกิจกรรมเสริมสร้าง Mindfulness Camp ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กิจกรรมที่ส่งเสริมแนวทางการมีสติหรือการใช้สติตามลำดับดังนี้

3.1 ส่งเสริมกิจกรรมการฝึกโยคะ กิจกรรมการฝึกโยคะเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในการพิจารณากายานุปัสสนา ตามหลักอิริยาบถบรรพ คือ กำหนดรู้อิริยาบถใหญ่ 4 ประการ คือ เดิน ยืน นั่ง นอน และ สัมปชัญญะบรรพ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับอิริยาบถย่อย เช่น การก้าวไป การถอยกลับ การแลดู เหลียวดู การคู้ การเหยียด การครองสังขาริ บาตร จีวร การฉัน การเคี้ยว การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น

3.2 มีกิจกรรมบันทึกประจำวันในการพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นกิจกรรมจากการเขียนบันทึกประจำวันตามหลักสติปัฏฐาน 4 พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม

กิจกรรมนี้สอดคล้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในการพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงของชีวิตที่อยู่ในภาวะไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และบังคับสิ่งใดใด ไม่ได้เลย เพื่อละสังโยชน์ 10ทั้งหลาย คลายอุปทานความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆว่าเป็นของเรา เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสังขารธรรมความเป็นจริงชีวิต

3.3 มีกิจกรรมระบายความทุกข์ เป็นกิจกรรมเป็นการระบายความรู้สึกในสิ่งที่เรากำลังทุกข์ ที่รู้สึกอึดอัดและหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นั้นไม่ได้ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ระบายความรู้สึก เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายและคลายความตึงเครียด และได้แนวทางการแก้ไขปัญหามาจากพระวิปัสสนาจารย์ รวมถึงเรื่องราวต่างนั้นได้เป็นธรรมทานให้กัลยาณมิตรท่านอื่นได้นำไปพิจารณาธรรมตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต่อไป

3.4 มีกิจกรรมพิจารณาความผิดพลาดของตนเองใน ผู้ปฏิบัติได้บรรยายในข้อผิดพลาดของตนเองเพื่อฝึกกลดสักกายะทิฐิ ลดตัวตน เพื่อคลายความตึงเครียด คลายความทุกข์ และได้บทวนข้อผิดพลาดของตนเองเพื่อเป็นบทเรียนและสิ่งที่ต้องแก้ไข ผู้ปฏิบัติได้แนวทางการแก้ไขข้อผิดพลาดของตนเองจากพระวิปัสสนาจารย์

เอกสารอ้างอิง

ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ และวไลทัศน์ วรกุล. (2547). *แนวคิด แนวทางและกรณีตัวอย่างการ*

ดำเนินงานศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ: เอ ที เอ็นโพรดักชั่น.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2539). *พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2558). *พุทธธรรมฉบับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 41. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ผลิธัมม ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด.

วริยา ชินวรรณ. (2544). *สมาธิในพระไตรปิฎก : วิวัฒนาการตีความคำสอนเรื่องสมาธิใน*

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.(2557). *นวโกวาท*, พิมพ์ครั้งที่ 83, กรุงเทพฯ:

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สนทยา พลศรี.(2544). *เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

โอเดียนสโตร์.

เสรี พงศ์พิศ.(2548). *เครือข่าย:ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ:สถาบัน

ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน
ในจังหวัดอุบลราชธานี
CREATING A NETWORK OF COMMUNITY MEDITATION FOR
SUSTAINABLE PEOPLE IN UBON RATCHATHANI PROVINCE

¹พูลศักดิ์ หอมสมบัติ, ²นคร จันทราช, ³ลิปป์มงคล ป้องภา

และ ⁴พระอธิการสุภาพร เตชธโร

³Poolsak Homsombat, ²Nakhon Jantharach, ³Supmonkhon Phonphangpa,

and ⁴Pra Athikarn Suphaporn thechatharo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Nakhonsingh@hotmail.com,

Received: June 29, 2025; **Revised:** August 17, 2025; **Accepted:** August 23, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี 3) เพื่อทราบผลการวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีด้วยการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ ตลอดจนการเขียนรายงานการวิจัยตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า กรรมฐานในพระพุทธศาสนาคือหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นเรื่องของการใช้สติ โดยสติทำหน้าที่กำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีให้เจ้าคณะจังหวัด

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาเอกสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ประธานคณะกรรมการ จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดโดยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายดังนี้ 1) คัดเลือกวัดที่เหมาะสม 2) เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของกรมการศาสนา เสนอคณะกรรมการจัด 3) ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิจารณา 4) ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค 5) เจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม 6) กรมการศาสนาขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในส่วนผลของการสร้างเครือข่ายทำให้มีพื้นที่หรือมีสำนักปฏิบัติธรรมจำนวนเพิ่มมากขึ้นส่งผลทำให้ประชาชนให้ความสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมมากขึ้นทำให้มีคุณภาพชีวิตดีตามหลักของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

คำสำคัญ : วิปัสสนากรรมฐาน, เครือข่าย, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the principles of Vipassana meditation in Buddhism that appear in Ubon Ratchathani province; 2) to study the creation of a Vipassana meditation community network for people in Ubon Ratchathani province; 3) to know the results of the analysis of network creation. Vipassana meditation community network for people in Ubon Ratchathani Province through document analysis and interviews, as well as writing research reports accordingly. The research results found that Meditation in Buddhism is the 4 principles of mindfulness. It is a matter of using mindfulness. By mindfulness, it is responsible for knowing the body, feelings, mind, and dhamma. Creation of a Vipassana meditation community network for people in Ubon Ratchathani Province for the Provincial Headmaster. Chairman of the Board Organize a meeting of the committee to establish the provincial Dhamma practice center with the following network building process: 1) Select an appropriate temple. 2) The abbot of the temple that established the Dharma practice center submits a request for establishment according to the form of the Department of Religious Affairs. Propose to the organizing committee 3) Set up a provincial Dhamma practice center for consideration. 4) The chairman of the committee reports to the regional ecclesiastical officer. 5) The head council considers and proposes to the Sangha Supreme Council for approval. to have royal command to establish a Dhamma practice center 6) The Department of Religious Affairs registers it as a provincial religious practice center. As a result of creating a network, there will be an increase in the number of areas or meditation centers. As a result, people will pay more

attention to the practice of Vipassana meditation, resulting in a good quality of life according to the principles of Vipassana meditation practice.

Keywords: Vipassana Meditation, Network, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมคำสอนที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากกองแห่งทุกข์ ดับกิเลสที่เป็นเครื่องเศร้าหมองด้วยปัญญาญาณ โดยมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาพระองค์ทรงหลุดพ้นจากบ่วงกิเลสทั้งปวงโดยสิ้นเชิง ด้วยวิธีการอบรมจิตและพัฒนาปัญญาที่พระองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง คือ สีล สมาธิและปัญญา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:73) โดยเข้าใจถึงความเป็นเหตุ เป็นผลของธรรมชาติได้อย่างทอ้งแท้ ทำให้แก้ปัญหาทั้งหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพพระพุทธองค์จึงทรง นำมาแสดงแก่พุทธบริษัททั้งหลาย ภายใต้ศักยภาพของแต่ละบุคคล เพื่อพาตนไปในทางแห่งการละกิเลสที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์และเห็นแจ้งพระนิพพานในที่สุด ธรรมฐานคือที่ตั้งแห่งการทำงานของจิตสิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนาเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมจิตหรืออุบายหรือกลวิธีเหนี่ยวนำให้เกิดสมาธิกัมมัฏฐานจึงเป็นสิ่งที่เอามาให้จิตกำหนดเพื่อให้จิตสงบอยู่ได้ ไม่เที่ยวเตลิดเลื่อนลอยฟุ้งซ่าน ไปอย่างไร้จุดหมายตามหลักของพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีการจำแนกหลักกัมมัฏฐานออกเป็น 2 อย่างคือ 1) สมถกัมมัฏฐาน ได้แก่กัมมัฏฐานที่เป็นอุบายสงบใจ และ 2) วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานที่เรื่องปัญญา อาศัยความรู้สีกตัวที่มีอยู่ รู้ถึงการสัมผัสทางทวารทั้ง 6 รู้ถึงปรากฏการณ์ทางจิต ขณะร่างกายมีการกระทบสิ่งเร้า เผ่าติดตามการรับรู้ด้วยความตั้งใจ เมื่อมีความตั้งใจอยู่ที่ การรับกระทบความคิดต่าง ๆ ก็จะถูกตัดออกไป จนไม่สามารถสอดแทรกเข้ามาได้ ไม่เปิดโอกาส ให้มีการก่อตัวของแนวคิด ภาพลักษณ์หรือความคิดใด ๆ ตามมา เท่ากับเป็นการรู้เท่าทัน กระบวนการที่เกิดขึ้นโดยตรงในทันทีที่เกิดขึ้น จึงไม่เกิดการบิดผันใด ๆ ทางด้านความคิดถึงแม้ว่ากัมมัฏฐานจะถูกแบ่งออกเป็น 2 อย่างก็จริง แต่ในแง่ของการปฏิบัติแล้ว กัมมัฏฐานทั้ง 2 อย่างต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน คือเมื่อใจสงบปัญญาก็เกิด ดังนั้น การปฏิบัติ กัมมัฏฐานจึงต้องปฏิบัติควบคู่กันไป แล้วแต่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร ปัจจุบันนี้ในประเทศไทยมีสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานสำคัญจำนวน 5 สาย คือ (วริยา ชินวรรโณ. 2544:477) 1) สายอานาปานัสสติ 2) สายธุดงค์กัมมัฏฐานอีสาน 3) สายธรรมกาย 4) สายวิมุตตมหาธาตุ และ 5) สายประยุกต์ ในแต่ละสายมีสำนักปฏิบัติที่แยกออกไปอีกมากมาย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีสำนักปฏิบัติมากมายหลายสำนัก แต่ทุกสำนักจะมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือสอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้มีจิตที่เป็นสมาธิ แต่วิธีการที่สอนนั้นกลับมีหลากหลาย มีการคิดค้นหาเทคนิคและวิธีการปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติ

สามารถบรรลุผลสำเร็จในการปฏิบัติได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การประพฤติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วย เป็นการทำให้เข้าถึงความจริงทำให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริง การจัดการศึกษาของไทยในอดีตมีวัดเป็นสถานที่อบรมกุลบุตรให้เป็นคนที่มีคุณภาพขับเคลื่อนสังคม ดังนั้น การประพฤติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงอยู่ในวิถีชีวิตที่พระภิกษุทำหน้าที่ถ่ายทอดและฝึกอบรมให้กับกุลบุตรเพื่อพัฒนาสติปัญญาและคุณธรรมการพัฒนาจิตโดยการเจริญภาวนาและหลักสูตรการภาวนาที่สำคัญยิ่งคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะเรื่องการเจริญสติปัฏฐานคือการที่สติเข้าไปตั้งอยู่หรือมีสติกำกับอยู่ว่าโดยหลักการคือการใช้สติหรือวิธีปฏิบัติเพื่อใช้สติให้เกิดผลดีที่สุด การเจริญสติเป็นทางเอกที่ทำให้เกิดอิสรภาพหลุดพ้นจากความบีบคั้นของกาลเวลาและบาปกรรมทั้งปวงประสบความสงบความงาม ความสุข มิตรภาพและพลังแห่งการเรียนรู้และสร้างสรรค์อย่างหาที่เปรียบไม่ได้ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดสติรู้เท่าทันทำให้เกิด ศีล สมาธิและปัญญา

ในพระพุทธศาสนามีการสอนให้ฝึกจิตอบรมจิต รักษาจิต คัมครองจิต ตามคูจิต เพราะผู้มีจิตที่ฝึกดีแล้วคัมครองดีแล้วรักษาดีแล้วสังวรดีแล้วย่อมประสบสุขฝ่ายเดียวและย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างมาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:7) เพียงเพราะอาศัยการฝึกสติ โดยอาศัยการกำหนดรู้สภาวะต่างๆที่เกิดขึ้นตาม ความเป็นจริง ก็จะสามารถกั้นกระแสกิเลส ตัณหา และอวิชชาไม่ให้เกิดขึ้นในจิตได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:54) การเริ่มต้นฝึกสติสัมปชัญญะ เป็นการเริ่มต้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนไปสู่ความหลุดพ้น เพราะสติสัมปชัญญะเป็น คุณธรรมเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดหิริโอตตปเป อินทรีย์สังวร ศีล สมาธิ ปัญญาตามลำดับ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:405) สติและสัมปชัญญะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:129) จึงชื่อว่า ธรรมมีอุปการะมาก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2557:28) และพระพุทธศาสนายังได้สอนแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่เป็นไปตามลำดับแห่ง ศีล สมาธิ และปัญญาว่า “สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐานย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลาย”

การฝึกอบรมจิตมีความสำคัญต่อทุกคน เพราะจิตที่ได้รับการฝึกอบรม รักษา คัมครองดีแล้วเหล่านั้นย่อมนำสุขมาให้และสามารถพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลายได้ในส่วนของศีลในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่กำกับควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ 2 ด้านคือ 1) กาย และ 2) วาจาให้เป็นปกติ สมาธิทำให้กิเลสอย่างกลางสงบ วิธีเดียวที่จะขจัดกิเลสให้หมดสิ้นได้คือปัญญา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 เพื่อค้นหาความจริงในชีวิตโดยศึกษาจากรูปนามขั้น 5 ซึ่งประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าขั้น 5 เป็น

ของนกหว่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความทุกข์ได้และพ้นทุกข์ได้ แต่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจ มุ่งแต่หาความสุขที่ไม่ยั่งยืน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยใช้สติเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นเหตุปัจจัยต่าง ๆ ตามความเป็นจริงทำให้สามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นอย่างยั่งยืน วิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนเป็นทางสายเอกและทางสายเดียวที่สามารถทำลายอวิชชาคือความไม่รู้และไม่เข้าใจที่เป็นรากเหง้าของ โสกะ โทสะ และโมหะ ให้บรรลุปาหมายสูงสุดได้

สามารถทำให้มีความเห็นตามความเป็นจริงได้และก็จะก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ทำให้เกิดการยอมรับเพื่อให้บรรลุผล นิพพานได้ในที่สุดจะเห็นว่าการพัฒนาสติที่ได้จากปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและสอนให้เรารู้และจัดการสิ่งที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจอย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงชีวิตอยู่ในโลกอย่างมีความสุข การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความ แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ซึ่งมุ่งเน้นการสวดอ้อนวอนหรือการประกอบพิธีเพื่อบูชา พระเจ้าการปฏิบัติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่ฝึกฝนอย่างถูกต้องและต่อเนื่องได้รับผลดีทั้งทางร่างกายและจิตใจที่ยั่งยืนไปกว่านั้นคือสามารถทำให้บุคคลธรรมดากลายเป็นพระอริยบุคคลสามารถจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติธรรม

สำหรับเรื่องของ การสร้างเครือข่ายในสังคมมนุษย์เกิดขึ้นมานานแล้วพบว่ามีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายในทุกสังคมทั้งสังคมตะวันตก สังคมตะวันออก และสังคมไทย เพราะทุกสังคมสมาชิกมีการรวมกันในลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เพียงแต่ยังไม่ได้กำหนดคำว่าเครือข่ายขึ้นมาใช้เท่านั้นสังคมไทยก็มีวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไทยเป็นแบบที่ผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (สนธยา พลศรี, 2550:193) สมัยใจแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระเครือข่าย สามารถแก้ปัญหาได้ ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งบทเรียน และประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่นอกหน่วยงานหรือองค์กร ของตนและให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน (ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์ และวไลทัศน์ วรกุล, 2547:112) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและสุดท้ายคือ ความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่งกันหรือการมีปฏิภิกิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง (เสรี พงศ์พิศ, 2548:198)

จากเหตุและผลดังกล่าว การสร้างเครือข่ายทางสังคมมนุษย์เป็นหลักการและวิธีการที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดการพัฒนายิ่งขึ้น ภายหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ทรงทำหน้าที่ขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาไปสู่สถานที่ต่าง ๆ ให้ความสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางธรรมตลอดระยะเวลา 45 พรรษา เครือข่ายทางธรรมดังกล่าวเป็นเครือข่ายที่มีคุณภาพในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคมผ่านหลักวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาวิจัยการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานในจังหวัดอุบลราชธานีอันเป็นพื้นที่ประกอบการวิจัยที่จะส่งเสริมและสร้างเครือข่ายวิปัสสนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนาทั้งในส่วนบุคคลครอบครัว ชุมชน จำเป็นต้องมีการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้มีแนวคิดเจตคติที่ตรึงจัดการบริหารตนเองการเอื้ออาทร ต่อบุคคลอื่น

ถ้าหากปฏิบัติได้ เช่นนี้เท่ากับเป็นการยกระดับทั้งตนเองและสังคมทำให้มีคุณค่ามีความเจริญงอกงามปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลดน้อยลง เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาภรรยาคู่เป็นพิษ เป็นต้น ประเทศต่าง ๆ จึงพยายามอย่างเต็มที่ในการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น เพื่อช่วยให้สมาชิกทุกคนในสังคมกินดีอยู่ดี มีความสุขสมบูรณ์ประโยชน์ของ การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีดังนี้ 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ใน สังคมโดยมีแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขไปด้วย 2) การพัฒนา คุณภาพชีวิต กระตุ้นให้บุคคลและสังคมเกิดความกระตือรือร้นคิดที่จะปรับปรุงตนเอง สังคม และ สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอยู่ เสมอ 3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลรู้จักใช้ปัญญา มีเหตุผล มี คุณธรรม จริยธรรม หลักการบริหารเพื่อมาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม 4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลและสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ช่วยลดปัญหาความ ขัดแย้ง และปัญหาสังคม และ 5) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลและสังคม ที่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดความร่วมมือร่วมใจ ในการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

จะเห็นว่า หากมนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้รับการส่งเสริมและการสนับสนุนให้มีคุณภาพที่ดี ย่อมนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุดหน้าก้าวไกลขึ้น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้ปฏิบัติมีการพัฒนาชีวิตที่ดีขึ้นโดยทำให้มีสติ สมาธิ เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิตได้อย่างรอบคอบ มีความอดทน มองโลกในแง่ดีมากขึ้น มีหลักในการประพฤติปฏิบัติตนให้ตามหลักพระพุทธศาสนาทำให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง ลดน้อยลงมีสมาธิในการทำกิจการงานได้อย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระเบียบแบบแผนเป็นอย่างดี เพื่อ

พัฒนาชีวิตด้านจิตใจและร่างกาย พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านความมั่นคง จังหวัดอุบลราชธานีขึ้นว่าเป็นเมืองนักปราชญ์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวมพระเถรานุเถระฝ่ายวิปัสสนา และพระเถรานุเถระฝ่ายคันถธุระ ที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของท่าน โดยมีประจักษ์พยานที่เป็นธรรมะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี” เป็นสาเหตุที่มีความเชื่อมโยงของโครงการวิจัยภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง วิปัสสนากรรมฐานกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อวิเคราะห์ผลการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ เจ้าอาวาสผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมตามพื้นที่วิจัย ในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 3 แห่ง รวมทั้งหมดจำนวน 30 รูป/คน โดยสามารถให้ข้อมูลได้และเต็มใจที่จะให้ข้อมูล เป็นบุคคลที่มีบทบาทในเรื่องการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์จากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวคิด หลักการและกระบวนการการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาพิจารณาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล แล้วจึงนำมาสรุปข้อมูล แยกข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะของข้อมูลและประเด็นในการศึกษาข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตีความหมายอธิบายตามลักษณะของความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่างๆ ในภาพรวมผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักความเป็นเหตุเป็นผลอาศัยการตีความ (Interpretation) จากเนื้อหาข้อมูลในเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ทราบและเข้าใจการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัย

1. หลักวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้สติ โดยสติทำหน้าที่กำหนด คือ การกำหนดสักแต่ว่ารู้ (bare attention) ที่กาย เวทนา จิตและธรรม สติปัฏฐาน 4 มีใจความโดยสังเขป ดังนี้

1.1 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริง ว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา-contemplation of the body; mindfulness as regards the body) ท่านจำแนกปฏิบัติไว้หลายอย่าง คือ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจ 1 อิริยาบถ กำหนดรู้ทันอิริยาบถ 1 สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำเคลื่อนไหวทุกอย่าง 1 ปฏิกุลมมสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ 1 ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ 1 นวสีวิถิกา พิจารณาซากศพในสภาพต่างๆอันแปลกกันไปใน 9 ระยะเวลา ให้เห็นคติธรรมดาของร่างกาย ของผู้อื่นเช่นใด ของตนก็จักเป็นเช่นนั้น 1

1.2 เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา - contemplation of feelings; mindfulness as regards feelings) คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

1.3 จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา - contemplation of mind; mindfulness as regards thoughts) คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มี

โทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ อย่างไรก็ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

1.4 อัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา - contemplation of mind-objects; mindfulness as regards ideas) คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิรวรณ 5 ขันธ์ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้นๆ

2. การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยเริ่มจาก การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา - ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบ และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553:7)

ขั้นตอนที่ 1 เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ 2 เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. 1)

ขั้นตอนที่ 3 เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้งรายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ.2)

ขั้นตอนที่ 4 เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอต่อเจ้าคณะใหญ่

ขั้นตอนที่ 5 เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าสู่ที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทำวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ 6 เลขาธิการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 7 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 8 เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา 15 และเจ้าอาวาสในมาตรา 37

3. การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาฝึกอบรมปฏิบัติสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐานนับว่าเป็นการช่วยประกาศหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาผ่านเรื่องของข้อปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่ง เพราะจะทำให้จิตของผู้ปฏิบัติสงบเยือกเย็นเกิดปัญญาและเป็นทางดำเนินถึงปฏิเวธธรรม วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาลจากพื้นที่ที่เป็นป่าปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัด และได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประเพณีของพระ ภิกษุสงฆ์ ต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัด โดยการมุงประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลัก และถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนาด้วยคุณสมบัติของสถานที่ของวัดว่า วัดใดประกอบด้วยองค์ 5 มีความเป็นสถานที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลันจากที่โจจร เป็นต้น บทบาทพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวพันกับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ และบำเพ็ญกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งทางด้านสังคมวัฒนธรรมและศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นครูของชาวบ้านที่แนะนำหลักธรรมอันเป็นแนวทางประเพณีปฏิบัติฝึกอบรมให้ชีวิตมีความสุขจึงทำให้พระสงฆ์และชุมชนมีความสัมพันธ์มาตลอดภิกษุสงฆ์ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากชาวบ้าน จึงต้องทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมหลักคำสอน

เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ชุมชนมีคุณธรรมมีความประพฤติที่ถูกต้อง และให้ข้อเตือนใจในทางความประพฤติปฏิบัติที่ดี

ในส่วนของการสร้างเครือข่ายวิปัสสนาจังหวัดอุบลราชธานีนั้นพบว่ามีสำนักรูปธรรมจำนวนหลายแห่งที่ได้ดำเนินการปฏิบัติตามกฎระเบียบในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือชื่อย่อ ศธจ. เป็นหน่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของคณะสงฆ์ไทย ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม ก่อตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ.2543 โดยใช้สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหรือจัดตั้งขึ้นใหม่โดยคณะกรรมการการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปัจจุบันสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีจำนวนกว่า 1,510 สำนัก แบ่งเป็นมหานิกาย 1,339 สำนักและธรรมยุต 171 สำนัก กระจายอยู่ในทุกจังหวัดในประเทศไทย โดยมีส่วนการศึกษา สงเคราะห์กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักที่รับสนองงานการดำเนินงานสนับสนุนสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ไทย โดยมหาเถรสมาคมได้ออกระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ.2543 ขึ้น เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งต้องเสนอผ่านความเห็นชอบตามลำดับเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ โดยคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้ว เพื่อได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรม ที่จะเป็่่นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดได้ ต้องมีที่ตั้งอยู่ในวัดที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดเรียบร้อยแล้ว และอยู่ภายในสังกัดมหาเถรสมาคมเท่านั้น โดยในแต่ละสำนัก ต้องมีการจัดการสอนการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรตามที่กำหนดไว้ 5 สายปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) สายปริกรรมพุท-โธ
- 2) สายปริกรรมยุบหนอ-พองหนอ
- 3) สายปริกรรมสัมมา-อรหัง
- 4) สายอานาปานสติ (กำหนดลมหายใจ)
- 5) สายพิจารณารูป-นาม

ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ.2543 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้ ข้อ 1 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ.2543” ข้อ 2 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศใน

แถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป ข้อ 3 ในระเบียบนี้ “การปฏิบัติธรรม” หมายความว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร “สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” หมายความว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือจัดตั้งขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด “เจ้าสำนัก” หมายความว่า เจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งนั้นๆ “พระวิปัสณาจารย์” หมายความว่า พระภิกษุผู้สอนการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ข้อ 4 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้น เป็นกรรมการ โดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานคณะที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษา ข้อ 5 การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการ จัดประชุม คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของกรมการศาสนา เสนอคณะกรรมการจัด ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิจารณา แล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้กรมการศาสนาขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

อภิปรายผล

จากการศึกษา การสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีประเด็นที่สามารถอภิปรายผล ดังนี้

1. สำหรับหลักวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้สติ โดยสติทำหน้าที่กำหนด คือ การกำหนดสักแต่ว่ารู้ (bare attention) ที่กาย วาจา จิตและธรรม สติปัฏฐาน 4 มีใจความโดยสังเขปดังนี้

1.1 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา-contemplation of the body; mindfulness as regards the body) ทำนจำแนกปฏิบัติไว้หลายอย่าง คือ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจ 1 อิริยาบถ กำหนดรู้ทันอิริยาบถ 1 สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำเคลื่อนไหวทุกอย่าง 1 ปฏิกูลมนสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประชุมเข้าเป็นร่างกายนี้ 1 ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ 1 นวสวีกา

พิจารณาจากสภาพในสภาพต่างๆ อันแปลกกันไปใน 9 ระยะเวลา ให้เห็นคติธรรมตาของร่างกายของผู้อื่นเช่นใด ของตนก็จักเป็นเช่นนั้น 1

1.2 เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา - contemplation of feelings; mindfulness as regards feelings) คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่ไปอยู่ในขณะนั้นๆ

1.3 จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา-contemplation of mind; mindfulness as regards thoughts) คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว พุ่งชานหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ ใดๆ ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

1.4 ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน (การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา-contemplation of mind-objects; mindfulness as regards ideas) คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิเวธ 5 ขันธ์ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้นๆ สอดคล้องกับวริยา ชินวรโรณ. 2544:477) ที่ได้กล่าวว่า สำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานสำคัญจำนวน 5 สาย คือ (1) สายอานาปานัสสติ 2) สายธุดงค์กัมมัฏฐานอีสาน 3) สายธรรมกาย 4) สายวัดมหาธาตุ และ 5) สายประยุกต์ ในแต่ละสายมีสำนักปฏิบัติที่แยกออกไปอีกมากมาย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีสำนักปฏิบัติมากมายหลายสำนัก แต่ทุกสำนักจะมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือสอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้มีจิตที่เป็นสมาธิ แต่วิธีการที่สอนนั้นกลับมีหลากหลาย มีการคิดค้นหาเทคนิคและวิธีการปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุผลสำเร็จในการปฏิบัติได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. การสร้างเครือข่ายวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีการสร้างเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยเริ่มจากการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุม คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอ คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนัก

ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา - ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบ และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553:7)

ขั้นตอนที่ 1 เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ 2 เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สจจ. 1)

ขั้นตอนที่ 3 เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้งรายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สจจ.2)

ขั้นตอนที่ 4 เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอต่อเจ้าคณะใหญ่

ขั้นตอนที่ 5 เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าสู่ที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทำวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ 6 เลขาธิการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 7 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ 8 เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด มี

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา 15 และเจ้าอาวาสในมาตรา 37

3. ผลการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาฝึกอบรมปฏิบัติสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐานนับว่าเป็นการช่วยประกาศหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาผ่านเรื่องของข้อปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่ง เพราะจะทำให้จิตของผู้ปฏิบัติสงบเยือกเย็นเกิดปัญญา และเป็นทางดำเนินถึงปฏิเวธธรรม วัดในพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาลจากพื้นที่ที่เป็นป่าปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัดและได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประเพณีของพระภิกษุสงฆ์ ต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัด โดยการมุ่งประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลัก และถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนาด้วยคุณสมบัติของสถานที่ของวัดว่า วัดใดประกอบด้วยองค์ 5 มีความเป็นสถานที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักจากที่โคจร เป็นต้น บทบาทพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ และบำเพ็ญกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งทางด้านสังคมวัฒนธรรมและศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นครูของชาวบ้านที่แนะนำหลักธรรมอันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติฝึกอบรมให้ชีวิตมีความสุขจึงทำให้พระสงฆ์และชุมชนมีความสัมพันธ์มาตลอดภิกษุสงฆ์ได้การอุปถัมภ์บำรุงจากชาวบ้าน จึงต้องทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมหลักคำสั่งสอนเพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ชุมชนมีคุณธรรมมีความประพฤติที่ถูกต้องและให้ข้อเตือนใจในทางความประพฤติปฏิบัติที่ดี

ทั้งนี้สำหรับเรื่องของเครือข่ายในสังคมมนุษย์เกิดขึ้นมานานแล้วพบว่ามีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายในทุกสังคมทั้งสังคมตะวันตก สังคมตะวันออก และสังคมไทย เพราะทุกสังคมสมาชิกมีการรวมกัน ลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เพียงแต่ยังไม่ได้กำหนดคำว่าเครือข่ายขึ้นมาใช้เท่านั้นสังคมไทยก็มีวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไทยเป็นแบบที่ผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (สนธยา พลศรี, 2550:193)

ในส่วนของการสร้างเครือข่ายวิปัสสนาจังหวัดอุบลราชธานีนั้นพบว่า มีสำนักปฏิบัติธรรมจำนวนหลายแห่งที่ได้ดำเนินการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหรือชื่อย่อ ศธจ. เป็นหน่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสอนปฏิบัติกรรมฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของคณะสงฆ์ไทย ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม ก่อตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ.2543 โดยใช้สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือจัดตั้งขึ้นใหม่โดยคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำ

จังหวัดปัจจุบันสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีจำนวนกว่า 1,510 สำนัก แบ่งเป็นมหานิกาย 1,339 สำนักและธรรมยุต 171 สำนัก กระจายอยู่ในทุกจังหวัดในประเทศไทย โดยมีส่วนการศึกษา สงเคราะห์กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักที่รับสนอง งานการดำเนินงานสนับสนุนสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ไทย โดย มหาเถรสมาคมได้ออกระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ.2543 ขึ้น เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งต้องเสนอผ่าน ความเห็นชอบตามลำดับเจ้าคณะปกครองคณะสงฆ์ โดย คัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้ว เพื่อ ได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นใหม่ โดย คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรม ที่จะเป็นสำนักปฏิบัติ ธรรมประจำจังหวัดได้ ต้องมีที่ตั้งอยู่ในวัดที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดเรียบร้อยแล้วและอยู่ภายในสังกัด มหาเถรสมาคมเท่านั้น

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การปฏิบัติธรรมเป็นส่วนหนึ่งของงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหนึ่งในการบริหารจัดการ คณะสงฆ์ จึงเป็นความจำเป็นที่วัดทุกวัดต้องเปิดให้ประชาชนสามารถเข้าไปปฏิบัติธรรมได้ไม่ จำกัดเวลาว่าจะเป็นวันธรรมดา วันพระวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือไม่ วัดต้องอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนได้ สำนักปฏิบัติธรรมภายในจังหวัดอุบลมีการสร้างเครือข่ายของสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้นเพื่อกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารจัดการการปฏิบัติให้เป็น มาตรฐานเดียวกันทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ พระสังฆาธิการเองก็ต้องให้ความสำคัญและ มองเห็นถึงประโยชน์ของการปฏิบัติธรรมด้วย เพราะพระสงฆ์เป็นแบบอย่างของการประพฤติ ปฏิบัติให้อยู่ในกรอบแห่งคุณความดี การพัฒนาทั้งทางด้านบุคลิกภาพความรู้ความสามารถจะทำให้ ประชาชนนำไปเป็นแบบอย่างการพัฒนาตนเองได้นั่นเองในการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม ต้องมีการสร้างเครือข่ายภายในจังหวัดขึ้น เพื่อจะได้กำหนดนโยบายให้เป็นแบบเดียวกันทั้งจังหวัด รวมทั้งส่งเสริมให้มีการนำเอาการปฏิบัติธรรมออกไปอบรมนอกสำนักปฏิบัติธรรมหรือนอกที่ตั้งใน บางโอกาส เช่น ในงานประชุมของหน่วยงานในชุมชน ในสถานศึกษาต่างๆ โดยการให้การฝึกอบรม ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีความสามารถเป็นพระวิปัสสนาจารย์แล้วทำหน้าที่อบรมการ ปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐานได้ นอกจากนี้แล้ววัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่งจัดให้มี การปฏิบัติธรรมตามที่พระวิปัสสนาจารย์มีความถนัด แต่ละแห่งอาจจะใช้รูปแบบที่แตกต่างกัน จึง ควรมีการร่วมกันกำหนดให้เป็นมาตรฐานเดียวกันแล้วให้แต่ละแห่งทำการบริหารจัดการด้วยการ

เสริมกิจกรรมอื่น ๆ ในการฝึกอบรมการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ควรให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีโอกาสในการเลือกรูปแบบการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง เพื่อให้สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายชุมชนวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้เสนอแนะ 2 ประการ คือ 1) ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และ 2) ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีจัดตั้งแม่กองวิปัสสนาเป็นองค์กรดูแลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมโดยตรง เทียบเท่ากับแม่กองบาลีสนามหลวง และแม่กองธรรมสนามหลวง ให้มีการกำหนดนโยบายการบริหารจากองค์กร มีนโยบายกำหนดให้แม่กองที่ได้คัดเลือก ไว้ดีแล้วบริหารจัดการเชิงพุทธ ช่วยให้คำแนะนำสั่งสอน ดูแลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดทั่วประเทศ แล้วก็มีการตรวจสอบ การรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์อยู่ตลอดเวลา

1.2 คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีการส่งเสริมการอบรมพระภิกษุสามเณร หลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ให้ทั่วถึงและจริงจัง เพื่อเป็นการส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติ โดยเฉพาะเอา ตั้งแต่ 3 พรรษาขึ้นไป เข้าฝักอบรมให้มากกว่านี้

1.3 เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการศึกษารูปแบบการออกแบบบริเวณสถานที่แล้วนำมาปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณสถานที่สำนักให้ร่มรื่น สะอาด เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมมากขึ้น โดยให้ผู้มาปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้มีความเป็นเจ้าของและช่วยพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีโอกาสเจริญเติบโต

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 สำนักปฏิบัติธรรมแต่ละสำนักควรมีการประสานความร่วมมือกัน มีการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมร่วมกัน มีการประชุมวางแผนงานทั้งก่อนและหลังโครงการร่วมกัน

2.2 เจ้าสำนักปฏิบัติต้องมีความจริงใจ ตั้งใจสนับสนุนและเผยแผ่งานปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องสนับสนุนพระสงฆ์ในสำนักได้ปฏิบัติธรรมเป็นประจำส่งเสริมพระวิปัสสนาจารย์ให้ได้รับการ อบรม/ดูงาน เป็นประจำ

2.3 สำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการจัดการเป็นนโยบายเชิงรุก เข้าไปในสถานที่ต่างๆ พร้อมทั้งปรับสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา กาญจนรังษินนท์ และวไลทัศน์ วรกุล.(2547).แนวคิด แนวทาง และกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ: เอ ที เอ็นโปรดักชั่น.
- วริยา ชินวรรณ. (2544). สมมติในพระไตรปิฎก : วิวัฒนาการตีความคำสอนเรื่องสมมติในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.(2557). นวโกวาท,พิมพ์ครั้งที่ 83, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สนธยา พลศรี.(2544). เครือข่ายของการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย:ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ :สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (2553) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2553, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ
ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1

ACADEMIC LEADERSHIP IN THE 21st CENTURY AFFECTING THE
ACADEMIC AFFAIRS ADMINISTRATION OF SCHOOL ADMINISTRATORS
UNDER THE OFFICE OF SONGKHLA PRIMARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA 1

¹สุพัตรา โชติมณี และ ²กนกกร ศิริสุข

¹Supatra Chotemanee and ²Kanokkorn Sirisuk

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ประเทศไทย

¹Songkhla Rajabhat University, Thailand

¹63g180015@parichat.skru.ac.th, ²kanokkorn.si@skru.ac.th

Received: April 10, 2025; **Revised:** May 15, 2025; **Accepted:** May 20, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา และ 3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 กลุ่มตัวอย่างคือ ข้าราชการครู จำนวน 292 คน ปีการศึกษา 2567 ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบชั้นภูมิ ตามขนาดสถานศึกษา และสุ่มอย่างง่ายโดยใช้วิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 83 ข้อ มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.984 สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ

---

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด 2) การบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน 3) การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (X1) การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน (X4) การใช้เทคโนโลยี (X3) และการสร้างเครือข่าย (X5) สามารถเขียนสมการพยากรณ์ได้ ดังนี้ สมการคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 886 + .256 (X_1) + .218 (X_4) + .216 (X_3) + .115 (X_5)$$

สมการคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = .250 (X_1) + .245 (X_4) + .250 (X_3) + .245 (X_5)$$

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา, ภาวะผู้นำทางวิชาการ, การบริหารงานวิชาการ

Abstract

The objectives of this study were: 1) study the academic leadership in the 21st century of school administrators, 2) study the academic affairs administration of school administrators, and 3) study the academic leadership in the 21st century affecting the academic affairs administration of school administrators. The sample group was 292 civil servant teachers obtained by stratified random sampling according to the size of the schools, then simple random sampling by drawing lots. The tool used was a questionnaire, which was a checklist and 5-level rating scale with a reliability value of 0.984 with 83 items. The statistics used in this study were percentage, average, standard deviation, and stepwise multiple regression coefficients. The results showed that: 1) the academic leadership in the 21st century, in a whole aspect, was at high level. When considering each aspect, both at a high and the highest level. 2) the academic affairs administration of school administrators, in a whole aspect, was at high level. When considering each aspect, it was at high level in every aspect. 3) A multiple regression analysis, showed that the academic leadership in the 21st century affecting the academic affairs administration of school administrators were Vision to change (X1), Teacher potential development and teaching method adjustment (X4), Use of

technology (X3), and Networking (5). The forecast equations could be written as follows: Raw score equation:

$$\hat{Y} = 886 + .256 (X_1) + .218 (X_4) + .216 (X_3) + .115 (X_5)$$

Standard score equation:

$$\hat{Z} = .250 (X_1) + .245 (X_4) + .250 (X_3) + .245 (X_5)$$

Keywords: School Administration, Academic Leadership, Academic Affairs Administration

บทนำ

“การศึกษาสร้างคน คนสร้างชาติ”เป็นประโยคสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าการศึกษานั้นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ประชากรที่มีความรู้ มีการศึกษาย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการศึกษาจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ โดยใช้การศึกษาเป็นนโยบายหลัก สำหรับการพัฒนาคนให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อสังคม มีคุณภาพและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามยุค ในปัจจุบันสังคมไทยก้าวเข้าสู่โลกยุคดิจิทัลอย่างเต็มตัว ทำให้กิจกรรมทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมดำเนินไปอย่างรวดเร็วมีการแข่งขันสูง การเข้าถึงแหล่งข้อมูลปริมาณมหาศาลผ่านโลกออนไลน์มากขึ้น ส่งผลให้คุณลักษณะเด็กเปลี่ยนไป ประกอบกับรัฐบาลได้ประกาศนโยบายไทยแลนด์ 4.0 มีเป้าหมายให้ประเทศไทยก้าวออกจากกับดักรายได้ปานกลาง และก้าวไปสู่ประเทศรายได้สูงโดยใช้นวัตกรรมทางเศรษฐกิจสังคมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูงเพื่อการขับเคลื่อนประเทศ การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ในประเทศ เพื่อเตรียมกำลังคนให้พร้อมในการเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยสู่เวทีเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่มุ่งให้เกิดคุณภาพทั้งในด้านผลผลิต กระบวนการจัดการและปัจจัยต่าง ๆ โดยมุ่งหวังให้การจัดการศึกษา พัฒนาทั้งระบบบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ ก็คือ ผู้บริหารสถานศึกษา เพราะต้องเป็นผู้นำและผู้ประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีความสามารถ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเรียนการสอนและการเรียนรู้ รวมทั้งประสานสัมพันธ์ระดมและจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสำคัญต่อการปรับปรุงผลการเรียนของนักเรียนทั้งในด้านการกำหนดภาระงานของโรงเรียนที่ส่งเสริม สนับสนุนการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ การออกแบบการเรียนการสอน การนิเทศติดตามผล

การเรียนการสอน การให้ความสนใจความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียน รวมทั้งการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียน (กาญจนา สุระคำ, 2562: 1) ทั้งนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีส่วนสำคัญที่จะต้องบริหารจัดการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การที่สถานศึกษามีผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการนั้นก็จะส่งผลต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมากและพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นคนที่สำคัญที่สุดในโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครู มีอิทธิพลต่อระดับความสำเร็จที่สูงขึ้นของนักเรียนและมีอิทธิพลต่อระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานในโรงเรียน (อัศนีย์ สุกิจใจ, 2560: 27)

ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการและต้องดำเนินการอย่างจริงจังมากขึ้น แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาแม้ว่าจะมีความพยายามในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเด็กไทยมาตลอด แต่ผลการประเมินคุณภาพการศึกษาในแต่ละครั้งมักจะพบว่าเด็กไทยยังด้อยกว่านานาประเทศ ซึ่งแสดงถึงความล้มเหลวของการบริหารการศึกษาของไทย ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบริหารงานวิชาการอย่างจริงจัง แต่กลับให้ความสำคัญกับการบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานงบประมาณ ผู้บริหารส่วนใหญ่ให้ความสนใจด้านวิชาการน้อย และใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่นอกโรงเรียน (จรรยาภรณ์ มาตาชาติ, 2562: 3) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดกิจกรรมที่มีผลต่อความก้าวหน้าของ นักเรียน มุ่งเน้นที่พฤติกรรมของครู ซึ่งจะเพิ่มพูนการเรียนรู้ของนักเรียน กำหนดวัตถุประสงค์ของโรงเรียน การจัดทำพันธกิจของโรงเรียน การจัดทำเป้าหมายโดยรวมของโรงเรียน การบริหารจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมบรรยากาศของโรงเรียน การจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การนิเทศ การวัดและประเมินผล การประสานงานโครงการ การพัฒนาบุคลากร รวมถึงการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้บริหารสถานศึกษาตลอดจนเพื่อนครู นักเรียน และชุมชน (ไชยา ภาวะบุตร, 2560: 115)

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับ การบริหารงานวิชาการเป็นอย่างยิ่ง ส่วนงานด้านอื่นๆ นั้น แม้จะมีความสำคัญเช่นเดียวกัน แต่เป็นเพียง ส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้งานวิชาการดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องสนับสนุนให้ครูจัด กิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร การที่จะตรวจสอบว่าสถานศึกษาใด ผู้บริหารให้ ความสำคัญต่องานวิชาการสามารถดูได้จากสถานศึกษามีขอบเขตของงานวิชาการอย่างชัดเจน ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์และแนวคิดใหม่ๆ ในการพัฒนางาน ครูมีความตระหนักและร่วมมือกันพัฒนางานวิชาการอย่าง จริงจัง สามารถนำปรัชญาของสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติตามโครงการต่างๆ ได้อย่างดีเยี่ยมและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะบริหารงานวิชาการให้มี

ประสิทธิภาพนั้น จะต้องเข้าใจขอบข่ายงานวิชาการ รู้จักปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไข ปัญหาต่างๆ เหล่านั้นให้หมดไป (มูนา จารง, 2560: 2)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ตั้งอยู่บนพื้นที่เป็นพื้นที่บริเวณที่ราบ โดยมีเขตพื้นที่บริการทั้งหมด 6 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสงขลา อำเภอรอนดอ อำเภอกะแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ อำเภอลิงหนคร อำเภอนาหม่อม มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นแนวยาว ซึ่งในทั้ง 6 อำเภอจะประกอบไปด้วยสถานศึกษาในสังกัด จำนวน 137 แห่ง โดยมีวิสัยทัศน์ "เป็นองค์กรแห่งคุณภาพการศึกษาวิถีใหม่ น้อมนำศาสตร์พระราชา พัฒนาการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21 บนพื้นฐานความเป็นไทยอย่างปลอดภัยและยั่งยืน" พันธกิจ ได้แก่ 1) ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม สืบสาน รักษา ต่อยอดศาสตร์พระราชา น้อมนำพระบรมราโชบายรัชกาลที่ 10 สู่การปฏิบัติ 2) พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพเต็มตามศักยภาพอย่างมีความสุขสู่ความเป็นเลิศ มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 3) พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ และเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ 4) สร้างโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการทางการศึกษามีคุณภาพ เท่าเทียมทั่วถึง และปลอดภัย 5) เสริมสร้างขวัญและกำลังใจผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา 6) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้เรียนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 7) พัฒนาระบบบริหารจัดการด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล เน้นการมีส่วนร่วมและบูรณาการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพการศึกษา

จากวิสัยทัศน์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาน่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้การพัฒนานักเรียนมีคุณภาพ มีคุณลักษณะตามจุดหมาย ตามวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์และกลยุทธ์ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองสำหรับผู้บริหารและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบอบการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1
2. เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1
3. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1,184 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 292 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan (อ้างถึงใน นคร เสรีรักษ์ และภรณ์ ติราชภูมิวิเศษ, 2555: 52-53) จากนั้นใช้วิธีการสุ่มสถานศึกษาแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) ตามขนาดของสถานศึกษา และสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลาก

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการนิเทศศึกษา 3) การวัดผลและประเมินผล 4) การพัฒนาสื่อการสอน และ 5) การจัดการเรียนการสอน

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง 2) การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร 3) การใช้เทคโนโลยี 4) การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน และ 5) การสร้างเครือข่าย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 ภาวะผู้นำทางวิชาการศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 มีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีค่าน้ำหนัก 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale)

ตอนที่ 3 การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 1 มีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีค่าน้ำหนัก 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ โดยใช้สถิติการวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ โดยรวม รายด้านเพื่อนำไปอธิบายข้อมูลในรูปแบบตารางต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 สรุปผล ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ตามขนาดของโรงเรียน ปรากฏผลการวิเคราะห์ แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ขนาดสถานศึกษา		
ขนาดเล็ก	117	40.06
ขนาดกลาง	128	43.83
ขนาดใหญ่	9	3.09
ขนาดใหญ่พิเศษ	38	13.02
รวม	292	100.00

จากตาราง 1 พบว่า สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด จำนวน 292 คน พิจารณาตามสถานภาพ พบว่า ขนาดสถานศึกษาผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คือ ข้าราชการครูที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสถานศึกษาขนาดกลาง จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 43.83 รองลงมา คือ สถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 40.06 สถานศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 3.09 และขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 13.02 ตามลำดับ

2. ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 แสดงดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับของภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน

ด้าน	ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21	$\bar{X}$	SD.	แปลผล
1	วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง	4.39	0.33	มาก
2	การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร	4.42	0.33	มาก
3	การใช้เทคโนโลยี	4.42	0.32	มาก
4	การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน	4.47	0.31	มาก
5	การสร้างเครือข่าย	4.43	0.35	มาก
	รวม	4.42	0.27	มาก

จากตาราง 2 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42$, $SD. = 0.27$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับ มากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน ($\bar{X} = 4.47$, $SD. = 0.31$) การสร้างเครือข่าย ($\bar{X} = 4.43$, $SD. = 0.35$) การใช้เทคโนโลยี ($\bar{X} = 4.42$, $SD. = 0.32$) การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร ($\bar{X} = 4.42$, $SD. = 0.33$) และ วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X} = 4.39$, $SD. = 0.33$) ตามลำดับ

3. การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสงขลา เขต 1 แสดงดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับของการบริหารวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน

ด้าน	การบริหารวิชาการของสถานศึกษา	$\bar{X}$	SD.	แปลผล
1	ด้านหลักสูตร	4.50	0.33	มาก
2	ด้านการนิเทศ	4.48	0.34	มาก
3	การวัดผลและประเมินผล	4.41	0.34	มาก
4	การพัฒนาสื่อการสอน	4.47	0.35	มาก
	รวม	4.45	0.28	มาก

จากตาราง 3 พบว่า การบริหารวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$, $SD = 0.28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านหลักสูตร ($\bar{X} = 4.50$, $SD = 0.33$) ด้านการนิเทศ ($\bar{X} = 4.48$, $SD = 0.34$) การพัฒนาสื่อการสอน ($\bar{X} = 4.47$, $SD = 0.35$) และการวัดผลและประเมินผล ($\bar{X} = 4.41$, $SD = 0.34$) ตามลำดับ

4.ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 แสดงดังตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1

ตัวแปรพยากรณ์	B	Std.Error	β	t	p
1. วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (X_1)	.256	.042	.250	4.314***	.000
2. การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน (X_4)	.218	.050	.245	4.390***	.000
3. การใช้เทคโนโลยี (X_3)	.216	.050	.250	4.314***	.000
4. การสร้างเครือข่าย (X_5)	.115	.040	.245	2.916**	.004
ค่าคงที่	.886	.167		5.309***	.000
R = .786 R ² = .618 S.E. = .176 p* ≤ .05, p** ≤ .01, p*** ≤ .001					

จากตาราง 4 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 จากตัวแปรพยากรณ์ 5 ตัวแปร ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 4 ตัวแปร ตามลำดับดังนี้ วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (X_1) การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน (X_4) การใช้เทคโนโลยี (X_3) การสร้างเครือข่าย (X_5) และตัวแปรพยากรณ์ 1 ตัวแปร ที่ไม่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา คือ การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร (X_2)

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณสะสมของตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 4 ตัวแปรกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 มีค่าเท่ากับ .786 ($R = .786$) ค่าความคลาดเคลื่อนเนื่องจากการพยากรณ์มีค่าเท่ากับ .176 ($S.E. = .176$) และพบว่าค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณของตัวแปรพยากรณ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 คือ วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (X_1) การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน (X_4) การใช้เทคโนโลยี (X_3) ตัวแปรพยากรณ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ การสร้างเครือข่าย (X_5) โดยสามารถทำนายการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

($\hat{Y}$) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ได้ร้อยละ 61.80 ($R^2 = .618$) สามารถสร้างสมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

$$\hat{Y} = .886 + .256 (X_1) + .218 (X_4) + .216 (X_3) + .115 (X_5)$$

$$\hat{Z} = .250 (X_1) + .245 (X_4) + .250 (X_3) + .245 (X_5)$$

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ผู้วิจัยอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การพัฒนาศักยภาพครู และปรับวิธีการสอน การสร้างเครือข่าย การใช้เทคโนโลยี การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร และวิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ ดังนั้น ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 จึงมีความสำคัญที่เป็นปัจจัยทำให้คนทำงานได้ดีขึ้นและสามารถบริหารงานได้สำเร็จ โดยเป็นทักษะทางสังคม ทักษะมนุษยสัมพันธ์ ทักษะที่เกี่ยวกับข้องการทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งทักษะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตและต่อการทำงาน โดยช่วยส่งเสริมให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 และส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูและบุคลากรในองค์กรนั้นปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานงานได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารจัดการสถานศึกษามีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับวิจัยของ สิริฉัตร รัตนสุวรรณ (2565: 2219) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยคือ การพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาองค์กร การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การมีวิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และการปฏิบัติงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1.1 วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาองค์กรที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาเป็นองค์กรที่ผลิตผู้เรียนให้ออกไปพัฒนาสังคม เพราะฉะนั้นทิศทางการพัฒนาองค์กรของสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องเป็นไปตามที่สังคมต้องการ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำหนดทิศทางที่ชัดเจนสำหรับการพัฒนาองค์กรหรือสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามีการกำหนดทิศทางตามแผนการพัฒนสถานศึกษาเป็นรายปี สอดคล้องกับวิจัยของสิริฉัตร รัตนสุวรรณ (2565: 2219) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.2 การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการวางแผนและการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการวางแผนและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องมีการวางแผนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่วางไว้ของกระทรวงศึกษาธิการอยู่แล้ว แต่อาจมีการพัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติมตามบริบทของสถานศึกษา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารได้ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะที่จำเป็นในชีวิตจริงให้กับผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่วางแผนการจัดการเรียนรู้ที่แท้จริงคือครูผู้สอน โดยผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการเยี่ยมชั้นเรียนการนิเทศการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับวิจัยของสิริฉัตร รัตนสุวรรณ (2565: 2219) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.3 การใช้เทคโนโลยี พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนางานด้านการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันนั้นเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อส่งเสริมให้ครูและบุคลากรมีความพร้อมในการสอน และยังเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะ

เทคโนโลยีอีกด้วย ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารได้พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศภายในสถานศึกษาเพื่อรองรับการเรียนรู้ของผู้เรียนและการบริหารจัดการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาบางแห่งเป็นสถานศึกษาขนาดเล็ก และไม่มีความพร้อมในด้านของเทคโนโลยีและมีการจัดเก็บของรูปแบบของเอกสาร สอดคล้องกับวิจัยของ สิริฉัตร รัตนสุวรรณ (2565: 2219) ได้ทำการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.4 การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารได้ให้การสนับสนุนครูในการปรับปรุงวิธีการสอนให้ทันสมัยและเหมาะสมกับการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสถานศึกษาศึกษาส่วนใหญ่มีการจัดทำโครงการในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ทำให้มีงบประมาณในการสนับสนุนครูในการนิเทศ อบรม หรือสัมมนาเกี่ยวกับวิธีการสอนต่าง ๆ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสนับสนุนให้ครูใช้ศาสตร์การสอนที่เหมาะสมกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนในปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูแต่ละคนมีศาสตร์ในการสอนที่แตกต่างกันตามลักษณะของตนเองและรายวิชาที่รับผิดชอบ สอดคล้องกับวิจัยของ พิทักษ์ พันธวาท (2562: 72) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20 ผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

1.5 การสร้างเครือข่าย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินงานในสถานศึกษาจะต้องมีการทำงานเป็นคณะ เพราะฉะนั้นการร่วมมือกันเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมาก ผู้บริหารจึงจะต้องมีการติดตามการดำเนินงานของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อติดตามความคืบหน้าและผลลัพธ์ของงาน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะองค์กรภายนอกนั้นมีบริบทที่ต่างกัน เพราะฉะนั้นผู้บริหารสถานศึกษาสามารถสร้างความร่วมมือได้ตามบางกรณีของงานและเป็นไปได้ยากที่จะขอความร่วมมือในงานเดียวกันได้ สอดคล้องกับวิจัยของพิทักษ์ พันธวาท (2562: 72) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำทาง

วิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับดังนี้ การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การมีวิสัยทัศน์ที่ทันสมัย การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้างเครือข่ายความร่วมมือการทำงาน การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้

2. การบริหารวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านหลักสูตร ด้านการนิเทศ การพัฒนาสื่อการสอน และการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษานั้นเป็นหัวใจของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานของสถานศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี สามารถเป็นคนเก่ง คนดีในสังคมได้ สถานศึกษาได้มีการจัดทำโครงการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษามีการพัฒนาให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน มีความประพฤติเรียบร้อยและอยู่ในระเบียบวินัยของสถานศึกษา มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบต่องานของตนเอง และครูมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการสอนการจัดกิจกรรมและประเมินตามหลักสูตร มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน มีการนำผลจากการประเมินผู้เรียนมาวิเคราะห์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุง และครูมีส่วนร่วมในการพัฒนา และปรับปรุงสถานศึกษาในทุกด้าน นอกจากนี้สถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูร่วมแก้ปัญหาสถานศึกษาด้วยความสามัคคี ผู้บริหารสถานศึกษามีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา เมื่อเกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ สอดคล้องกับวิจัยของสุภารัตน์ สมศักดิ์ (2559: 3) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 โดยรวม อยู่ในระดับมาก

2.1 ด้านหลักสูตร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำหนดและส่งเสริมให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับสถานศึกษา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะหลักสูตรของสถานศึกษานั้นจะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม และความ

ต้องการของผู้เรียน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตรตามผลการประเมินจากครูและนักเรียนเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการเป็นส่วนใหญ่ หรือผลการใช้หลักสูตรอาจไม่ได้อยู่ในช่วงที่ต้องมีการปรับปรุง จึงไม่มีการให้ครูหรือนักเรียนร่วมกันประเมิน สอดคล้องกับวิจัยของสุภารัตน์ สมศักดิ์ (2559: 3) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 โดยรวม อยู่ในระดับมาก

2.2 ด้านการนิเทศ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำหนดเวลาและรูปแบบการนิเทศที่เหมาะสมสำหรับครูและสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการนิเทศการสอนในสถานศึกษาจะต้องมีปฏิทินการนิเทศที่แน่นอนตามโครงการที่ได้จัดทำไว้ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการสังเกตการสอนของครูอย่างต่อเนื่องเพื่อประเมินวิธีการสอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบางสถานศึกษามีปริมาณครูที่เยอะ จึงทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาไม่สามารถนิเทศได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง สอดคล้องกับวิจัยของสุภารัตน์ สมศักดิ์ (2559: 7) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 โดยรวม อยู่ในระดับมาก

2.3 การวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารจัดระบบสารสนเทศด้านการวัดผลและประเมินผลเพื่อใช้ในการอ้างอิงและตรวจสอบได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินงานวัดผลและประเมินผลในสถานศึกษาจะต้องมีการดำเนินการตามหลักฐานที่มีร่องรอยและเป็นประจักษ์ เพื่อง่ายต่อการติดตามตรวจสอบ โดยมีการจัดการเก็บและรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารกำหนดระเบียบการวัดผลและประเมินผลของสถานศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษาอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการวัดผลและประเมินผลนั้นคำนึงถึงความแตกต่างและหลากหลายของผู้เรียน จึงอาจทำให้มีการวัดผลที่แตกต่างกัน สอดคล้อง

กับวิจัยของสุภารัตน์ สมศักดิ์ (2559: 3) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด

2.4 การพัฒนาสื่อการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารสนับสนุนการใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจุบันสถานศึกษาจะต้องมีการเสริมสมรรถนะให้กับผู้เรียน เพราะฉะนั้นสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ จะต้องมีการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมการใช้สื่อการสอนที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความหลากหลายของการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูคือผู้ที่ปรับเปลี่ยนสื่อการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของตนเอง และผู้บริหารอาจจะไม่ทราบธรรมชาติของผู้เรียนแต่ละคนมากเท่ากับครูประจำชั้นหรือครูผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ อภิชาติ คำหาญ (2564: 649) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการบริหารและแนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็กโดยรวม อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายข้อด้าน ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ยกเว้นด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและด้านการพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาอยู่ในระดับมาก

3.การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 มีตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมด 4 ตัวแปรที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ตามลำดับ ดังนี้ วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน การใช้เทคโนโลยี และการสร้างเครือข่าย และตัวแปรพยากรณ์ 1 ตัวแปร ที่ไม่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา คือ การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร

3.1 วิสัยทัศน์เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ทั้งนี้อาจ

เป็นเพราะการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษานั้นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก ซึ่งผู้บริหารก็จำเป็นจะต้องมีวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน เพื่อสามารถนำมาพัฒนาครูและบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจความสามารถและทักษะที่จะนำไปพัฒนาผู้เรียน สอดคล้องกับวิจัยของญาณิภรณ์ ศรีชมภู (2566: 110) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารกับการบริหารวิชาการ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารรายด้าน การบริหารวิชาการ โรงเรียนโดยภาพรวม พบว่า ทุกคู่มีความสัมพันธ์ในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.1 การพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอน ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการพัฒนาศักยภาพครูและปรับวิธีการสอนนั้น สามารถเพิ่มความสามารถให้ครูในการจัดการเรียนการสอน เมื่อครูและบุคลากรมีความสามารถแล้วนั้น ก็จะสามารถแก้ปัญหาผู้เรียนได้อย่างเต็มที่และเป็นระบบและเมื่อผู้เรียนมีผลลัพธ์ที่ดี การบริหารงานวิชาการก็ย่อมดีไปด้วย สอดคล้องกับวิจัยของญาณิภรณ์ ศรีชมภู (2566: 110) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารกับการบริหารวิชาการ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารรายด้าน การบริหารวิชาการ โรงเรียนโดยภาพรวม พบว่า ทุกคู่มีความสัมพันธ์ในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.2 การใช้เทคโนโลยี ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้เทคโนโลยีในการบริหารงานนั้นย่อมลดระยะเวลาในการทำงาน สามารถช่วยให้งานมีประสิทธิภาพได้ นอกจากนั้นยังทำให้ลดภาระงานให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งถ้าหากมีเวลามากขึ้น ครูและบุคลากรก็จะสามารถนำเวลานั้นไปพัฒนาอย่างอื่นเพิ่มอีกด้วย สอดคล้องกับวิจัยของ นริศสรา บุญสอาด (2564: 138) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารด้านทักษะการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและการสนใจต่อโลก ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และการรู้เท่าทันเทคโนโลยี ทักษะในการสื่อสารและร่วมมือ ทักษะความสนใจใคร่รู้มีจินตนาการและทักษะความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร

3.3 การสร้างเครือข่าย ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหาร วิชาการจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ต่างๆทั้งภายในและ ภายนอกสถานศึกษา เพราะฉะนั้นการสร้างเครือข่ายจึงมีความจำเป็นในการประสานงานและ ติดต่อในการร่วมกันพัฒนาสถานศึกษา สอดคล้องกับวิจัยของญาณิภรณ์ ศรีชมภู (2566: 110) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารกับการบริหารวิชาการ โรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารรายด้าน กับการบริหารวิชาการ โรงเรียนโดยภาพรวม พบว่า ทุกคู่มี ความสัมพันธ์ในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.4 การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร ไม่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 1 ทั้งนี้อาจ เป็นเพราะการพัฒนาหลักสูตรนั้นเป็นขอบข่ายงานที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องอยู่ แล้ว โดยยึดแนวการพัฒนาตามทฤษฎีต่าง ๆ หรือแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านภาวะผู้นำ ภาพรวม ได้แก่ วิสัยทัศน์เก้ ท้นการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาและการบริหารหลักสูตร การใช้เทคโนโลยี การพัฒนาศักยภาพครู และปรับวิธีการสอน และการสร้างเครือข่าย ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย เพื่อนำไปกำหนดเป็น นโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา หรือนำไปสร้างเป็นเครื่องมือในการ พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดเพื่อให้มีความรู้ความสามารถและนำไปพัฒนาคุณภาพของ สถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา สุระคำ. (2562). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการทำงานเป็น ทีมของครูในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- จรรยาภรณ์ มาตาชาติ. (2562). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อการ ดำเนินการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

- ประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 4. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ไชยา ภาวะบุตร. (2560). “ภาวะผู้นำทางวิชาการ Academic Leadership ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560”. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย. 89-115.
- ญาณิภรณ์ ศรีชมภู. (2566). ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารกับการบริหารวิชาการโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นริศสร่า บุญอาด. (2564). ทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิทักษ์ พันธูวปี. (2562). ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 20. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มูนา จารง. (2560). การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะครูในศูนย์เครือข่าย ตลิ่งชัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
- สิริฉัตร รัตนสุวรรณ. (2563). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สุภารัตน์ สมศักดิ์. (2559). “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับการบริหารงานวิชาการ ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 4”. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, 3(2). 1-12.
- อภิชาติ คำหาญ. (2564). “สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต2”. วารสารสถาบันเทคโนโลยีนวัตกรรมทางการศึกษาและการวิจัยแห่งสุวรรณภูมิ. 5(3). 648-659.
- อัศนีย์ สุกิจใจ. (2560). “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา Academic Leadership of Academic Administrator”. วารสารวิจัยพุทธศาสตร์, 23-37.

สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชน
สอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา
THE CONDITIONS OF INTERNAL QUALITY ASSURANCE OF THE
ISLAMIC PRIVATE SCHOOL UNDER THE OFFICE OF PRIVATE
EDUCATION SONGKHLA PROVINCE

¹อัมรัน เจ๊ะอาแว และ ²กนกกร ศิริสุข

¹Amrun Jea-aware and ²Kanokkorn Sirisuk

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ประเทศไทย

¹Songkhla Rajabhat University, Thailand

¹63g180033@parichat.skru.ac.th, ²kanokkorn.si@skru.ac.th

Received: April 10, 2025; **Revised:** May 12, 2025; **Accepted:** May 20, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน 2) เปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน จำแนกตามระดับการศึกษา ประสิทธิภาพในการทำงานและขนาดโรงเรียน และ 3) รวบรวม ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา กลุ่มตัวอย่างคือ ครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จำนวน 310 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบชั้นภูมิ ตามขนาดสถานศึกษา และสุ่มอย่างง่ายโดยใช้วิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 65 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.925 สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบความแตกต่างแบบ t-test การ

---

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Anova) ผลการวิจัยพบว่า 1) การสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด 2) ครูที่มีระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และครูที่ทำงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็น โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 3) ข้อเสนอแนะที่ให้ข้อเสนอแนะสูงสุดสามลำดับแรก ได้แก่ ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ตามลำดับ

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา, การประกันคุณภาพการศึกษาภายใน, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The objectives of this study were to 1) study the conditions of internal quality assurance, 2) compare the conditions of internal quality assurance classified by the education levels, working experiences, and school sizes, and 3) Gather suggestions for the conditions of internal quality assurance of the Islamic private school under the Office of Private Education Songkhla Province. The sample group consisted of 310 teachers under the Office of Private Education, Songkhla Province. They were selected by stratified random sampling according to the size of the schools and then by simple random sampling using the lottery method. The tool used in this study was a 5-level rating scale questionnaire with 65 items. The reliability value of the questionnaire was 0.925. The statistics used were frequency, percentage, mean, standard deviation, T-test, and one-way ANOVA. The results showed that: 1) the conditions of internal quality assurance, as a whole, was at a highest level. When considering each aspect, it was found that it was at high and the highest level. 2) Teachers with different education levels, working experiences, and school sizes, had different opinions on the whole aspect at a statistically significant level of .001. 3) The top three suggestions are: the preparation of educational development plans for educational institutions, the implementation of educational development plans for educational institutions, and the monitoring of implementation results to develop educational institutions to have quality according to educational standards, respectively.

Keywords: School Administration, Internal Quality Assurance, School Administrator

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2560-2579 มุ่งจัดการศึกษา โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการยอมรับของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อันจะส่งผลให้การขับเคลื่อนแผนการศึกษาแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติประสบความสำเร็จ ทำให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคในการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานและการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านความก้าวหน้าของ เทคโนโลยีดิจิทัลแบบก้าวกระโดดที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภูมิภาคและโลก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไปสู่สังคมสูงวัย และทักษะของประชากรในศตวรรษ ที่ 21 ที่ทั่วโลกต่างต้องเผชิญกับความท้าทายและมุ่งพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมยุค 4.0 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560: ง)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 และ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2562 ได้กำหนดความหมายและหลักการในมาตรา 6 ระบุว่า “การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุขและมาตรา 47 ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542: 3) มาตรา 48 ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายใน สถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก (ราชกิจจานุเบกษา, 2561: 14)

สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการยกระดับการศึกษา ได้มีการจัดประชุมเพื่อยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเอกชน ในการสร้างการรับรู้ “การดำเนินการ ระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และการวัดและการประเมินผล ภายใต้สถานการณ์โควิด 2019”รูปแบบออนไลน์ จัดขึ้นระหว่างวันที่ 23–25 สิงหาคม 2564 ผ่าน มา มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้บริหาร ครู และบุคลากรในโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาในสังกัด เข้าร่วมประชุม จำนวน 350 คน และมีผู้สนใจเข้าร่วมรับชมผ่าน Facebook Live ของสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา เป็นจำนวนมากกว่า 1,000 คน ผลการดำเนินงาน ร้อยละ 80 ของ

ผู้บริหาร ครูและบุคลากรในโรงเรียน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบประกันคุณภาพการศึกษา ในสถานศึกษาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา, 2564: 40)

ดังนั้น โรงเรียนจะต้องดำเนินงานและพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 หมวด 6 มาตรา 48 กล่าวไว้ว่า หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก ได้สอดคล้องกับกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้การประกันคุณภาพการศึกษาอย่างชัดเจนและต่อเนื่องสม่ำเสมอ จึงนับได้ว่าเป็นการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาเอง ผู้วิจัยในฐานะที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านงานการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งมีภารกิจหลักในการบริหารงานตามกรอบคุณภาพการศึกษา และติดตามผลการดำเนินงานของโรงเรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย จึงมีความสนใจและต้องการศึกษาว่า โรงเรียนมีการดำเนินการเกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมากน้อยเพียงใด และได้ดำเนินการเป็นไปตามระบบและกลไกการประกันคุณภาพหรือไม่ อย่างไร และต้องการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรผู้รับผิดชอบงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา
2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงานและขนาดโรงเรียน
3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ปีการศึกษา 2566 จำนวนครูโรงเรียนเอกชนในระบบ 1,685 คน จำนวนโรงเรียนเอกชนในระบบสอนศาสนาอิสลาม 44 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ปีการศึกษา 2566 โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 310 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีจับฉลาก

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา มีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ด้านการจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา และด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ ประกอบด้วย ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษามีองค์ประกอบตามกฎกระทรวง 7 ด้าน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา เป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open-Ended Form)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับโดยใช้สถิติการวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ T-test และ One-way Anova F-test โดยรวม รายด้านเพื่อนำไปอธิบายข้อมูลในรูปแบบตารางต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา สรุปผล ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	228	73.55
สูงกว่าปริญญาตรี	82	26.45
รวม	310	100.00
ประสบการณ์ทำงาน		
น้อยกว่า 5 ปี	78	25.16
5 – 10 ปี	168	54.19
มากกว่า 10 ปี	64	20.65
รวม	310	100.00
ขนาดสถานศึกษา		
ขนาดเล็ก	14	4.52
ขนาดกลาง	77	24.84
ขนาดใหญ่	219	70.65
รวม	310	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่า ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 310 คน ครูส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 228 คน คิดเป็นร้อยละ 73.55 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 26.45 เมื่อพิจารณาประสบการณ์ในการทำงานพบว่า ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน 5-10 ปี จำนวน 168 คน คิดเป็นร้อยละ 54.19 คน รองลงมา คือ มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยกว่า 5 ปี จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 25.16 และมีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปี จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 20.65 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาขนาดของสถานศึกษา พบว่า ครูส่วนใหญ่อยู่ในสถานศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 219 คน คิดเป็นร้อยละ 70.65 รองลงมา เป็นครูอยู่ในสถานศึกษาขนาดกลาง จำนวน 77 คน คิดเป็นร้อยละ 24.84 และเป็นครูอยู่ในสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 4.52 ตามลำดับ

2. สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังตาราง 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมและรายด้าน

ด้าน	สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน	$\bar{X}$	SD	แปลผล
1	การกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา	4.51	0.38	มากที่สุด
2	การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.50	0.37	มาก
3	การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.64	0.24	มากที่สุด
4	การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา	4.42	0.45	มาก
5	การติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา	4.63	0.24	มากที่สุด
6	การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา	4.53	0.36	มาก
7	การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง	4.49	0.39	มาก
	รวม	4.56	0.28	มากที่สุด

จากตาราง 2 พบว่า สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$, $SD = 0.28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.64$, $SD = 0.24$) รองลงมาคือ การติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ($\bar{X} = 4.63$, $SD = 0.24$) การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.53$, $SD = 0.36$) การกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.51$, $SD = 0.38$) การจัดทำแผนพัฒนาการจัด

การศึกษาของสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.50$, $SD = 0.37$) การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = 4.49$, $SD = 0.39$) และการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ($\bar{X} = 4.42$, $SD = 0.45$) ตามลำดับ

3. เปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงานและขนาดโรงเรียน ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังตาราง 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา

สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน	ปริญญาดรี (n = 228)		สูงกว่า ปริญญาดรี (n = 82)		t	Sig
	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.		
1. การกำหนดมาตรฐานการศึกษาเป้าหมายและค่าเป้าหมายของสถานศึกษา	4.56	0.37	4.38	0.39	3.562***	.001
2. การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.55	0.36	4.38	0.38	3.566***	.000
3. การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.65	0.24	4.57	0.20	3.018**	.003
4. การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา	4.47	0.44	4.30	0.46	2.967**	.004
5. การติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา	4.65	0.24	4.57	0.22	2.845**	.005
6. การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา	4.59	0.34	4.39	0.39	4.079***	.000
7. การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง	4.53	0.38	4.38	0.39	3.069**	.003
ภาพรวม	4.59	0.27	4.46	0.26	3.946***	.000

จากตาราง 3 พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ตาราง 4 ค่าเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพ การศึกษาภายใน		ประสบการณ์การทำงาน						F	Sig
		น้อยกว่า 5 ปี (n = 78)		5-10 ปี (n = 168)		มากกว่า 10 ปี (n = 64)			
		$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.	$\bar{X}$	SD.		
1	การกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา	4.37	0.39	4.61	0.34	4.40	0.40	14.606***	.000
2	การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.37	0.37	4.62	0.33	4.37	0.40	18.799***	.000
3	การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	4.55	0.20	4.71	0.23	4.53	0.22	20.360***	.000
4	การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา	4.28	0.46	4.55	0.40	4.26	0.49	15.607***	.000
5	การติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา	4.56	0.22	4.70	0.23	4.53	0.23	18.170***	.000
6	การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา	4.38	0.40	4.64	0.31	4.43	0.37	18.812** *	.000
7	การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง	4.37	0.40	4.60	0.34	4.35	0.40	16.957** *	.000
	รวมเฉลี่ย	4.45	0.26	4.65	0.25	4.44	0.26	24.479***	.000

*** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากตาราง 4 พบว่า ครูที่มีประสพการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทุกด้าน

ตารางที่ 5 ค่าเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา

การบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน		ขนาดของสถานศึกษา						F	Sig
		ขนาดเล็ก (n=14)		ขนาดกลาง (n=77)		ขนาดใหญ่ (n=219)			
		$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD		
1.	การกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และ ค่าเป้าหมายของสถานศึกษา	4.29	0.36	4.40	0.40	4.56	0.37	7.361***	.001
2.	การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของ สถานศึกษา	4.36	0.34	4.38	0.38	4.55	0.36	7.322***	.001
3.	การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษา ของสถานศึกษา	4.40	0.24	4.61	0.18	4.65	0.26	8.085***	.000

4.	การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา	4.37	0.43	4.28	0.46	4.48	0.44	5.736**	.004
5.	การติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา	4.35	0.39	4.63	0.18	4.65	0.25	11.032***	.000
6.	การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา	4.20	0.46	4.44	0.36	4.59	0.34	11.817***	.000
7.	การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง	4.43	0.39	4.37	0.39	4.54	0.38	6.137**	.002
	รวมเฉลี่ย	4.35	0.26	4.49	0.25	4.59	0.28	8.695***	.000

*** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001   ** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 5 พบว่า ครูที่ทำงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และด้านการจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีความคิดเห็นต่อด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา และด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา เมื่อพิจารณาข้อเสนอแนะเป็นรายด้าน พบว่า

4.1 ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมายและค่าเป้าหมายของสถานศึกษา เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ครูและบุคลากรภายในโรงเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียน ควรมีการชี้แจงให้คณะครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำ สร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการบริหารงานประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา ตามลำดับ

4.2 ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ ผู้บริหารต้องมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน ผู้บริหารควรขับเคลื่อนงานประกันให้เป็น

ปัจจุบัน และคณะกรรมการจัดทำแผนควรดำเนินการให้เป็นไปตามปฏิทินการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ ตามลำดับ

4.3 ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการกระจายงานต่างๆ ให้บุคลากรอย่างทั่วถึง ผู้บริหารสถานศึกษาควรมอบหมายงานตามความสามารถและความถนัดของบุคลากร และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรู้ความเข้าใจในการสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นคุณค่าของงาน ประกันคุณภาพภายใน ตามลำดับ

4.4 ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ ควรจัดให้มีการประเมินตรวจสอบคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ควรแนะนำวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินที่เหมาะสมให้โรงเรียนได้นำไปใช้ และสถานศึกษาควรมีการกำหนดการนิเทศติดตามงานกิจกรรมอย่างจริงจังเป็นระบบ ตามลำดับ

4.5 ด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีการนิเทศติดตามการดำเนินงานในโรงเรียนมากขึ้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการติดตามงานทุกงานเพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการยอมรับของชุมชน และสถานศึกษาควรกำหนดการติดตามการดำเนินงานอย่างชัดเจน ครูและบุคลากรต้องยอมรับในผลการประเมินนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและมีคุณภาพต่อไป ตามลำดับ

4.6 ด้านการจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ อยากให้มีการเผยแพร่รายงานผลการประเมินตนเองให้สาธารณชนรับทราบโดยทั่วกัน ควรให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาวิเคราะห์ปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน และสถานศึกษาควรอบรมชี้แจงให้ครูและผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจต่อระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ตามลำดับ

4.7 ด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง เรียงลำดับความถี่ 3 ลำดับแรก คือ ควรนำผลการประเมินตนเองมาพัฒนาผู้เรียนและสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ควรต่อยอดผลการประเมินเพื่อมาพัฒนาและใช้ประโยชน์ได้จริงให้มากที่สุด และควรมีการจัดทำ Best practice หรือนวัตกรรม ที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนอื่น ๆ ได้ ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา อภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษารองลงมาคือ การติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา การกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในเป็นงานที่สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงและประกาศของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2561 ซึ่งทุกสถานศึกษาจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสาธารณชน สอดคล้องกับวิจัยของ สิริพร บุญทิพย์ (2565: 82) ได้วิจัยเรื่อง สมรรถนะของผู้บริหารกับการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษารวม 1 ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษารวม 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านที่มีค่ามัธยเลขคณิตมากที่สุด ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา รองลงมา คือ การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเอง และด้านที่มีค่ามัธยเลขคณิตน้อยที่สุดการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา และยังสอดคล้องกับวิจัยของ มยุรี รววรรณ (2563: 56) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวัดหนองแขม ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวัดหนองแขม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2. ผลการเปรียบเทียบ สภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา ประสพการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา ดังนี้

2.1 ผลการเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน อาจจะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาที่แตกต่างกัน จึงทำให้วิสัยทัศน์ที่มองถึงกระบวนการดำเนินงานในสถานศึกษานั้นแตกต่างกันอีกด้วย สอดคล้องกับวิจัยของ ชารีฟาย์ ปทาน (2566: 58) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบผลการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2 จำแนกตามตำแหน่ง ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำประกันคุณภาพการศึกษา พบว่า ภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ผลการเปรียบเทียบสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทุกด้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่

มีประสบการณ์ต่างกัน ย่อมมีความรู้ความเข้าใจ และความเชี่ยวชาญในการทำงานต่างกัน จึงทำให้ความเข้าใจในกระบวนการต่างๆ ของการดำเนินงานประกันคุณภาพของสถานศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับวิจัยของ ชารีฟอาห์ ปทาน (2566: 58) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบผลการดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2 จำแนกตามตำแหน่ง ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำประกันคุณภาพการศึกษา พบว่า ภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2.3 ผลการเปรียบเทียบสภาพการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา พบว่า ครูที่ทำงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ด้านการกำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมาย และค่าเป้าหมายของสถานศึกษา ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และด้านการจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีความคิดเห็นต่อด้านการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในของสถานศึกษา และด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขนาดสถานศึกษาที่ต่างกัน ย่อมมีกระบวนการและการดำเนินงานที่ต่างกัน ปริมาณงานและการกระจายงานก็แตกต่างกัน ผู้รับผิดชอบต่าง ๆ ก็แตกต่างเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิรินทร ดงเรืองศรี (2561: 44) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษากลุ่มโรงเรียนนิคมพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษากลุ่มโรงเรียนนิคมพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์ทำงานและขนาดของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ผลการศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ที่มีข้อเสนอแนะสูงสุดสามลำดับแรก ได้แก่ ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ผู้บริหารต้องมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน ผู้บริหารควรขับเคลื่อนงานประกันให้เป็นปัจจุบัน และคณะกรรมการจัดทำแผนควรดำเนินการให้เป็นไปตามปฏิทินการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการกระจายงานต่าง ๆ ให้บุคลากรอย่างทั่วถึง ผู้บริหารสถานศึกษาควรมอบหมายงานตามความสามารถและความถนัดของบุคลากร และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรู้ความเข้าใจในการสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นคุณค่าของงานประกันคุณภาพภายใน และด้านการติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีการนิเทศติดตามการดำเนินงานในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการติดตามงานทุกงานเพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการยอมรับของชุมชน และสถานศึกษาควรกำหนดการติดตามการดำเนินงานอย่างชัดเจน ครูและบุคลากรต้องยอมรับในผลการประเมินนั้น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและมีคุณภาพต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับวิจัยของ ศิริธร ดงเรืองศรี (2561: 44) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษากลุ่มโรงเรียนนิคมพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 มีข้อเสนอแนะไว้ว่า ด้านการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา สถานศึกษาควรนำผลจากการประเมินมาตรฐาน จากการรายงานผลการจัดการศึกษา และข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นมาใช้ในการวางแผน ด้านการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษา สถานศึกษาควรมีคำสั่งมอบหมายงานที่ชัดเจน และดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะสถานศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็กและควรมีการควบคุมกำกับกับการดำเนินงานตามโครงการหรือกิจกรรมที่ระบุไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี ด้านการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา สถานศึกษาควรดำเนินการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาทั้งระดับบุคคลและสถานศึกษาอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้งและควรดำเนินการสรุปผลและรายงานผลการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษาให้ทันตามกรอบระยะเวลาที่โรงเรียนวางไว้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการศึกษามาตรฐานการศึกษาอย่างเคร่งครัด แล้วจึงนำมาอบรมให้ความรู้แก่ครูและบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อร่วมกันกำหนดมาตรฐานของสถานศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง ให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก และจะต้องมีการจัดทำอย่างรอบคอบ เนื่องจากแผนพัฒนาการจัดการศึกษาเป็นทิศทางในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา มีการประเมินผลเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการและความคืบหน้าของการดำเนินงานในสถานศึกษา การวางแผนในการติดตามผลการพัฒนาสถานศึกษา เพื่อนำมาปรับปรุงการบริหารงานในปีถัดไป

เอกสารอ้างอิง

- ชาธิพัทธ์ ปทาน. (2566). การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามความคิดเห็นผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2. การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- มยุรี วรวรรณ. (2563). แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนมัธยมวัดหนองแขม. การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). เล่มที่ 135 ตอนที่ 11 ก, 3-5.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา (2564). รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 (Online). <https://www.skprivate.go.th/group/catelist?cate=3>, 30 มิถุนายน 2565.
- สิริพร บุญทิพย์. (2565). สมรรถนะของผู้บริหารกับการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 1. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิรินทร ดงเรืองศรี. (2561). การดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนนิคมพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1. งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.

การศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์
ในระดับบัณฑิตศึกษา
A NEED ANALYSIS OF A SCIENCE CURRICULUM DEVELOPMENT
FOR A GRADUATE LEVEL

¹วนิดา ฉัตรวิราคม, ²ชันร์ชัย อธิเกียรติ, ³โชติกา ขุนแสง และ ⁴กาหลง รอดแก้ว

¹Wanida Chatwirakom, ²Khanchai Athikiat, ³Chotika Khunsang
and ⁴Kahlong Rodkaew

¹มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย

¹Ramkhamhaeng University, Thailand.

¹Wanida.c@rumail.ru.ac.th ²khanchai2545@hotmail.com

³chutima.k@rumail.ru.ac.th ⁴kaasaalong@gmail.com

Received: June 27, 2025; **Revised:** August 20, 2025; **Accepted:** August 24, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ ในระดับบัณฑิตศึกษา และเปรียบเทียบความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ ในระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามประเภทบุคลากร และที่פקอาศัย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย จำนวน 100 คน และมีกลุ่มตัวอย่าง 18 คน ที่ยินยอมให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการงานวิจัยนี้ คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์การศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา มีค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์อยู่ระหว่าง 0.67 – 1 แบบสอบถามมี

¹ รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

² รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาคิคมมหาวิทยาลัยรามคำแหง ฝ่ายประณม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

⁴ อาจารย์., สาคิคมมหาวิทยาลัยรามคำแหง ฝ่ายประณม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ค่าความเชื่อมั่น 0.93 ผลการวิจัยพบว่า 1. กลุ่มตัวอย่างต้องการหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านการนำไปใช้เป็นที่ต้องการมากที่สุด 2. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรต่างประเภทกัน มีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3. กลุ่มตัวอย่างที่มีที่พักต่างกัน มีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพสามารถสรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาการสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันไม่สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ผู้สอนควรเพิ่มเนื้อหาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และนำไปแก้ปัญหาได้ การสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันควรปรับปรุงการถ่ายทอดความรู้โดยทำให้น่าสนใจ มีความหลากหลาย และผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ที่แท้จริง ทักษะที่ผู้สอนวิทยาศาสตร์ควรมีสำหรับสอนนักเรียนในปัจจุบันเป็นทักษะการบูรณาการ เช่น บูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวัน สหวิชาชีพ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยรวมทั้งทักษะที่จำเป็นในปัจจุบันและอนาคต หลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษาที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ควรเป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน หรือชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะที่กลุ่มตัวอย่างเสนอไว้ คือ หลักสูตรควรช่วยพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นเพื่อช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ความต้องการจำเป็น; การพัฒนาหลักสูตร, หลักสูตรวิทยาศาสตร์

Abstract

This research adopted a mixed-methods approach. The objective was to study need analysis of a science curriculum development for a graduate level and to compare need analysis of a science curriculum classification by type of personnel and residence. We collected data with simple random sampling 100 people. There were 18 people who agree to provide information. The tools used in this research were questionnaires and study interviews the needs analysis of a science curriculum development for a graduate level. The tools consistency index were between 0.67 – 1 The query had confidence value of 0.93. the results showed that 1. The sample groups required the most a science curriculum for a graduate level and when considering each aspect, it was found that the application

is the most desirable. 2. The sample groups were different types of personnel. There was a statistically significant difference in the overall and each side approach to need analysis of a science curriculum development for a graduate level at a level of 0.05 3. The sample groups were different residence. There was need analysis of a science curriculum development for a graduate level a whole and each side. It was no different. Results from qualitative data analysis can be summarized that most of sample saw that the current problem of teaching science cannot be applied in daily life. Instructors should add innovative applied science content. It could be linked to real life and could be used to solve problems. Today's science teaching should improve the transfer of knowledge by making it interesting there were diversity and learners were the center of true learning. The essential skills identified for instructors included integration skills, such as integration into everyday life, multidisciplinary content and modern technology. Graduate programs related to science it should be a course that could develop knowledge and apply it in daily life or in one's own community in a sustainable manner. The suggestion made by the sample were that the curriculum should help develop the community or local area to help learners used it sustainably.

Keywords: Need Analysis, Curriculum Development, Science Curriculum

บทนำ

โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ สาขาวิชา ทำให้บุคลากรทางการศึกษาต้องร่วมมือกันพัฒนาให้ทรัพยากรบุคคลในประเทศของตนเอง มีความรู้ความสามารถเทียบเท่าประเทศอื่น ๆ อย่างเป็นสากล ประเทศไทยซึ่งมีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องมิได้เพิกเฉยต่อความสำคัญดังกล่าว ดังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ซึ่งมีเป้าหมายหลักของการพัฒนา 5 ประการ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565, หน้า 20 – 21) สรุปได้ดังนี้

1. การปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม
2. การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่
3. การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม

4. การเปลี่ยนผ่านการผลิตและบริโภคไปสู่ความยั่งยืน

5. การเสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงภายใต้บริบทโลกใหม่

จากเป้าหมายข้างต้นความรู้สามารถทำให้บรรลุได้ เพราะถ้าประชาชนมีความรู้จะสามารถใช้ชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เลี้ยงดูตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของสังคม ไม่ทำให้เกิดความยากจนซ้ำรุ่ม จึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้ตามความสามารถและความสนใจของตนเอง โดยเฉพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวของทุกคน ถ้ามีการบริหารจัดการความรู้ให้สามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และการพัฒนาชุมชนในสังคมจะช่วยให้เกิดประโยชน์ในการประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน ทำให้มีคุณภาพในการขับเคลื่อนประเทศต่อไป

เนื่องจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีความสำคัญในการดำเนินชีวิต การเปิดหลักสูตรการจัดการเรียนรู้จึงควรกระทำอย่างรอบคอบ เพื่อให้ตอบโจทย์ความต้องการของสังคมไทยและสังคมโลกอย่างแท้จริง ทางหนึ่งในการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปิดหลักสูตรคือ การศึกษาเพื่อประเมินความต้องการจำเป็นจากบุคลากรที่มีความเกี่ยวข้องในการจัดทำและใช้หลักสูตร ซึ่งจะทำได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และผู้ใช้งานบุคลากรที่สำเร็จจากหลักสูตรที่ต้องการสร้างขึ้น ตามนิยามความต้องการและความคาดหวังที่สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (2563) ที่สรุปได้ว่า ความต้องการหรือความจำเป็น (Needs) เป็นสิ่งพื้นฐานที่ผู้รับบริการต้องการได้รับ ส่วนความคาดหวัง (Expectation) เป็นสิ่งที่ผู้รับบริการคาดหวังเพิ่มเติมเมื่อได้รับบริการ การศึกษาความต้องการจำเป็นจะสามารถช่วยให้การจัดทำหลักสูตร ตอบสนองฉกักทัศน์ในอนาคต (ศูนย์วิจัยอนาคตศึกษา ฟิวเจอร์เทลส์ แล็บ, 2565, หน้า19) ของผู้รับบริการ 4 ประการ คือ การเรียนรู้ในลักษณะย่อยสลาย วงจรของผู้หางาน การเรียนรู้แบบไม่รู้จบ และการออกแบบชีวิตของตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้รับบริการสามารถใช้ความรู้ที่ได้รับจากหลักสูตรอย่างเต็มศักยภาพของตนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามประเภทบุคลากรและที่พักอาศัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมระหว่างงานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณโดยสัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์และสำรวจความต้องการของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาในพื้นที่แตกต่างกัน ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ ประกอบกลุ่มบุคคล 6 กลุ่มคือ อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปกครอง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอน นักศึกษา ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต ผู้เชี่ยวชาญและผู้ปกครอง โดยพิจารณาทั้งผู้บุคลากรที่อยู่ในกรุงเทพ ปริมณฑล และต่างจังหวัด โดยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ดังนี้

โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรวิทยาศาสตร์ที่สามารถตอบแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอน นักศึกษา ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปกครอง กลุ่มละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรวิทยาศาสตร์ที่สามารถตอบแบบสอบถามประกอบด้วย ผู้สอนทั้งในกรุงเทพ จำนวน 33 คน ปริมณฑล จำนวน 33 คน และต่างจังหวัด จำนวน 34 คน และนักศึกษาทั้งในกรุงเทพ จำนวน 33 คน ปริมณฑล จำนวน 33 คน และต่างจังหวัด จำนวน 34 คน รวม 100 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ ในระดับบัณฑิตศึกษา 3 ด้าน คือ หลักเกณฑ์นโยบายและหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการนำไปใช้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเรื่องการศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา มี 2 ชุด ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เรื่องการศึกษาความต้องการจำเป็น เพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ ในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นแบบบันทึกให้คำสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างใช้สอบถามอาจารย์ผู้สอน นักศึกษา ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปกครอง

2. แบบสอบถามเรื่องการศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นแบบประเมินความคิดเห็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับใช้สอบถามอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษา มี 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักศึกษาประกอบด้วย เพศ ประเภทบุคลากร และที่พักอาศัยมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) จำนวน 3 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรวิทยาศาสตร์ ในระดับบัณฑิตศึกษามี 3 ด้าน ดังนี้ คือหลักเกณฑ์นโยบายและหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการนำไปใช้ มีลักษณะเป็นคำตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับโดยใช้สถิติการวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ T-test และ One-way Anova F-test โดยรวม รายด้านเพื่อนำไปอธิบายข้อมูลในรูปแบบตารางต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์การศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา ใช้วิธีรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่และนำเสนอโดยการพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา สรุปผล ดังนี้

1. การศึกษาความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา โดยภาพรวม ดังนี้

ด้าน	ความต้องการหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
1.	ด้านหลักเกณฑ์ นโยบาย และหลักสูตร	4.67	0.36	มากที่สุด
2.	ด้านการจัดการเรียนการสอน	4.72	0.37	มากที่สุด
3.	ด้านการนำไปใช้	4.78	0.35	มากที่สุด
รวม		4.72	0.33	มากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 1 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างต้องการหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านการนำไปใช้เป็นที่ต้องการมากที่สุด

2. เปรียบเทียบความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาจำแนกประเภทบุคลากรและที่พักอาศัย แสดงดังตารางที่ 2 และ 3 ดังนี้

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาจำแนก ตามประเภทบุคลากร โดยภาพรวม

ความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตร วิทยาศาสตร์	อาจารย์ผู้สอน		นักศึกษา		t	p
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านหลักเกณฑ์ นโยบายและหลักสูตร	4.77	0.32	4.57	0.36	2.86	0.01*
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน	4.82	0.28	4.62	0.41	2.92	0.00*
3. ด้านการนำไปใช้	4.88	0.25	4.69	0.41	2.79	0.01*
รวม	4.82	0.26	4.63	0.36	3.16	0.00*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรต่างประเภทกัน มีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของค่าคะแนนเฉลี่ยความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา จำแนกตามที่พักอาศัย

ความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนา หลักสูตรวิทยาศาสตร์	ที่พักอาศัย	$\bar{X}$	S.D.	F	p
1. ด้านหลักเกณฑ์ นโยบาย และหลักสูตร	กรุงเทพมหานคร	4.68	0.35	0.50	0.61
	ปริมณฑล	4.71	0.38		
	ต่างจังหวัด	4.62	0.34		
	รวม	4.67	0.36		
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน	กรุงเทพมหานคร	4.65	0.41	0.85	0.43
	ปริมณฑล	4.77	0.33		
	ต่างจังหวัด	4.73	0.36		
	รวม	4.72	0.37		

ความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนา หลักสูตรวิทยาศาสตร์	ที่พักอาศัย	$\bar{X}$	S.D.	F	p
3. ด้านการนำไปใช้	กรุงเทพมหานคร	4.76	0.35	1.40	0.25
	ปริมณฑล	4.86	0.29		
	ต่างจังหวัด	4.73	0.39		
	รวม	4.78	0.35		
รวม	กรุงเทพมหานคร	4.70	0.33	0.74	0.48
	ปริมณฑล	4.78	0.31		
	ต่างจังหวัด	4.69	0.33		
	รวม	4.72	0.33		

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 3 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีที่พักอาศัยต่างกัน มีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3. ข้อเสนอแนะความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอแนะให้จัดทำหลักสูตรให้ทันสมัย และทันต่อสถานการณ์ ปัจจุบันควรมีการออกนอกพื้นที่ หรือลงชุมชน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และนักศึกษาที่ผ่านหลักสูตร ควรสามารถสร้างนวัตกรรมเพื่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาการสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันไม่สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ผู้สอนควรเพิ่มเนื้อหาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และนำไปแก้ปัญหาได้มากที่สุด การสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันควรปรับปรุงการถ่ายทอดความรู้โดยทำให้น่าสนใจ มีความหลากหลายและผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ที่แท้จริงมากที่สุด ทักษะที่ผู้สอนวิทยาศาสตร์ควรมีสำหรับสอนนักเรียนในปัจจุบันเป็นทักษะการบูรณาการ เช่น บูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวัน สหวิชาชีพ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยรวมทั้งทักษะที่จำเป็นในปัจจุบันและอนาคตมากที่สุด หลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษาที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ควรเป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน หรือชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืนมากที่สุด ข้อเสนอแนะหลักสูตรควรช่วยพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นเพื่อช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนมากที่สุด

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องการศึกษาค้นคว้าความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตในระดับบัณฑิตศึกษา มีประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างต้องการหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตในระดับบัณฑิตศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวิทยาศาสตร์เป็นวิชาที่มีเนื้อหาบางส่วนกล่าวถึงเทคโนโลยี ซึ่งปัจจุบันมีความสำคัญต่อระบบแรงงานทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ จากความสำคัญของเทคโนโลยี และความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเทคโนโลยี ทำให้คนทุกคนรู้สึกจำเป็นต้องรับรู้ และเรียนรู้ให้เท่าทัน ดังข้อสรุปบริบทการพัฒนาประเทศในมิติด้านเศรษฐกิจ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565, หน้า 6-7) ที่ว่ามีข้อจำกัดในการรับถ่ายทอดเทคโนโลยี จึงทำให้คนต้องการการเรียนรู้เพื่อเติมเต็มตนเอง และตอบสนองภาคที่ตนในอนาคต (ศูนย์วิจัยอนาคตศึกษา ฟิวเจอร์เทลส์ แล็บ, 2565, หน้า19) ของผู้รับบริการ 4 ประการ คือ การเรียนรู้ในลักษณะย่อยสลาย วงจรของผู้หางาน การเรียนรู้แบบไม่รู้จบ และการออกแบบชีวิตของตนเอง ทำให้หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิตในระดับบัณฑิตศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องการในระดับมากที่สุดและเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านการนำไปใช้เป็นที่ต้องการมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ความรู้ที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา จะช่วยทำให้ผู้เรียนมีศักยภาพที่สูงขึ้น ดังความต้องการของกลุ่มตัวอย่างด้านการนำไปใช้ที่มีระดับสูงสุด ที่พบในแบบสอบถามมี 2 ข้อเท่ากัน คือ ต้องการพัฒนางานวิจัยให้สามารถพัฒนาวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์ในการใช้งานในชีวิตจริงและต้องการให้งานวิจัย/นวัตกรรมที่เรียนรู้สามารถพัฒนาเส้นทางอาชีพในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือ กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังในการนำความรู้ไปใช้ในหน้าที่การงานของตนเอง สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาประเทศในมิติด้านสังคมและทรัพยากรมนุษย์ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565, หน้า 9-12) ที่สรุปได้ว่า แนวโน้มความต้องการทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นที่ต้องการเพิ่มเรื่อยๆ จึงทำให้ผู้สนใจในการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้งานมากที่สุด

2. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรต่างประเภทกัน มีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีทั้งที่เป็นอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาในส่วนของนักศึกษามีทั้งนักศึกษาที่กำลังจะสำเร็จการศึกษาและนักศึกษาที่อยู่ระหว่างเรียนในระบบ ทำให้ความรู้สึกต้องการหลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในหลายๆรายละเอียด อาทิ เช่น ความต้องการของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการให้หลักสูตรประยุกต์ใช้เทคโนโลยี/นวัตกรรมเพื่อยกระดับศักยภาพของผู้เรียน เมื่อผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มอาจารย์ผู้สอน ผู้ใช้บัณฑิต ผู้เชี่ยวชาญ เห็นด้วยกับ

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในลักษณะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่กว้างขวาง หลากหลาย ซึ่งจะเป็นการเปิดวิสัยทัศน์ในการคิด การสร้างสรรค์ เพื่อสังเคราะห์ผลงานใหม่ๆ และมีการเน้นย้ำคุณธรรมในการใช้งานเพื่อไม่ให้เกิดการคัดลอกผลงาน เช่น การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้หรือใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ให้ทำงานให้ ฯลฯ ส่วนนักศึกษามีความต้องการให้สอนการใช้งานเทคโนโลยี เพื่อให้การศึกษาเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว จึงทำให้ความต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรรรัตน์ ดอนพิลา (2566) ที่ศึกษาความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มุกดาหาร พบว่าความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาทักษะดิจิทัลของครู เมื่อจำแนกความต้องการทักษะดิจิทัล ตามสภาพการดำรงตำแหน่ง พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เพราะคนแต่ละคนมีความต้องการใช้งานต่างกัน จึงเห็นความแตกต่างที่ต่างกัน

3. กลุ่มตัวอย่างที่มีที่พิกัดต่างกัน มีความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างทุกคนทั้งใน กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัดล้วนต้องทำตามหลักการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 : 76–93) ที่ต้องการให้การศึกษาเป็นไปตามหลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Education) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) และหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม (All for Education) อีกทั้งยึดตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGS 2030) ดังนั้น ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด การศึกษาจะต้องตอบสนองความต้องการของคนทุกคนตามนโยบายของชาติ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาการสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันไม่สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเนื้อหาวิทยาศาสตร์มีมาก ครูมุ่งสอนอธิบายเนื้อหาให้ครบถ้วน ทำให้สอนกระบวนการ วิธีการและทักษะวิทยาศาสตร์ได้ไม่ครบถ้วน อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ไม่น่าสนใจเพราะมีแต่ส่วนของความรู้ ไม่ได้เรียนรู้กระบวนการ ความน่าสนใจในรายวิชาจึงลดลง อีกทั้งองค์ความรู้ที่มีเพียงเนื้อหาแต่ขาดกระบวนการจะไม่สมบูรณ์ ผู้เรียนจึงไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังจะเห็นได้จากการทดสอบตามเกณฑ์มาตรฐานพบว่าเด็กไทยส่วนใหญ่ไม่ผ่านเกณฑ์ สอดคล้องกับที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565, หน้า 11) พบว่า ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ของนักเรียนอายุ 15 ปีทั่วโลก นักเรียนไทยร้อยละ 59.5 ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

2. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าผู้สอนควรเพิ่มเนื้อหาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และนำไปแก้ปัญหาได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโลกปัจจุบันมี ความเปลี่ยนแปลงความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง การสอนเนื้อหา วิทยาศาสตร์โดยไม่ประยุกต์เข้ากับชีวิตการทำงานจริงๆ จะทำให้ผู้เรียนไม่เห็นประโยชน์เท่าที่ควร เพราะนำความรู้ไปใช้ไม่ได้ แต่ถ้าประยุกต์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่ใกล้ตัว หรือเชื่อมโยงกับ ชีวิตจริง ด้วยเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ โดยนำไปใช้แก้ปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนจะเห็นประโยชน์และสนใจอยากเรียนรู้มากขึ้น สอดคล้องกับสิ่งที่ศูนย์วิจัยอนาคต (ศูนย์วิจัย อนาคตศึกษา ฟิวเจอร์เทลล์ แล็บ, 2565 หน้า 20) กล่าวถึงฉันททัศน์ในอนาคตหัวข้อการเรียนรู้ใน ลักษณะย่อยสลายที่ว่า ผู้เรียนในปัจจุบันรู้สึกเป็นทุกข์ในการเรียน เพราะการเรียนไม่สามารถนำไป ตอบโจทย์การทำงานในชีวิตได้ จึงควรเพิ่มเนื้อหาในลักษณะประยุกต์สิ่งที่ป็นนวัตกรรมใหม่ๆ เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และนำไปแก้ปัญหาได้ เพื่อให้การเรียนรู้มีความหมายและใช้งานได้จริง

3. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการสอนวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันควรปรับปรุงการถ่ายทอด ความรู้โดยทำให้น่าสนใจ มีความหลากหลาย และผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ที่แท้จริง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ข้อมูลความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่ายเพียงแค่เปิด โทรศัพท์มือถือ การบรรยายเพียงอย่างเดียวของผู้สอนจึงไม่น่าสนใจ การถ่ายทอดความรู้ใน สถานศึกษาจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยพิจารณาที่ความสนใจของผู้เรียนหรือยึดผู้เรียน เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้อย่างจริงจัง ควรนำสื่อที่หลากหลายมาดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้ อยู่กับการเรียนรู้ตลอดคาบเรียน ดังข้อสรุปของน้ำฝน แหวนเงิน (2567) ที่ว่าการเรียนการสอน วิทยาศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ควรจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์โดยจำลองปรากฏการณ์ทาง วิทยาศาสตร์จริง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้การปรับตัวตามความหลากหลายของผู้เรียน และเชื่อมโยง วิทยาศาสตร์เข้ากับเทคโนโลยี

4. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าทักษะที่ผู้สอนวิทยาศาสตร์ควรมีสำหรับสอนนักเรียนใน ปัจจุบันเป็นทักษะการบูรณาการ เช่น บูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวัน สหวิชาชีพ และเทคโนโลยีที่ ทันสมัยรวมทั้งทักษะที่จำเป็นในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในชีวิตจริงไม่มีความรู้ใด อยู่เดี่ยวๆ แต่เป็นการผสมผสาน ทั้งคณิตศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ฯลฯ ทักษะบูรณาการ จึงมีความจำเป็นในการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพราะจะช่วยให้การแก้ปัญหาต่างๆ เป็นระบบและครบ วงจร สอดคล้องกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565, หน้า 9-12) ที่ เน้นส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพที่มีคุณภาพแก่เด็กและเยาวชน พร้อม ทั้งพัฒนาหลักประกันและความคุ้มครองทางสังคมที่มีการบูรณาการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้อย่างยั่งยืน การบูรณาเข้ากับชีวิตประจำวัน สหวิชาชีพและ

เทคโนโลยี รวมทั้งทักษะจำเป็นในปัจจุบันและอนาคต จึงสามารถช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ที่เรียนทำให้กิจการงานของตนเองเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง เช่น ถ้าที่บ้านทำแปลงผัก ความรู้ที่เรียนควรทำให้ผู้เรียนปลูกผักได้อย่างมีคุณภาพสูง เช่น เจริญงอกงามกว่าผู้ที่ไม่ผ่านการเรียนรู้ หรือ แม้แต่การนำผลผลิตไปขายเพื่อดำรงชีพ ผู้เรียนควรมีวิธีคำนวณให้ได้กำไรในราคาที่เหมาะสมและสามารถค้าขายได้อย่างยั่งยืนไม่ใช่ขายได้กำไรมาเพียงครั้งเดียว เป็นต้น

5. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษาที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ควรเป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันหรือชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการเปิดสอนหลักสูตรที่สามารถพัฒนาความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน หรือชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาชุมชนที่ตนเองอยู่ได้ ทำให้สามารถสร้างผลงานได้แม้สถานศึกษาตนเองไม่ใช่สถานศึกษาขนาดใหญ่ หรือมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่พร้อม แต่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ให้เข้ากับบริบทจริงที่ตนเองทำงาน และแก้ปัญหาตามหลักเกณฑ์วิทยาศาสตร์ที่เรียนรู้ ทำให้ตนเองและชุมชนเกิดผลดีอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับจุดหมายในการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560, หน้า 76–93) ข้อ 3 ที่ว่าเพื่อพัฒนาสังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือพูนกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศ อย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

6. ข้อเสนอแนะที่กลุ่มตัวอย่างเสนอไว้ คือ หลักสูตรควรช่วยพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นเพื่อช่วยให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเทศไทยมีปัญหาความยากจนเรื้อรัง และมีแนวโน้มส่งต่อความยากจนสู่รุ่นลูกหลานได้ กลุ่มเปราะบางทางสังคมที่มีมากมายเหล่านี้ แม้ได้ทุนการศึกษามีโอกาสเรียนรู้ แต่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ตามลำพัง การทำงานร่วมกันและร่วมกับชุมชน จะเกิดเคมีระหว่างผู้คนที่ทำงานร่วมกัน และทำให้มีความหมายในการทำงานมากขึ้น จะช่วยให้การทำงานเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ทำให้มีอำนาจต่อรองในการทำงานมากขึ้น รายได้ของผลผลิตที่เกิดจากการทำงานย่อมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย จึงสอดคล้องกับจุดหมายในการจัดการศึกษาตามแผน การศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560, หน้า 76–93) ข้อ 4 ที่ต้องการให้การศึกษาคือช่วยนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง และความเหลื่อมล้ำภายในประเทศให้ลดลง

ข้อเสนอแนะที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เสนอไว้ มีดังนี้

1. การแบ่งประเภทบุคลากรเป็นกลุ่มอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษา แม้ได้ผลการวิจัยในภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่รายละเอียดบางประการยังมีสิ่งที่แตกต่าง โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีมุมมองของผู้สอน และผู้เรียนจะมีความแตกต่างด้านการใช้งานอย่างเห็นได้ชัด โดยผู้สอนมักเน้นย้ำ

ให้ใช้เทคโนโลยีเพื่อสืบค้นข้อมูล ส่วนนักศึกษาต้องการเรียนรู้การใช้งานเทคโนโลยีเพื่อช่วยให้การทำงานดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว จึงมีการเน้นย้ำการสอนคุณธรรมควบคู่ความรู้เทคโนโลยีด้วยเสมอ

2. ทักษะจำเป็นในปัจจุบันและอนาคตที่กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีการฝึกฝนการใช้งานให้เกิดความชำนาญ โดยเฉพาะทักษะการเป็นผู้ประกอบการ เพราะถ้าสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่น่าสนใจได้ แต่ไม่สามารถจำหน่ายให้เกิดรายได้ หรือถูกผู้อื่นขโมยลิขสิทธิ์จะทำให้การเรียนรู้ การแก้ปัญหาไม่ครบวงจรหรือเกิดผลในวงแคบๆ เช่นตัวผู้เรียนเท่านั้น แต่ถ้าฝึกฝนทักษะให้ดีประโยชน์ที่เกิดขึ้น สามารถช่วยให้ชุมชนที่ผู้เรียนอยู่อาศัยเกิดประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

3. เนื่องจากมีงานวิจัยที่ยืนยันการจัดการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ดังงานวิจัยของณัฐรัตน์ปัญญา วรศันท์ เดชปานประสงค์ และมนูญพงศ์ ชัยพันธ์(2566) ที่ว่า การเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนการสอนแบบโครงงาน และการเรียนการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้สามารถนำมากำหนดเป็นกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 จึงควรนำมาประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนโดยไม่ต้องเสียเวลาในการศึกษาทดลอง

4. ควรมีการสอนคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เพราะการสอนวิทยาศาสตร์ สามารถฝึกทักษะและลักษณะนิสัยที่ดี เช่น การสังเกต การตั้งสมมติฐาน การออกแบบการทดลอง ความอดทนความมุ่งมั่นตั้งใจ ความเพียรพยายามหรือความคิดแบบต่างๆ เช่น คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดสังเคราะห์ ฯลฯ ให้เกิดกับผู้เรียน การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) อย่างไม่ระมัดระวัง อาจทำให้การฝึกทักษะและลักษณะนิสัยที่ดีเหล่านี้พัฒนาได้ไม่เต็มที่หรือเต็มศักยภาพของผู้เรียน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การจัดทำหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันควรมีลักษณะบูรณาการความรู้ที่หลากหลายสาขาวิชา เช่น เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ คณิตศาสตร์/เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปพัฒนาต่อยอดในชุมชนของตนเอง เพราะแม้ว่าผู้ที่สามารถเรียนในระดับบัณฑิตศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นบุคลากรในสถานศึกษาขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมในทุกๆ ด้านทำให้สามารถเรียนได้ง่าย แต่ถ้าบุคลากรเหล่านี้กลับมามีภาระของตนเองความพร้อมด้านต่าง ๆ อาจลดลง เช่น ด้านเทคโนโลยี สัญญาณไวไฟ (wifi) อาจไม่พร้อมเหมือนเดิมทำให้การใช้งานบางด้านอาจถูกจำกัด การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับบัณฑิตศึกษา ให้มีความหลากหลายจะช่วยให้บุคลากรเหล่านี้มีโอกาฝึกฝนทักษะการแก้ปัญหาในหลายๆ ลักษณะทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ง่ายขึ้น การใช้สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมจริงประกอบการจัด

กิจกรรม การเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการระดมสมองในการคิดแก้ปัญหา แม้ไม่สามารถแก้ไขในทุก ๆ ปัญหา เพราะระยะเวลาที่จำกัดของการศึกษา แต่จะเป็นการจุดประกายความคิดและความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เขาวลิต ยิ้มแย้ม (2566) *ความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือ*นักเรียนของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, คณะครุศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
- ณัฐธา รัตนปัญญา, วรศนันท์ เดชปานประสงค์ และมนูญพงศ์ ชัยพันธุ์ (2566) การเรียนการสอน วิทยาศาสตร์สำหรับผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ* 9 (2), 359-371
- น้ำฝน แหวนเงิน (2567) การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในยุคดิจิทัล : นวัตกรรมและแนวทางใหม่ในการศึกษา. *วารสารปัญญาลิขิต* 3 (2), 28 – 40.
- วนิดา ฉัตรวิราคม (2563) *ความต้องการของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ต่อการสอนหลักสูตรวิทยาศาสตร์ศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา*. รายงานการวิจัย : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ศูนย์วิจัยอนาคตศึกษา ฟิวเจอร์เทลล์ แล็บ. (2565) *อนาคตของการเรียนรู้ Future of Learning*. สมุทรปราการ : บริษัท แมกโนเลีย ควอลิตี้ ดีเวล็อปเม้นต์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด สืบค้นจาก <https://ifi.nia.or.th/อนาคตของการเรียนรู้- future-of/>
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ. (2563) *คู่มือการประเมินผลการดำเนินงานรัฐวิสาหกิจตามระบบประเมินผลใหม่ State Enterprise Assessment Model:SE-AM* กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.) กระทรวงการคลัง
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560) *แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565) *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2566–2570* กรุงเทพฯ:สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)
- สุวิมล ว่องวานิช. (2558) *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกพจน์ สิงห์คำ. (2562) *ความต้องการจำเป็นและแนวทางในการพัฒนาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, คณะศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

จริยธรรมทางการสื่อสารกับการพัฒนาการรับรู้สื่อดิจิทัล
COMMUNICATION ETHICS AND THE DEVELOPMENT
OF DIGITAL MEDIA AWARENESS

¹ตรัยรัตน์ ปลื้มปิตชัยกุล

¹Trirath Pluempiticaikul

มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Sripatum University Khon Kaen Campus, Thailand

¹Trirath.pl@spu.ac.th

Received: May 13, 2025; **Revised:** July 28, 2025; **Accepted:** August 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีมุ่งศึกษาสภาพการณ์ของการเข้าถึงสื่อดิจิทัลของผู้รับสารในสังคมยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงอิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่กระทำการขับเคลื่อนวิถีทางสังคมได้ ในแง่นี้แล้วปัญหาที่พบก็จะเป็นความสามารถในการพิจารณาการรับรู้ โดยเฉพาะประเด็นทางจริยธรรมทางการสื่อสารที่มีผลกระทบต่อการรับรู้สารที่อาจมีผลเสียต่อความเข้าใจในความรู้ ความคิดและพฤติกรรมในภาพกว้าง ซึ่งจากงานศึกษานี้พบว่าปัญหาสำคัญของการรับรู้สื่อดิจิทัลที่สำคัญเกิดจากการขาดการบูรณาการความคิดทางด้านจริยธรรมทางการสื่อสารมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นแบบแผน ตลอดจนสามารถสร้างแนวทางการพัฒนาการรับรู้สื่อดิจิทัลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และสร้างให้ผู้รับสารมีความมั่นคงในหลักการแห่งจริยธรรมทางการสื่อสารได้ หากแสวงหาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทางสังคมที่มีเจตนารมณ์ในการตระหนักถึงคุณค่าของจริยธรรมทางการสื่อสารในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ : จริยธรรมการสื่อสาร, การรับรู้, สื่อดิจิทัล

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชานวัตกรรมดิจิทัลการสื่อสาร การตลาดและแบรนด์ หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

This academic article aims to study the situation of digital media access of message recipients in the digital society, which is an era where the influence of digital media that drives the way of society cannot be avoided. In this aspect, the problem found is the ability to consider perception, especially the issue of communication ethics that affects the perception of the message, which may have a negative effect on the understanding of knowledge, thoughts, and behavior in the broad picture. From this study, it was found that the major problem of digital media perception is caused by the lack of integration of communication ethics ideas to be applied systematically. It is also possible to create guidelines for developing digital media perception that are beneficial to society and make message recipients confident in the principles of communication ethics if cooperation is sought from all social sectors that intend to realize the value of communication ethics in the digital age.

Keywords: Communication Ethics, Perception, Digital Media.

บทนำ

ในยุคปัจจุบันสื่อดิจิทัลได้กลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันของเราด้วยการกำเนิดของ อินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์ดิจิทัลที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย สื่อดิจิทัลได้เปลี่ยนวิธีที่เรามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และโลกรอบตัวเรา เช่น สมาร์ทโฟน และแท็บเล็ต ทำให้สื่อดิจิทัลสามารถเข้าถึงได้มากขึ้นกว่าเดิม แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, Twitter, Tiktok และ Instagram ได้กลายเป็นแหล่งข่าวหลัก ความบันเทิง และการสื่อสารสำหรับผู้คนหลายล้านคนทั่วโลก อีกทั้งยังมีบริการสตรีมมิ่งออนไลน์ เช่น Netflix และ YouTube ทำให้ผู้คนสามารถชมรายการและวิดีโอโปรดได้จากทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ยังมีแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซอย่าง Amazon และ eBay ที่สามารถช่วยให้การซื้อของสะดวกยิ่งขึ้นด้วยการทำให้ผู้คนสามารถซื้อสินค้าได้ด้วยการคลิกเพียงไม่กี่ครั้ง จึงทำให้สื่อดิจิทัลได้รับความนิยมอย่าง มากและกลายเป็นแหล่งข้อมูลและความบันเทิงหลักสำหรับผู้คนทั่วโลก (Investopedia, 2023)

โดยพัฒนาการของการสื่อสารดิจิทัลในปัจจุบันส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในทุกด้านของการขับเคลื่อนสังคม นวัตกรรมทางเทคโนโลยีจึงได้กลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน ไม่เพียงแต่ช่วยให้การดำเนินชีวิตสะดวกขึ้น แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลส่งผลให้หลายภาคส่วนต้องปรับตัวเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศไทย อีกทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของภาครัฐและเอกชน พร้อมทั้งยังเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาประเทศ (ธรินทร์ เลิศสุภิเกษม, 2565) อีกทั้งพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลมีผลต่อผู้รับสาร กล่าวคือ รูปแบบและนิสัยที่บุคคลแสดงออกมาเมื่อมีส่วนร่วมกับการใช้สื่อดิจิทัลรูปแบบต่างๆ เช่น โซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ และแอปพลิเคชันมือถือ ซึ่งครอบคลุมถึงพฤติกรรมที่หลากหลาย รวมถึงความถี่ที่แต่ละคนใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล ระยะเวลาที่ใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล และประเภทของเนื้อหาที่ใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล (ปวีร์วี อินนุพัฒน์, 2564)

ในแง่แล้วแนวทางเชิงหลักการจริยธรรมทางการสื่อสารยุคดิจิทัลถือเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องกับการใช้งานจำเป็นต้องใคร่ครวญอย่างมาก โดยเฉพาะสื่อมวลชนในยุคสื่อใหม่ที่ยิ่งต้องคำนึงถึงความประพฤติที่เหมาะสมหรือที่ควรอันเป็นความถูกต้องที่มีกฎเกณฑ์ (สุจิตติ ชัดติยะ, 2556) เพราะหลักการดังกล่าวจะมุ่งสนับสนุนและส่งเสริมให้บังเกิดแนวทางในการปฏิบัติสำหรับการใช้สื่อใหม่เพื่อให้นำไปสู่การสร้างสังคมที่องงามทางปัญญา รวมไปถึงอาจทำให้เกิดความเรียบร้อยในการดำรงอยู่ร่วมกันของคนในสังคมบนพื้นฐานของการตระหนักในคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ตลอดจนอาจพัฒนาไปถึงการสร้างบรรทัดฐานของจิตสำนึกต่อการเคารพกฎหมาย กฎระเบียบ และจารีตวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม

ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันสื่อดิจิทัลได้เป็นผู้ใช้สำคัญในช่องทางต่างๆ ของสื่อใหม่ในการสื่อสารต่อมวลชนจำนวนมากอันมีอิทธิพลและสามารถสร้างผลกระทบต่อสังคมได้อย่างมาก ซึ่งหากสื่อมวลชนยุคใหม่สามารถรักษาธำรงสิ่งที่ดีงามและแยกแยะความไม่ดีได้ก็จะเป็นฐานสำหรับการต่อยอดในการเปลี่ยนแปลงสังคมในเชิงบวก ด้วยเหตุนี้สังคมจึงต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ด้านจริยธรรมทางสื่อสารมวลชนจึงจะสามารถยกระดับสังคมที่เปี่ยมด้วยความเท่าทันในการใช้สื่อในยุคดิจิทัลของผู้คนในสังคม ด้วยเหตุนี้การรับรู้สื่อดิจิทัลของผู้รับสารจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความตระหนักรู้ในการพิจารณาแยกแยะและใคร่ครวญก่อนจะเลือกรับรู้สารอันมากมายในสื่อดิจิทัลในแพลตฟอร์มต่างๆ

ปัญหาทางจริยธรรมการสื่อสารต่อการรับรู้สื่อดิจิทัล

อิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่มีต่อพฤติกรรมผู้บริโภคมากขึ้นและได้กลายเป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยการเพิ่มขึ้นของสื่อดิจิทัล ได้แก่ โซเชียลมีเดีย อีคอมเมิร์ซ และ ตลาดออนไลน์ ผู้บริโภคจึงหันมาใช้ช่องทางดิจิทัลมากขึ้นในการตัดสินใจซื้อโดยใช้ข้อมูล ความสะดวกสบายและการเข้าถึงของสื่อดิจิทัล จึงทำให้ได้พบวิถีชีวิตที่ผู้บริโภคโต้ตอบกับแบรนด์และผลิตภัณฑ์ โดยให้ข้อมูลมากมายเพียงปลายนิ้วสัมผัส สิ่งนี้มีผลกระทบอย่างมากต่อกลยุทธ์การตลาด และการโฆษณาแบบดั้งเดิม เนื่องจากธุรกิจต่างๆ ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม ผู้บริโภคในยุคดิจิทัล เมื่อเข้าใจถึงอิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่มีต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคธุรกิจต่างๆ จะสามารถพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและมีส่วนร่วมร่วมกับกลุ่มเป้าหมายได้ดีขึ้น (Wang, J., & Xie, J., 2022)

จะพบว่าพลังอำนาจแห่งสื่อดิจิทัลกระทำต่อความคิด ทศนคติและพฤติกรรมในการรับรู้ของผู้รับสารทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยปัญหาของผู้รับสารในฐานะผู้บริโภคจะเป็นการขาดการเห็นคุณค่าความสำคัญของการพิจารณาเนื้อหาข้อความที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ตลอดจนบุคคลอื่น ในแง่นี้ยุคดิจิทัลได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในของผู้รับสาร โดยปัจจุบันผู้รับสารสามารถเข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้น มีทางเลือกมากขึ้นและมีช่องทางในการมีส่วนร่วมกับผลิตภัณฑ์และบริการมากขึ้น สิ่งนี้นำไปสู่การเปลี่ยนอำนาจจากบริษัทไปสู่ผู้บริโภค เนื่องจากปัจจุบันผู้บริโภคได้รับข้อมูลมากขึ้นและมีอำนาจในการตัดสินใจซื้อ ดังนั้นความสำคัญของการทำความเข้าใจช่องทางดิจิทัลที่ผู้บริโภคใช้ในการเข้าถึงข้อมูลและ ตัดสินใจซื้อ จึงมีความจำเป็นที่บริษัทต่างๆ จะต้องปรับตัวให้เข้ากับภูมิทัศน์ของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลง ไปในยุคดิจิทัล และให้ความสำคัญกับการส่งมอบคุณค่าให้กับผู้บริโภคผ่านประสบการณ์ส่วนบุคคลและมีส่วนร่วม (Saura et al.,2020)

ตลอดรูปแบบการนำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ การจัดรูปแบบการนำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ (อรรถชัย วรจรัสศรี, 2556) จัดเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

- 1) การไลฟ์สด โดยรูปแบบนี้เป็นการนำเสนอผ่านวิดีโอที่อยู่ในสถานการณ์จริง โดยสามารถมี การพูดคุยตอบโต้ระหว่างผู้ที่กำลังไลฟ์สดและผู้ที่กำลังรับชม
- 2) การนำเสนอด้วยรูปภาพ โดยการใชรูปภาพเป็นหลักสำคัญ อาจจะมีการโพสต์ภาพเดี่ยว หรือมีคำบรรยายในรูปภาพ หรือคำบรรยายใต้รูปภาพที่เป็นข้อความสั้นหรือบรรยายภาพรวม
- 3) การนำเสนอด้วยวิดีโอ โดยการโพสต์คลิปวิดีโอ หรือ ภาพที่มีการเคลื่อนไหวให้เห็นรายละเอียดสิ่งของหรือสถานที่

4) การนำเสนอข้อมูลด้วยบทความรูปแบบนี้เป็นนำเสนอโดยข้อมูลที่มาจากรู้สึกและประสบการณ์จริงที่ต้องการที่จะสื่อให้รับรู้ โดยการเสนอข้อมูลจะต้องมีความน่าสนใจ สามารถดึงดูดให้ชมหรือผู้อ่านเกิดความสนใจที่จะไปท่องเที่ยวหรือซื้อสินค้าและบริการนั้น

จากรูปแบบในการนำเสนอข้อมูลสารที่ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้รับสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์นี้ ทั้งในแง่การนำเสนอข้อมูลไปต่อยอดหรือขยายความ เช่น การไลฟ์สดผ่านเฟซบุ๊กของผู้นำทางความคิดทางการเมือง มีผลต่อการเลือกเชื่อของผู้รับสาร ไม่ว่าเนื้อหาสารนั้นจะเป็นเรื่องที่เจือปนอคติ เป็นต้น ทั้งนี้การรับรู้ที่ดีของผู้รับสารอาจต้องตระหนักถึงอิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่มีต่อความคิดเห็น และพฤติกรรมของเรา ซึ่งรวมถึงการตระหนักว่าอัลกอริทึมและการโฆษณาที่ตรงเป้าหมายสามารถกำหนดประสบการณ์และมุมมองออนไลน์ ของเราได้อย่างไร (สาวิตา อยู่สุขชีและอรกนัง นวลเจริญ,2565) ซึ่งจะส่งเสริมต่อการรับรู้สารที่มีคุณภาพ

ตลอดจนประเด็นในทางจริยธรรมการสื่อสารในการรับรู้ในสื่อยุคดิจิทัลอาจต้องคำนึงถึงกรอบความคิด 4 ประเด็น (อาทิตยา ทรัพย์สินวิวัฒน์,2563) ดังนี้

1.ความเป็นส่วนตัว (Information Privacy) ความเป็นส่วนตัวของข้อมูลและสารสนเทศโดยทั่วไปหมายถึงสิทธิที่จะอยู่ตามลำพังและเป็นสิทธิที่เจ้าของสามารถที่จะควบคุมข้อมูลของตนเองในการเปิดเผยให้กับผู้อื่น ปัจจุบันมีประเด็นเกี่ยวกับการละเมิดความเป็นส่วนตัวในสื่อดิจิทัลอย่างมาก ดังนั้นต้องมีกลไกในการสร้างมาตรการป้องกันในการเปิดเผยเรื่องส่วนตัวสู่สาธารณะ

2.ความถูกต้อง (Information Accuracy) ในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการรวบรวม จัดเก็บ และเรียกใช้ข้อมูลนั้น คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ทั้งนี้ ข้อมูลจะมีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความถูกต้องในการบันทึกข้อมูลด้วย ประเด็นด้านจริยธรรมที่เกี่ยวกับความถูกต้องของข้อมูล โดยทั่วไปจะพิจารณาว่าใครจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของข้อมูลที่จัดเก็บและเผยแพร่

3.ความเป็นเจ้าของ (Information Property) ในสังคมของเทคโนโลยีสารสนเทศมักจะกล่าวถึง การละเมิดลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ หรือลิขสิทธิ์ในนวัตกรรมหรือเทคโนโลยี รวมไปถึงทรัพย์สินทางปัญญา โดยปัจจุบันพบว่าการละเมิดสิทธิของความเป็นเจ้าของและมีทิศทางในการสร้างการรับรู้ว่าสิ่งนั้นผู้ละเมิดเป็นผู้คิดค้น ถือว่าเป็นสิ่งที่อันตรายอย่างยิ่ง

4.การเข้าถึงข้อมูล (Data Accessibility) คือการป้องกันการเข้าไปดำเนินการกับข้อมูลของผู้ใช้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง และเป็นการรักษาความลับของข้อมูล ตัวอย่างสิทธิในการใช้งานระบบ เช่น การบันทึก การแก้ไข/ปรับปรุง และการลบ เป็นต้น ดังนั้น ในการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์จึงได้มีการออกแบบระบบรักษาความปลอดภัยในการเข้าถึงข้อมูลของผู้ใช้ และการเข้าถึงข้อมูลของผู้อื่นโดยไม่ได้รับความยินยอมนั้น ถือว่าเป็นการผิดจริยธรรมเช่นเดียวกับการละเมิดข้อมูลส่วนตัว

จากการวิเคราะห์จะพบว่า การรับรู้สื่อดิจิทัลโดยคำนึงถึงประเด็นทางจริยธรรมทางการสื่อสารจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้รับสารสามารถแก้ไขปัญหาในการพิจารณาสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถสร้างวิจารณญาณในการเข้าถึงสื่ออย่างครอบคลุม อีกทั้งป้องกันจากอิทธิพลของข้อมูลข่าวสารสื่อดิจิทัลที่ไม่ถูกต้อง อันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่ผู้รับสารในการรับรู้สารอย่างมีคุณภาพต่อไป

แนวทางการพัฒนาการรับรู้สื่อดิจิทัลเพื่อสร้างการตระหนักรู้ทางจริยธรรมการสื่อสาร

แนวทางการพัฒนาการรับรู้สื่อดิจิทัล อาจต้องชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการรับรู้อิทธิพลของสื่อดิจิทัลไว้ การรับรู้อิทธิพลของสื่อดิจิทัล มีความสำคัญเนื่องจากสามารถช่วยให้บุคคลและองค์กรพัฒนากลยุทธ์เพื่อส่งเสริม การใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบและรอบรู้และต่อต้านผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นจากข้อมูลที่ผิดและการโฆษณาชวนเชื่อ เมื่อตระหนักว่าสื่อดิจิทัลสามารถมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และการกระทำของเราอย่างไร เราจึงสามารถมีส่วนร่วมกับสื่อดิจิทัลอย่างมีสติมากขึ้น และมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมดิจิทัลที่รอบรู้และมีความรับผิดชอบมากขึ้น (Ho และ Hsu, 2022)

ในแง่การสร้างความรับผิดชอบต่อ การรับรู้สารถือเป็นสิ่งใหม่ที่ผู้บริโภคควรยึดถือและต้องตระหนักให้ดี เนื่องด้วยผลของการรับรู้ข้อมูลสารในช่องทางสื่อดิจิทัลที่ผิดพลาดมีผลกระทบต่อกระทบต่อสังคม และเชื่อมโยงกับการละเมิดต่อจริยธรรมทางการสื่อสารหากผู้รับสารนั้นปล่อยสารอันเป็นเท็จสู่สังคมออนไลน์ ทั้งที่ทราบถึงข้อผิดพลาดแต่อาจได้ประโยชน์ในชุดข้อมูลที่น่าไปเผยแพร่

โดยการพัฒนาดังกล่าวนี้อาจมุ่งเน้นสร้างทักษะในการรับรู้สื่อดิจิทัลตามแนวคิดของ Tessa Jolls และ Elizabeth Thoman (2008; อ้างอิงใน พิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาคย์ ชันยสุรา อรณพ ญ อยุธยา และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2562) ดังนี้

1. ทักษะในการเข้าถึง เป็นความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินข้อความสื่ออย่างเป็นระบบและเป็นกลาง สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการระบุจุดประสงค์ของข้อความ การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และการระบุอคติหรือเหมารวมที่อาจมีอยู่ ซึ่งทักษะนี้เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจและตีความความหมายของข้อความที่สื่อ การตีความเกี่ยวข้องกับการใช้ความคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการวิเคราะห์เพื่อระบุความหมายที่ต้องการของข้อความ และพิจารณาว่าผู้ฟังที่แตกต่างกันอาจตีความ ข้อความแตกต่างกันอย่างไรโดยพิจารณาจากภูมิหลังทางวัฒนธรรม ความเชื่อส่วนบุคคล หรือปัจจัยอื่นๆ

2.ทักษะในการวิเคราะห์ เป็นความสามารถในการแบ่งข้อความออกเป็นส่วนๆ และระบุเทคนิคที่ใช้ในการสร้างข้อความเหล่านั้น สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการระบุองค์ประกอบของข้อความ เช่น องค์ประกอบภาพและการได้ยิน และวิเคราะห์ว่าองค์ประกอบเหล่านี้ทำงานร่วมกันอย่างไรเพื่อสร้างความหมาย ซึ่งทักษะนี้เกี่ยวข้องกับการแบ่งข้อความออกเป็นส่วนๆ และวิเคราะห์วิธีการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างความหมาย การวิเคราะห์ข้อความสื่ออาจเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบองค์ประกอบภาพ และเสียง ระบุข้อความหรือธีมหลักและประเมินวิธีที่ข้อความดึงดูดผู้ชมเป้าหมาย

3.ทักษะในการประเมินเนื้อหาข่าว เป็นความสามารถในการตัดสินอย่างรอบรู้เกี่ยวกับคุณภาพ และความน่าเชื่อถือของข้อความ สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการวิเคราะห์ เพื่อประเมินความถูกต้อง อดี และความเกี่ยวข้องของข้อความ ซึ่งทักษะนี้เกี่ยวข้องกับการตัดสินอย่างรอบรู้เกี่ยวกับคุณภาพและความน่าเชื่อถือของข้อความ สื่อ การประเมินข้อความสื่ออาจเกี่ยวข้องกับการ ใช้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์เพื่อระบุข้อผิดพลาดหรือความไม่ถูกต้อง การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และการพิจารณาว่าข้อความนั้นสอดคล้องกับค่านิยมและความเชื่อของผู้ชมอย่างไร

4.ทักษะการสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการเข้าใจและตีความความหมายของข้อความที่สื่อ สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ทักษะการคิดสร้างสรรค์และการวิเคราะห์เพื่อระบุข้อความที่ตึงใจและวิธีการที่ผู้ฟังที่แตกต่างกันอาจตีความแตกต่างกันไป ซึ่งทักษะนี้เกี่ยวข้องกับการถามคำถามและตรวจสอบ ข้อความสื่ออย่างเป็นระบบและมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดความหมายและวัตถุประสงค์ การคิดอย่างมี วิจารณญาณเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อความ การตั้งคำถามถึงแหล่งที่มาและความน่าเชื่อถือ การระบุสมมติฐานหรืออคติที่แฝงอยู่ และการพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นของข้อความของผู้ชม

5.ทักษะการมีส่วนร่วม เป็นความสามารถในการสื่อสารข้อความสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ เครื่องมือและเทคนิคที่เหมาะสม สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจรูปแบบและแพลตฟอร์มต่างๆ ที่ใช้ ในการสื่อสารข้อความ สื่อ และสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างและแบ่งปันข้อความ ซึ่งทักษะนี้เกี่ยวข้องกับการสื่อสารข้อความสื่ออย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้เครื่องมือและเทคนิคที่เหมาะสม การ สื่อสารที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจรูปแบบและแพลตฟอร์มต่างๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร ข้อความสื่อและสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างและแบ่งปันข้อความที่มีส่วนร่วมและให้ข้อมูล

อีกทั้งหากสร้างการตระหนักในการส่งเสริมคุณลักษณะพื้นฐานทางจริยธรรมในประเด็นการสร้างสังคมแห่งเหตุผล กล่าวคือ สื่อยุคดิจิทัลต้องทำหน้าที่กำกับทิศทางของสังคมไม่ให้ไปสู่

หายนะ ซึ่งอาจจะทำได้โดยการไม่ผลิตสารที่กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศความขัดแย้งทางสังคม ในทางตรงข้ามสื่อต้องสร้างสังคมที่เปี่ยมล้นด้วยความรู้และปัญญา (Day, 2006) ก็จะเป็นผลดีต่อการสร้างสังคมที่เจริญเติบโตในการใคร่ครวญว่าสิ่งใดถูกหรือผิด อันจะเป็นการสร้างจิตสำนึกของผู้ส่งสารและผู้รับสารให้ตระหนักถึงคุณค่าในการนำเสนอสารหรือรับสารต่อไป

จะเห็นว่าทักษะเหล่านี้สามารถพัฒนาการรับรู้ต่อสื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีแนวโน้มในการส่งเสริมการรับรู้สารที่มีการไตร่ตรองคัดกรองสารต่างๆ ได้ดีมากยิ่งขึ้น อันเป็นการสร้างการตระหนักรู้ถึงประเด็นทางจริยธรรมการสื่อสารในอนาคตอีกด้วย

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่าปัญหาสำคัญของการรับรู้สื่อดิจิทัลเกี่ยวข้องกับประเด็นทางจริยธรรมทางการสื่อสาร ตลอดจนอิทธิพลของสื่อดิจิทัลมีผลต่อความรู้ ทักษะคิดและพฤติกรรมของผู้รับสารอย่างยิ่ง ซึ่งอาจประยุกต์กรอบความคิดจริยธรรมการสื่อสารในการแก้ปัญหาได้ อีกทั้งการแสวงหาการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งรัฐ เอกชนและภาคประชาสังคมในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการตระหนักรู้ในกาสรพิจารณาเลือกรับรู้สารในสื่อดิจิทัล รวมไปถึงการพัฒนาทักษะการรับรู้ที่มีประสิทธิภาพภายในหลักการทางจริยธรรมทางการสื่อสารที่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมเป็นสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- ชรินด์ เลิศสุชีเกษม. (2565).การปรับตัวขององค์การภาครัฐสู่รัฐบาลดิจิทัล: ศึกษากรณีการปรับตัวของกระทรวงการต่างประเทศสู่ การเป็นรัฐบาลดิจิทัลตามกรอบของแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย ปีพ.ศ. 2563 - 2565. บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปวีร์รวี อินนุพัฒน์. (2564). การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจด้านภัยดิจิทัลให้แก่ประชาชน. วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ.,11(2),21-36.
- พิทักษ์ศักดิ์ ทิศาภาคย์ ชนัญสุรา อรณพ ณ อยุธยา และวีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2562).การพัฒนาตัวบ่งชี้การรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยของผู้สูงอายุในประเทศไทย.วารสารการสื่อสารมวลชน, 7(1),147-190.

- สาวิตา อยู่สุขชีและ อรณัง นวลเจริญ. (2565). การสื่อสารการตลาดดิจิทัลเพื่อเพิ่มการรับรู้ OTOP อินโนไลฟ์ (นวัตกรรม) บ้านพุด อำเภอนิคมพระเกียรติจังหวัดสระบุรี. วารสาร สุทธิ ประทัศน์, 36 (2),83-98.
- สุทธิ ชัตติยะ. (2556). กฎหมายและจริยธรรมสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ: หจก.เปเปอร์เฮาส์ จำกัด.
- อรรณชัย วรจรัสรังสี และพนม คลี่ฉายา. (2556). ประเภทเนื้อหาการตลาดบนเฟซบุ๊กแฟนเพจและความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค. สืบค้นจาก<http://www.jprad.com.marts.chula.ac.th>.
- อาทิตยา ทรัพย์สินวิวัฒน์. (2563). การเปิดรับสื่อของผู้ฟังเอนเออร์ชันวายที่มีต่อองค์ประกอบการสื่อสารของพอดแคสต์. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, 2(16), 125-135.
- Ho, S. C., & Hsu, Y. P. (2022). *Paving the way for digital transformation: Investigate Customer experiences of using mobile apps*. Pacific Asia Journal of the Association for Information Systems, 14(1), 3.
- Investopedia. (2023). *Is Having a Smartphone a Requirement in 2023?*. [online] Accessible from: <https://www.investopedia.com/is-having-a-smartphone-a-requirement-in-2021- 5190186>
- Saura, J. R., Reyes-Menendez, A., Matos, N., Correia, M. B., & Palos-Sanchez, P. (2020). *Consumer behavior in the digital age*. Journal of Spatial and Organizational Dynamics, 8(3), 190-196.
- Wang, J., & Xie, J. (2022). Exploring the factors influencing users' learning and sharing behavior on social media platforms. Library Hi Tech, (ahead-of-print).

ตื่นรู้จากความสูญเสีย: การสังเคราะห์จิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอน
พระพุทธเจ้าในชีวิตพระปฎาจารย์
AWAKENING FROM LOSS: SYNTHESIZING MODERN PSYCHOLOGY
AND THE BUDDHA'S TEACHINGS IN THE LIFE OF PATACARA

¹สุรัตน์ หารวย

¹Surat Haruay

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

¹Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

¹surat.h@ubru.ac.th

Received: July 3, 2025; **Revised:** July 28, 2025; **Accepted:** August 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์ชีวิตของพระปฎาจารย์เถรี สาวิกาของพระพุทธเจ้าที่เปลี่ยนความทุกข์จากการสูญเสียครอบครัวไปสู่การบรรลุธรรม โดยใช้กรอบจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้า การสูญเสียของท่านถูกตีความว่าเป็น "Complex Trauma" และ "Acute Stress Disorder" ซึ่งได้รับการเยียวยาผ่านการแทรกแซงของพระพุทธเจ้า เช่น การเรียกสติ (Grounding) และการชี้แนะ (Mindfulness) กระบวนการเปลี่ยนมุมมอง (Cognitive Reframing และ Acceptance) ช่วยให้ท่านเข้าใจความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์ตามคำกล่าวของพระพุทธเจ้า ส่งผลให้เกิดการเติบโตหลังความทุกข์ (Post-Traumatic Growth) และการช่วยเหลือผู้อื่น การสังเคราะห์เผยว่า จิตวิทยาสมัยใหม่ให้เครื่องมือในการเยียวยา ขณะที่พุทธศาสนานำไปสู่การหลุดพ้น อภิปรายถึงความเหมือนและต่างระหว่างสองศาสตร์ เช่น การมุ่งเน้นที่ปัจจุบันของจิตวิทยาเทียบกับการมองความไม่เที่ยงในพุทธศาสนา ผลการวิเคราะห์ชี้ว่า ความทุกข์เป็นสะพานสู่การพัฒนาทางจิต

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาสาธารณสุขชุมชน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

วิญญานเมื่อได้รับการชี้แนะที่เหมาะสม บทความนี้เน้นความสำคัญของการบูรณาการสองศาสตร์ และเสนอแนะการวิจัยต่อไป เช่น การเปรียบเทียบกรณีอื่นในพุทธศาสนา

คำสำคัญ : พระปฏาจาราเถรี, การเติบโตหลังความทุกข์, จิตวิทยาสมัยใหม่, การตื่นรู้

Abstract

This article analyzes the life of Patacara Theri, a disciple of the Buddha who transformed profound suffering from the loss of her family into enlightenment, through the lenses of modern psychology and Buddhist teachings. Her losses are interpreted as "Complex Trauma" and "Acute Stress Disorder" addressed by the Buddha's interventions such as grounding techniques and mindfulness guidance. Cognitive reframing and acceptance facilitated her understanding of the impermanence of the five aggregates (khandhas), as reflected in the Buddha's teaching, leading to post-traumatic growth (PTG) and her role in supporting others. The synthesis reveals that modern psychology provides tools for healing, while Buddhism offers a path to liberation. The discussion highlights similarities and differences between the two disciplines, such as psychology's focus on the present versus Buddhism's emphasis on impermanence. Findings suggest that suffering serves as a bridge to spiritual development when guided appropriately. The study underscores the value of integrating these approaches and suggests future research, such as comparing other Buddhist cases with psychological frameworks.

Keywords: Patacara Theri, post-traumatic growth, modern psychology, awakening

บทนำ

ในประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนา มีบุคคลไม่กี่คนที่สะท้อนถึงพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงจากความทุกข์ได้อย่างชัดเจนเท่ากับพระปฏาจาราเถรี สาวิกาคณสำคัญของพระพุทธเจ้า เดิมที่ท่านเป็นหญิงสาวที่มีชีวิตสุขสบายในฐานะธิดาของเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี แต่ชีวิตของท่านต้องเผชิญโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ เมื่อสามี ลูกทั้งสองและครอบครัวต้องจากไปอย่างกะทันหันในเวลาอันสั้น ความสูญเสียเหล่านี้ผลักดันให้ท่านตกอยู่ในภาวะวิกฤตจิต จนกระทั่งการพบกับพระพุทธเจ้าได้นำพาท่านไปสู่การตื่นรู้ และท้ายที่สุดท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็น “เอตทัคคะ” หรือผู้เลิศในด้านการทรงพระวินัย เรื่องราวของท่าน ซึ่งบันทึกอยู่ใน เถรีคาถา

(Therigatha) แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างอันทรงพลังของบุคคลที่สามารถเปลี่ยนความทุกข์รุนแรงให้กลายเป็นหนทางสู่การหลุดพ้น (Narada, 1995)

การศึกษาชีวิตของพระปฐาจาราเถรีผ่านมุมมองใหม่ ๆ มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผ่านการบูรณาการระหว่างจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้า จิตวิทยาสมัยใหม่ เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับบาดแผลทางจิตใจ (Trauma Psychology) และการเติบโตหลังความทุกข์ (Post-Traumatic Growth) นำเสนอเครื่องมือในการวิเคราะห์กระบวนการทางจิตที่เกิดขึ้นจากความสูญเสีย ขณะที่คำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะหลักอนิจจัง (ความไม่เที่ยง) และการมองเห็นความเชื่อมโยงของเบญจขันธ์ ให้กรอบปรัชญาและจิตวิญญาณในการทำความเข้าใจการตื่นรู้ การผสมผสานสองศาสตร์นี้ไม่เพียงช่วยให้เราเข้าใจเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของพระปฐาจาราได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นสากลของประสบการณ์มนุษย์ที่สามารถก้าวข้ามความทุกข์ไปสู่ความหมายอันสูงสุดได้ (Epstein, 1995)

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือการสังเคราะห์จิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อวิเคราะห์และอธิบายกระบวนการตื่นรู้จากความสูญเสียในชีวิตของพระปฐาจาราเถรี โดยมุ่งเน้นว่าความทุกข์มิได้เป็นเพียงอุปสรรค แต่สามารถเป็นสะพานสู่การหลุดพ้นได้อย่างไร กรอบหลักของการวิเคราะห์นี้ตั้งอยู่บนคำกล่าวของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ผู้ที่มองเห็นความเสื่อมสลายไปในเบญจขันธ์ แม้มีชีวิตอยู่วันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าผู้มีชีวิตอยู่ร้อยปี แต่ไม่เห็นความเสื่อมสลายไปในเบญจขันธ์” (พระไตรปิฎก, สังยุตตนิกาย, ชนธวรรค) คำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจในความไม่เที่ยงของรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำพระปฐาจาราไปสู่การบรรลุธรรม

บทความนี้จะดำเนินการตามโครงร่างดังต่อไปนี้: เริ่มต้นด้วยการเล่าประวัติและบริบทชีวิตของพระปฐาจาราเถรี เพื่อให้เห็นภาพความทุกข์และการเปลี่ยนแปลงของท่าน จากนั้นจะนำเสนอกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ ทั้งจากจิตวิทยาสมัยใหม่และพุทธปรัชญา ต่อด้วยการวิเคราะห์เส้นทางจากความทุกข์สู่การตื่นรู้ของท่าน โดยเชื่อมโยงกับคำกล่าวของพระพุทธเจ้า ปิดท้ายด้วยการสังเคราะห์และอภิปรายถึงความหมายของการบูรณาการสองศาสตร์นี้ในการเข้าใจประสบการณ์ของมนุษย์ การศึกษานี้หวังว่าจะไม่เพียงให้ความกระจ่างต่อชีวิตของพระปฐาจาราเท่านั้น แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความสูญเสียมองเห็นโอกาสในการเติบโตทางจิต

พระปฐาจาราเถรี: ชีวิตและบริบท

พระปฐาจาราเถรีเป็นหนึ่งในสาวิกาที่มีชีวิตอันน่าทึ่งในพุทธศาสนา เรื่องราวของท่านซึ่งบันทึกอยู่ใน เถรีคาถา (Therigatha) แสดงให้เห็นถึงการเดินทางจากชีวิตที่สุขสบายสู่ความทุกข์

โศกสุดขีด และท้ายที่สุดคือการบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ บทนี้จะเล่าประวัติของท่านอย่างละเอียด ตั้งแต่วัยเยาว์ ความรัก ความสูญเสีย ภาวะวิกลจริต การพบพระพุทธเจ้า และการเปลี่ยนแปลงสู่การหลุดพ้น โดยเน้นเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความทุกข์และจุดเปลี่ยนในชีวิตของท่าน

1. ชีวิตวัยเยาว์และความรัก

พระปฏาจารย์เกิดในตระกูลเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี ในแคว้นโกศล ประเทศอินเดีย โบราณ บิดาของท่านเป็นพ่อค้าผู้มั่งคั่งที่มีทรัพย์สินมากมายถึง 40 โกฏิ (Narada, 1995) ในวัยเยาว์ ท่านมีชีวิตที่สะดวกสบายและได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีเยี่ยม อย่างไรก็ตาม เมื่ออายุได้ 16 ปี ชีวิตของท่านเปลี่ยนไปเมื่อท่านตกหลุมรักชายรับใช้ในบ้าน แม้ว่าบิดามารดาจะวางแผนให้ท่านแต่งงานกับชายในตระกูลที่สมฐานะ แต่ด้วยความรักที่มั่นคง ท่านตัดสินใจหนีตามชายผู้นั้นไปตั้งรกรากในหมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างไกลจากครอบครัว การตัดสินใจนี้ไม่เพียงขัดต่อความปรารถนาของครอบครัว แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางที่เต็มไปด้วยความท้อแท้ (Rhys Davids & Norman, 1989)

2. ความสูญเสียครั้งใหญ่

ชีวิตของพระปฏาจารย์ในฐานะภรรยาและมารดาเริ่มต้นด้วยความหวัง ท่านตั้งครุฑและคลอดบุตรสองคน อย่างไรก็ตาม โศกนาฏกรรมได้มาเยือนอย่างไม่คาดคิด ขณะที่ท่านกำลังตั้งครุฑ ลูกคนที่สอง สามีของท่านถูกงูกัดตายระหว่างออกไปตัดไม้ในป่า ปลอ่ยให้ท่านต้องเผชิญความยากลำบากเพียงลำพัง หลังจากคลอดลูกคนที่สองระหว่างทางกลับไปเมืองสาวัตถี ท่านกลางพายุฝน ลูกชายคนโตของท่านถูกฝูงหมาป่าคาบไป ส่วนลูกคนเล็กจมน้ำตายขณะที่ท่านพยายามข้ามแม่น้ำ ความสูญเสียยังไม่สิ้นสุด เมื่อท่านเดินทางถึงเมืองสาวัตถี ท่านพบว่าบ้านของบิดามารดาล่มลงจากพายุ ทำให้บิดา มารดา และพี่ชายเสียชีวิตทั้งหมด เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในระยะเวลอันสั้น สร้างบาดแผลลึกซึ้งในจิตใจของท่าน (Narada, 1995)

ใน เถรีคาถา บทกวีของพระปฏาจารย์ได้บรรยายถึงความโศกเศร้าของท่านไว้ว่า “ลูกทั้งสองของเราจากไป สามีตายอยู่ข้างทาง ข้าแต่พระองค์ บิดา มารดา และพี่ชายของข้าถูกเผาในเชิงตะกอนเดียวกัน” (พระไตรปิฎก, เถรีคาถา, ปฏาจารย์เถรีวรรค) คำพูดนี้สะท้อนถึงความทุกข์ที่ไม่อาจจินตนาการได้ ซึ่งกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของท่าน

3. ภาวะวิกลจริต

ความสูญเสียซ้ำซ้อนทำให้พระปฏาจารย์ไม่อาจรับมือได้ จิตใจของท่านแตกสลายจนถึงขั้นเสียสติ ท่านกลายเป็นหญิงเร่ร่อน ฉีกเสื้อผ้าทิ้ง เดินเตร็ดเตร่ไปตามท้องถนนโดยปราศจากจุดหมาย ผู้คนในเมืองสาวัตถีต่างเยาะเย้ยและขับไล่ท่าน ภาวะนี้แสดงให้เห็นถึงจุดต่ำสุดของชีวิตท่าน ซึ่งใน

แห่งหนึ่งเป็นผลจากการที่ท่านยึดติดกับครอบครัวและความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง (Rhys Davids & Norman, 1989) ความทุกข์นี้ไม่เพียงเป็นความเจ็บปวดส่วนตัว แต่ยังสะท้อนถึงสภาพของมนุษย์ที่ต้องเผชิญกับความไม่เที่ยงของชีวิต

4. การพบพระพุทธรเจ้า

จุดเปลี่ยนที่สำคัญเกิดขึ้นเมื่อพระปฏาจาราเดินเข้าไปใกล้ที่ประทับของพระพุทธรเจ้าที่เขตวันมหาวิหาร ขณะนั้นท่านอยู่ในสภาพเปลือยกายและวิกลจริต ผู้คนพยายามขัดขวางไม่ให้ท่านเข้าใกล้พระพุทธรเจ้า แต่ด้วยพระเมตตา พระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้ท่านเข้าเฝ้า และตรัสว่า “จงมีสติเถิด ปฏาจารา” พร้อมทั้งทรงให้ผ้าคลุมกายแก่ท่าน คำพูดสั้น ๆ นี้มีพลังในการดึงสติของท่านกลับมา ทำให้ท่านเริ่มตระหนักถึงสภาพของตนเอง (Narada, 1995)

จากนั้น พระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรม โดยชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวง ท่านเล้าถึงความสูญเสียของตน และพระพุทธรเจ้าตรัสตอบว่า “ปฏาจารา เธอไม่ใช่คนแรกที่สูญเสียบุตรและครอบครัว ความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับทุกชีวิต” (พระไตรปิฎก, เถรีคาถา, ปฏาจาราเถรีวรรค) คำสอนนี้ช่วยให้ท่านเริ่มปลดปล่อยความยึดติด และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงภายใน

5. การบรรลุธรรม

หลังจากการสนทนากับพระพุทธรเจ้า พระปฏาจาราตัดสินใจบวชเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนาวันหนึ่ง ขณะที่ท่านล้างเท้าและสังเกตเห็นน้ำที่ไหลไปและแห้งหาย ท่านเกิดความเข้าใจถึงความไม่เที่ยงของชีวิต คล้ายกับน้ำที่ไหลผ่านไปโดยไม่หวนกลับ ท่านนำความเข้าใจนี้มาพิจารณาควบคู่กับคำสอนของพระพุทธรเจ้าเกี่ยวกับเบญจขันธ์—รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ—จนเกิดปัญญาวิปัสสนา และบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในที่สุด (Rhys Davids & Norman, 1989)

ในฐานะพระอรหันต์ พระปฏาจาราเถรีได้รับการยกย่องจากพระพุทธรเจ้าว่าเป็น “เอตทัคคะ” ในด้านการทรงพระวินัย ท่านยังกลายเป็นผู้นำที่ช่วยแนะนำภิกษุณีและสตรีอื่น ๆ ที่เผชิญความสูญเสียให้พบทางพ้นทุกข์ เรื่องราวของท่านจึงไม่เพียงเป็นการเดินทางส่วนตัว แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นในสังคมพุทธศาสนา (Narada, 1995)

เหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความทุกข์และการเปลี่ยนแปลง ชีวิตของพระปฏาจาราเถรีเต็มไปด้วยเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงความทุกข์และจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เหตุการณ์แรกคือการสูญเสียครอบครัวทั้งหมด ซึ่งเป็นตัวอย่างของความทุกข์ที่เกิดจากความยึดติด (Attachment) เหตุการณ์ที่สองคือการพบพระพุทธรเจ้า ซึ่งแสดงถึงพลังของสติและคำสอนที่ช่วยเยียวยา และเหตุการณ์สุดท้ายคือการสังเกตน้ำที่ไหลผ่าน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาและการหลุดพ้น เหตุการณ์เหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นเส้นทางจากความทุกข์สู่การตื่นรู้อย่างชัดเจน

กรอบทฤษฎี: จิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้า

การวิเคราะห์เส้นทางการตื่นรู้จากความสูญเสียของพระปญฺญาดาราเถรีจำเป็นต้องอาศัยกรอบทฤษฎีที่ผสมผสานทั้งจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการที่ความทุกข์รุนแรงสามารถนำไปสู่การหลุดพ้นได้อย่างลึกซึ้ง บทนี้จะแนะนำแนวคิดหลักจากจิตวิทยาสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้อง อธิบายหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่เป็นรากฐานของการวิเคราะห์ และวางกรอบการสังเคราะห์ที่มองความทุกข์เป็นทั้งประสบการณ์ทางจิตวิทยาและโอกาสสู่การตื่นรู้

จิตวิทยาสมัยใหม่นำเสนอเครื่องมือที่ช่วยอธิบายปฏิกิริยาของมนุษย์ต่อความทุกข์และการเปลี่ยนแปลงภายใน โดยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของพระปญฺญาดาราเถรี ได้แก่ จิตวิทยาความทุกข์ (Trauma Psychology) มุ่งศึกษาผลกระทบของเหตุการณ์สะเทือนใจที่มีต่อจิตใจ โดยเฉพาะ "Complex Trauma" ซึ่งเกิดจากการเผชิญความสูญเสียซ้ำซ้อนในระยะเวลาสั้น ๆ (Herman, 1997) ภาวะนี้มักนำไปสู่อาการทางจิต เช่น ความตื่นตระหนกหรือการสูญเสียการควบคุมตนเอง ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้กับภาวะวิกลจริตของพระปญฺญาดาราหลังสูญเสียครอบครัว นักจิตวิทยาเสนอว่า การเยียวยาจากบาดแผลเช่นนี้ต้องอาศัยการฟื้นฟูสติและการสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต (Herman, 1997)

1. การปรับเปลี่ยนมุมมอง (Cognitive Reframing)

Cognitive Reframing เป็นเทคนิคในจิตวิทยาความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Psychology) ที่ช่วยให้บุคคลเปลี่ยนการตีความเหตุการณ์จากมุมมองที่เป็นลบไปสู่มุมมองที่ยอมรับได้มากขึ้น (Beck, 1979) กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการท้าทายความเชื่อที่ฝังแน่น เช่น ความยึดติดในสิ่งที่สูญเสียไป และพัฒนาความเข้าใจใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง ในกรณีของพระปญฺญาดารา การเปลี่ยนมุมมองต่อความสูญเสียอาจเกิดขึ้นเมื่อท่านได้รับคำสอนจากพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความไม่เที่ยง

2. การเติบโตหลังความทุกข์ (Post-Traumatic Growth)

Post-Traumatic Growth (PTG) เป็นแนวคิดที่พัฒนาโดย Tedeschi และ Calhoun (1996) ซึ่งชี้ว่าบุคคลที่เผชิญความทุกข์รุนแรงสามารถพัฒนาคุณลักษณะใหม่ เช่น ความเข้มแข็งทางจิตใจ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการค้นพบความหมายของชีวิต PTG เกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถประมวลผลความทุกข์และปรับเปลี่ยนมุมมองต่อโลก ซึ่งคล้ายคลึงกับการที่พระปญฺญาดารากลายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณหลังการบรรลุธรรม

3. หลักธรรมของพระพุทธเจ้า

คำสอนของพระพุทธเจ้าให้กรอบปรัชญาและจิตวิญญาณในการทำความเข้าใจความทุกข์และการหลุดพ้น โดยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระปญฺญาดารา ได้แก่:

3.1 อนิจจัง (Impermanence) อนิจจัง หรือความไม่เที่ยง เป็นหลักธรรมที่ระบุว่าทุกสิ่งในโลก—ทั้งร่างกาย ความรู้สึก และความสัมพันธ์—ล้วนมีการเกิดขึ้นและดับไป (Narada, 1995) คำกล่าวของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ผู้ที่มีมองเห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์ แม้มีชีวิตอยู่วันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าผู้มีชีวิตอยู่ร้อยปี แต่ไม่เห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์” (พระไตรปิฎก, สังยุตตนิกาย, ชนวรรค) ชี้ให้เห็นว่า การเข้าใจความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์—รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ—เป็นหนทางสู่ปัญญาและการหลุดพ้น

3.2 ทุกขัง (Suffering) ทุกขัง หรือความทุกข์ เป็นหนึ่งในอริยสัจสี่ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าความทุกข์เกิดจากการยึดติด (Upadana) ในสิ่งที่ไม่เที่ยง (Narada, 1995) ความสูญเสียของพระปฏาจาราเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของทุกข์ที่เกิดจากการยึดมั่นในครอบครัว และคำสอนของพระพุทธเจ้าช่วยให้ท่านเห็นว่าความทุกข์นี้เป็นสภาพที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของชีวิตมนุษย์

3.3 อนัตตา (Non-Self) อนัตตา หรือความไม่มีตัวตน ระบุว่าไม่มีสิ่งใดในเบญจขันธ์ที่เป็น “ตัวเรา” หรือ “ของเรา” อย่างถาวร (Kornfield, 2008) การที่พระปฏาจาราเข้าใจว่าแม้แต่บุคคลที่รักที่สุดก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ท่านสามารถควบคุมหรือครอบครองได้ ช่วยให้คุณปลดปล่อยความยึดติดและเข้าถึงการตื่นรู้

4. การสังเคราะห์: ความทุกข์เป็นทั้งประสบการณ์ทางจิตวิทยาและโอกาสสู่การหลุดพ้น

การบูรณาการจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้าเผยให้เห็นว่า ความทุกข์ของพระปฏาจาราสามารถมองได้ในสองมิติพร้อมกัน ในแง่จิตวิทยา ความสูญเสียของท่านเป็นประสบการณ์บาดแผล (Traumatic Experience) ที่นำไปสู่ภาวะวิกฤตทางจิต ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ผ่าน Trauma Psychology และเยียวยาด้วย Cognitive Reframing การแทรกแซงของพระพุทธเจ้า เช่น การเรียกสติและการชี้ให้เห็นความไม่เที่ยง เปรียบได้กับเทคนิคการเยียวยาที่ช่วยให้ท่านประมวลผลความทุกข์และปรับเปลี่ยนมุมมอง (Epstein, 1995)

ในขณะเดียวกัน ในแง่ของพุทธปรัชญา ความทุกข์ของท่านเป็นโอกาสในการตระหนักถึงอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดยเฉพาะเมื่อท่านเข้าใจความเสื่อมสิ้นของเบญจขันธ์ผ่านการสังเกตน้ำที่ไหลผ่าน ความเข้าใจนี้ไม่เพียงหยุดยั้งการเฝ้ามอง แต่ยังนำไปสู่การเติบโตทางจิตวิญญาณ (Post-Traumatic Growth) ซึ่งสอดคล้องกับการบรรลุธรรมของท่าน กรอบการสังเคราะห์นี้จึงเสนอว่าความทุกข์ไม่ใช่เพียงอุปสรรค แต่เป็นสะพานที่เชื่อมระหว่างประสบการณ์มนุษย์และการหลุดพ้นเมื่อได้รับการชี้แนะจากทั้งคำสอนของพระพุทธเจ้าและความเข้าใจทางจิตวิทยา (Kornfield, 2008)

กรอบทฤษฎีนี้จะถูกนำไปใช้ในการวิเคราะห์ชีวิตของพระปญฺจาราในบทถัดไป เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ของท่านกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการตื่นรู้ได้อย่างไรผ่านการบูรณาการของสองศาสตร์นี้

การวิเคราะห์: ความทุกข์สู่การตื่นรู้ของพระปญฺจารา

1. ความทุกข์และภาวะบาดเจ็บ (Suffering and Trauma)

ชีวิตของพระปญฺจาราเลวี่สะท้อนถึงความทุกข์รุนแรงที่เกิดจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ผ่านกรอบจิตวิทยาความทุกข์ (Trauma Psychology) โดยเฉพาะแนวคิด *"Complex Trauma"* และ *"Acute Stress Disorder"* ความสูญเสียของท่านไม่เพียงเป็นโศกนาฏกรรมส่วนตัว แต่ยังเป็นตัวอย่างของประสบการณ์ที่ผลักดันมนุษย์ไปสู่ขีดจำกัดของจิตใจ ซึ่งนำไปสู่การตอบสนองทางจิตวิทยาที่ซับซ้อนและรุนแรง

1.1 Complex Trauma และความสูญเสียซ้ำซ้อน Complex Trauma หมายถึงบาดเจ็บทางจิตใจที่เกิดจากการเผชิญเหตุการณ์สะเทือนใจหลายครั้งในระยะเวลาต่อเนื่องกัน โดยมักส่งผลให้บุคคลสูญเสียความรู้สึกปลอดภัยและการควบคุมตนเอง (Herman, 1997) ในกรณีของพระปญฺจารา ความสูญเสียเริ่มต้นด้วยการตายของสามีจากงูกัด ตามด้วยการสูญเสียลูกชายคนโตจากฝูงหมาป่า ลูกชายคนเล็กจมน้ำตาย และปิดท้ายด้วยการพบว่าบิดา มารดา และพี่ชายเสียชีวิตจากบ้านถล่ม เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องกัน สร้างผลกระทบสะสมที่รุนแรงต่อจิตใจของท่าน Herman (1997) อธิบายว่า Complex Trauma มักนำไปสู่การแตกสลายของโครงสร้างทางจิตวิทยา โดยเฉพาะเมื่อบุคคลไม่สามารถประมวลผลหรือหาความหมายจากความสูญเสียได้ สำหรับพระปญฺจารา ความยึดติดในครอบครัว—ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของความสุขและตัวตนของท่าน—ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง การสูญเสียนี้ไม่เพียงเป็นการสูญเสียบุคคลที่รัก แต่ยังรวมถึงการสูญเสียบทบาทในฐานะภรรยาและมารดา ซึ่งอาจนำไปสู่ความรู้สึกว่างเปล่าและสิ้นหวังอย่างสุดขีด

ในเถรีคาถา ท่านได้บรรยายถึงความทุกข์นี้ว่า “ลูกทั้งสองของเราจากไป สามีตายอยู่ข้างทาง ข้าแต่พระองค์ บิดา มารดา และพี่ชายของข้าถูกเผาในเชิงตะกอนเดียวกัน” (พระไตรปิฎก, เถรีคาถา, ปญฺจาราเถรีวรรค) คำพูดนี้สะท้อนถึงความโศกเศร้าที่ท่วมท้น ซึ่งในแง่จิตวิทยาสามารถตีความได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของภาวะบาดเจ็บที่ซับซ้อน การที่ท่านต้องเผชิญความตายของคนใกล้ชิดแล้วซ้ำเล่าโดยไม่มีโอกาสได้พักผ่อน อาจเป็นตัวเร่งให้เกิดการตอบสนองทางจิตที่รุนแรงในขั้นต่อไป

1.2 Acute Stress Disorder และภาวะวิกฤตจิต หลังจากความสูญเสียทั้งหมด พระปฎาจารย์อยู่ในภาวะวิกฤตจิต นึกเสียด้าทั้ง และกลายเป็นหญิงเร่ร่อนที่เดินเตร็ดเตร่ตามท้องถนน อาการเหล่านี้สอดคล้องกับ "Acute Stress Disorder" (ASD) ซึ่งเป็นความผิดปกติทางจิตที่เกิดขึ้นทันทีหลังเผชิญเหตุการณ์สะเทือนใจรุนแรง (American Psychiatric Association, 2013) ASD มีลักษณะเด่นคือการสูญเสียการควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกชา หรือการถอนตัวจากความเป็นจริง ซึ่งมักเกิดขึ้นภายในหนึ่งเดือนหลังเหตุการณ์

ตามเกณฑ์ของ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) อาการของพระปฎาจารย์ เช่น การเดินเตร็ดเตร่โดยปราศจากจุดหมายและการสูญเสียการดูแลตนเอง สามารถจัดอยู่ในกลุ่มอาการ "Dissociative Symptoms" หรือการแยกตัวออกจากความเป็นจริง (American Psychiatric Association, 2013) ภาวะนี้เกิดจากความพยายามของจิตใจในการปกป้องตัวเองจากความเจ็บปวดที่เกินรับไหว การที่ท่านถูกเยาะเย้ยและขบไล่โดยชาวเมืองยังชี้ให้เห็นถึงการสูญเสียการเชื่อมต่อทางสังคม ซึ่งเป็นผลกระทบทั่วไปของ ASD และบาดแผลทางจิตใจ

อย่างไรก็ตาม ความทุกข์และภาวะบาดแผลของพระปฎาจารย์ไม่ได้เป็นจุดจบของเรื่องราว หากแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง การสูญเสียที่นำไปสู่ภาวะวิกฤตนี้กลายเป็นรากฐานที่ทำให้ท่านพร้อมรับคำสอนจากพระพุทธเจ้า ซึ่งจะถูกวิเคราะห์ในส่วนถัดไป ความรุนแรงของ Complex Trauma และ Acute Stress Disorder ในชีวิตของท่านจึงไม่เพียงสะท้อนถึงความเปราะบางของจิตใจมนุษย์ แต่ยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการฟื้นตัวเมื่อได้รับการชี้แนะที่เหมาะสม (Herman, 1997)

2. การแทรกแซงของพระพุทธเจ้า (The Buddha's Intervention)

การพบกันระหว่างพระปฎาจารย์และพระพุทธเจ้าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำท่านจากภาวะวิกฤตจิตและความทุกข์สุดขีดกลับสู่สติและหนทางแห่งการหลุดพ้น การแทรกแซงของพระพุทธเจ้าในเหตุการณ์นี้สามารถตีความได้ว่าเป็นเทคนิคการเยียวยาทางจิตวิทยา โดยเฉพาะ "Grounding" และการชี้แนะสติ ซึ่งช่วยให้ท่านฟื้นคืนการควบคุมจิตใจและเริ่มกระบวนการเยียวยาจากบาดแผลทางจิต

Grounding: การดึงสติกลับสู่ปัจจุบัน เมื่อพระปฎาจารย์เดินเข้าไปใกล้เขตวันมหาวิหาร ในสภาพเปลือยกายและวิกฤตจิต พระพุทธเจ้าทรงตระหนักถึงภาวะวิกฤตของท่านทันที แทนที่จะผลักไสเหมือนที่ชาวเมืองทำ พระองค์ทรงแสดงความเมตตาด้วยการตรัสว่า "จงมีสติเถิด ปฎาจารย์" และทรงให้ผ้าคลุมกายแก่ท่าน (Narada, 1995) การกระทำนี้สามารถเปรียบเทียบกับเทคนิค "Grounding" ในจิตวิทยาสมัยใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ดึงความสนใจของบุคคลจากภาวะตื่น

ตระหนกหรือการแยกตัวออกจากความเป็นจริง (Dissociation) กลับมาสู่ปัจจุบันขณะ (Herman, 1997)

การให้ผ้าคลุมกายไม่เพียงเป็นการช่วยเหลือทางกายภาพ แต่ยังมีนัยสำคัญทางจิตวิทยา การที่ท่านได้สวมผ้าช่วยให้ท่านตระหนักถึงร่างกายและสภาพของตนเอง ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในการฟื้นฟูความรู้สึกถึงตัวตน (Sense of Self) ที่สูญเสียไปจาก Acute Stress Disorder คำตรัส “จงมีสติเถิด” ของพระพุทธเจ้าเสริมการ Grounding นี้โดยเป็นการเรียกให้ท่านหันความสนใจมาที่จิตใจของตน แทนการจมอยู่กับความโศกเศร้าที่ครอบงำ Lev-Wiesel และ Liraz (2007) อธิบายว่า Grounding ช่วยลดอาการตื่นตระหนกโดยให้จุดยึดที่มั่นคง เช่น การสัมผัสสิ่งของหรือการรับรู้ร่างกาย ซึ่งในกรณีนี้คือผ้าและคำพูดของพระพุทธเจ้า

การแทรกแซงนี้มีประสิทธิภาพอย่างเห็นได้ชัด เพราะหลังจากนั้น พระปฎิภาจราเริ่มสงบลงและเล่าถึงความสูญเสียของตนต่อพระพุทธเจ้า การที่ท่านสามารถเล่าเรื่องได้แสดงถึงการกลับมาของสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นสัญญาณแรกของการฟื้นตัวจากภาวะวิกฤต (Herman, 1997)

3. การชี้แนะสติ: การเผชิญหน้ากับความทุกข์

นอกเหนือจากการ Grounding พระพุทธเจ้าทรงใช้การชี้แนะสติ (Mindfulness Guidance) เพื่อช่วยให้พระปฎิภาจราเผชิญหน้ากับความทุกข์ของตนอย่างมีสติสัมปชัญญะ เมื่อท่านเล่าถึงการสูญเสียครอบครัว พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปฎิภาจรา เธอไม่ใช่คนแรกที่สูญเสียบุตรและครอบครัว ความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับทุกชีวิต” (พระไตรปิฎก, เถรีคาถา, ปฎิภาจราเถรีวรรค) คำสอนนี้ไม่เพียงเป็นการปลอบโยน แต่ยังเป็นการชี้ให้ท่านมองเห็นความเป็นสากลของความทุกข์และความไม่เที่ยงของชีวิต

ในจิตวิทยาสมัยใหม่ การชี้แนะสติสัมปชัญญะ (Mindfulness) เป็นเทคนิคที่ช่วยให้บุคคลสังเกตความรู้สึกและความคิดของตนโดยไม่ตัดสิน ซึ่งนำไปสู่การยอมรับและลดการต่อต้านความเจ็บปวด (Kabat-Zinn, 1990) คำตรัสของพระพุทธเจ้ามีลักษณะคล้ายคลึงกับการฝึกสติในแนวทางนี้ โดยท่านถูกชี้แนะให้มองความสูญเสียในมุมที่กว้างขึ้น—ไม่ใช่แค่ความทุกข์ส่วนตัว แต่เป็นธรรมชาติของชีวิตที่ทุกคนต้องเผชิญ การเปลี่ยนมุมมองนี้ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวและความหมกมุ่นในความโศกเศร้า ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเยียวยา

Epstein (1995) ผู้ศึกษาแนวทางพุทธศาสนาและจิตวิทยา เสนอว่า การชี้แนะสติในคำสอนของพระพุทธเจ้ามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลเห็นความจริงของทุกข์ (Dukkha) โดยไม่หลีกเลี่ยงหรือยึดติด คำตรัสต่อพระปฎิภาจราสะท้อนถึงแนวคิดนี้ โดยเป็นการกระตุ้นให้ท่านตระหนักถึงความไม่เที่ยง (อนิจจัง) และเริ่มปลดปล่อยการยึดติดกับครอบครัวที่จากไป การแทรกแซงนี้จึงไม่เพียงหยุดยั้งการเยียวยาเบื้องต้น แต่ยังวางรากฐานสำหรับการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณในขั้นต่อไป

การช่วยเหลือของพระพุทเจ้าแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างการเยียวยาทางจิต และการชี้แนะทางปรัชญา Grounding ช่วยให้พระปญฺญาจารย์กลับมามีสติในระดับพื้นฐาน ขณะที่ การชี้แนะสติเป็นสะพานที่เชื่อมจากความทุกข์ไปสู่ปัญญา การแทรกแซงนี้มีพลังในการเปลี่ยนท่าน จากหญิงวิกลจริตให้กลายเป็นผู้พร้อมรับคำสอนที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุธรรมในที่สุด (Narada, 1995)

4. การเปลี่ยนมุมมอง (Cognitive Transformation)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชีวิตของพระปญฺญาจารย์เกิดขึ้นเมื่อท่านเริ่มเข้าใจความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์—รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ—ซึ่งเป็นรากฐานของการบรรลุธรรม กระบวนการนี้สามารถวิเคราะห์ได้ผ่านแนวคิด *"Cognitive Reframing"* และ *"Acceptance"* จาก จิตวิทยาสมัยใหม่ ซึ่งช่วยให้ท่านเปลี่ยนมุมมองจากความยึดติดในความสูญเสียไปสู่การยอมรับ ความจริงของชีวิต และนำไปสู่การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณ

Cognitive Reframing เป็นเทคนิคในจิตวิทยาความรู้ความเข้าใจที่ช่วยให้บุคคล ปรับเปลี่ยนการตีความเหตุการณ์หรือประสบการณ์จากมุมมองที่เป็นลบไปสู่มุมมองที่เป็นกลางหรือ สร้างสรรค์มากขึ้น (Beck, 1979) สำหรับพระปญฺญาจารย์ กรอบความคิดดั้งเดิมของท่านก่อนการพบ พระพุทเจ้ามุ่งเน้นไปที่การยึดติดกับครอบครัว—สามีและลูก—ในฐานะแหล่งความสุขและตัวตน ของท่าน ความสูญเสียครอบครัวทั้งหมดจึงถูกตีความว่าเป็นหายนะที่ไม่อาจทนได้ ส่งผลให้ท่านตก อยู่ในภาวะวิกลจริต

อย่างไรก็ตาม หลังจากการแทรกแซงของพระพุทเจ้าและการบวชเป็นภิกษุณี ท่านได้ฟัง คำสอนเกี่ยวกับเบญจขันธ์ โดยเฉพาะคำกล่าวที่ว่า “ผู้ที่มองเห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์ แม้มี ชีวิตอยู่วันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าผู้มีชีวิตอยู่ร้อยปี แต่ไม่เห็นความเสื่อมสิ้นไปใน เบญจขันธ์” (พระไตรปิฎก, สังยุตตนิกาย, ขันธวรรค) คำสอนนี้กระตุ้นให้ท่านพิจารณาความจริงว่า ทั้งร่างกาย (รูป) ความรู้สึก (เวทนา) การรับรู้ (สัญญา) ความคิด (สังขาร) และจิตสำนึก (วิญญาณ) ล้วนไม่เที่ยงและอยู่นอกเหนือการควบคุมของท่าน

จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นขณะที่ท่านล้างเท้าและสังเกตน้ำที่ไหลผ่านไปและแห้งหาย ท่าน เปรียบเทียบปรากฏการณ์นี้กับชีวิตที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว (Rhys Davids & Norman, 1989) การสังเกตนี้เป็นตัวอย่างของ Cognitive Reframing ที่ท่านเปลี่ยนมุมมองจากความสูญเสีย ส่วนตัวไปสู่การเข้าใจธรรมชาติของความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ที่ครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง Beck (1979) อธิบายว่า การ Reframing ช่วยลดความทุกข์โดยทำให้บุคคลเห็นว่า ความเจ็บปวดไม่ใช่สิ่งถาวร หรือเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน แต่เป็นเพียงประสบการณ์ที่ผ่านไป สำหรับพระปญฺญาจารย์ การมองเห็น

ความเลื่อมล้ำของเบญจฉันททำให้ท่านตระหนักว่า ความยึดติดในกรอบครวัเป็นเพียงภาพลวงตาที่เกิดจากจิตใจ และการปลดปล่อยความยึดติดนี้เป็นหนทางสู่ความสงบ

นอกเหนือจาก Cognitive Reframing การเข้าใจเบญจฉันทของพระปญฺญาวจรายังเกี่ยวข้องกับ "Acceptance" หรือการยอมรับ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญใน Acceptance and Commitment Therapy (ACT) (Hayes et al., 1999) Acceptance หมายถึงการยอมรับประสบการณ์ที่เจ็บปวดโดยไม่ต่อต้านหรือหลีกเลี่ยง เพื่อให้บุคคลสามารถก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมีความหมาย คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า "ความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับทุกชีวิต" (พระไตรปิฎก, เถรีคาถา, ปญฺญาวจรเถรีวรรค) เป็นการชี้แนะให้ท่านยอมรับความสูญเสียว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ใช่โชคร้ายที่เกิดขึ้นกับท่านเพียงคนเดียว

การยอมรับนี้ไม่ใช่การยอมจำนนต่อความสิ้นหวัง แต่เป็นการยอมรับความจริงของทุกข (ทุกข์) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) ที่ฝังอยู่ในเบญจฉันท Hayes et al. (1999) อธิบายว่า Acceptance ช่วยให้บุคคลเลิกต่อสู้กับอารมณ์เชิงลบ และหันมาใช้พลังงานในการสร้างชีวิตที่มีคุณค่า ในกรณีของพระปญฺญาวจร การยอมรับความไม่เที่ยงของกรอบครวัและชีวิตช่วยให้ท่านปลดปล่อยความโศกเศร้า และมุ่งสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณแทน การที่ท่านสามารถมองความสูญเสียในแง่ของความจริงสากล แทนที่จะเป็นโศกนาฏกรรมส่วนตัว เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง

การผสมผสานระหว่าง Cognitive Reframing และ Acceptance ทำให้พระปญฺญาวจรเข้าใจเบญจฉันทในมิติที่เกินกว่าการเฝียวยาทางจิตวิทยา การเปลี่ยนมุมมองนี้ไม่เพียงช่วยให้ท่านฟื้นตัวจากบาดแผล แต่ยังนำไปสู่ปัญญาวิปัสสนา ซึ่งเป็นการหยั่งรู้ถึงความไม่เที่ยง ทุกข และความไม่มีตัวตนอย่างแท้จริง (Narada, 1995) กระบวนการนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของพระพุทธเจ้าที่เน้นการมองเห็นความเลื่อมล้ำของเบญจฉันท ซึ่งกลายเป็นรากฐานของการบรรลุธรรมของท่าน การเปลี่ยนมุมมองจึงเป็นสะพานที่เชื่อมความทุกข์ทางจิตไปสู่การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณอย่างสมบูรณ์

4. การเติบโตหลังความทุกข์ (Post-Traumatic Growth)

หลังจากเผชิญความสูญเสียและภาวะวิกฤตทางจิต พระปญฺญาวจรเตรีไม่เพียงฟื้นตัวจากความทุกข์ แต่ยังพัฒนาไปสู่การตื่นรู้และการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ช่วยเหลือผู้อื่น กระบวนการนี้สามารถวิเคราะห์ได้ผ่านแนวคิด "Post-Traumatic Growth" (PTG) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านเปลี่ยนความทุกข์เป็นปัญญาและพลังในการสนับสนุนสังคมภิกษุณีและผู้ประสบความสูญเสียเช่นเดียวกับท่าน

Post-Traumatic Growth (PTG) เป็นแนวคิดที่พัฒนาโดย Tedeschi และ Calhoun (1996) ซึ่งอธิบายว่าบุคคลที่เผชิญเหตุการณ์สะเทือนใจรุนแรงสามารถพัฒนาคุณลักษณะใหม่ ๆ ได้ เช่น ความเข้มแข็งทางจิตใจ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการค้นพบความหมายของชีวิต PTG เกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถประมวลผลความทุกข์และปรับเปลี่ยนมุมมองต่อโลกได้สำเร็จ ซึ่งในกรณีของพระปฎาจารย์เห็นได้ชัดจากการที่ท่านบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์และกลายเป็น “เอตทัคคะ” หรือผู้เลิศในด้านการทรงพระวินัย (Narada, 1995)

การเปลี่ยนความทุกข์เป็นปัญญาของท่านเริ่มต้นจากประสบการณ์การสังเอน้ำที่ไหลผ่านขณะล้างเท้า ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์ (Rhys Davids & Norman, 1989) ความเข้าใจนี้ไม่ใช่เพียงการเสียใจ แต่เป็นการหยั่งรู้ถึงธรรมชาติของชีวิตที่ลึกซึ้ง ซึ่ง Tedeschi และ Calhoun (1996) ระบุว่าเป็นหนึ่งในมิติของ PTG คือ “การค้นพบความหมายใหม่” (Appreciation of Life and New Possibilities) ความทุกข์ของท่านกลายเป็น “ครู” ที่สอนให้ท่านเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่อย่างมีสติ และมองเห็นโอกาสในการพัฒนาทางจิตวิญญาณ แทนการจมอยู่กับความโศกเศร้า

5. การเปลี่ยนความทุกข์เป็นปัญญา

ปัญญาที่พระปฎาจารย์ได้จากการเผชิญความสูญเสียสะท้อนถึงการเติบโตที่เกินกว่าการฟื้นตัวธรรมดา หลังจากบรรลุนิพพาน ท่านไม่เพียงปลดปล่อยตนเองจากความยึดติดและความทุกข์ แต่ยังพัฒนาความเข้าใจอันลึกซึ้งในหลักธรรม เช่น อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา (Narada, 1995) ความเข้าใจนี้สอดคล้องกับมิติของ PTG ที่เรียกว่า “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Change) ซึ่งบุคคลพบความสงบและความหมายผ่านการเชื่อมต่อกับสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวเอง ในที่นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้า

ใน เถรีคาถา บทกวีของท่านระบุว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นทางแล้ว... ข้าพเจ้าได้กำจัดกิเลสทั้งปวง” (พระไตรปิฎก, เถรีคาถา, ปฎาจารย์เถรีวรรค) คำกล่าวนี้นี้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงจากหญิงที่เคยสิ้นหวังไปสู่ผู้ที่มีปัญญาหยั่งรู้ ซึ่งเป็นผลจากการประมวลผลความทุกข์อย่างลึกซึ้ง Kornfield (2008) ผู้ศึกษาแนวทางพุทธศาสนาและจิตวิทยา เสนอว่า ความทุกข์ในพุทธศาสนามักเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญา และในกรณีของพระปฎาจารย์ ความสูญเสียที่รุนแรงกลายเป็นแรงผลักดันให้ท่านเข้าถึงการตื่นรู้ที่สมบูรณ์

6. การช่วยเหลือผู้อื่น: การเติบโตสู่สังคม

นอกเหนือจากการพัฒนาตนเอง พระปฎาจารย์ยังแสดงถึงมิติของ PTG ที่เรียกว่า “ความสัมพันธ์กับผู้อื่น” (Relating to Others) ผ่านบทบาทของท่านในฐานะผู้นำภิกษุณี หลังจากบรรลุนิพพาน ท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในด้านพระวินัย และใช้ประสบการณ์

ของตนในการแนะนำสตรีที่เผชิญความสูญเสียให้พบทางพันทุกซ์ (Narada, 1995) การที่ท่านสามารถเปลี่ยนความทุกข์ส่วนตัวเป็นพลังในการช่วยเหลือผู้อื่นสะท้อนถึงความเห็นอกเห็นใจและความเข้มแข็งที่เกิดจาก PTG

Tedeschi และ Calhoun (1996) อธิบายว่า ผู้ที่ผ่าน PTG มักพัฒนาความสามารถในการเอื้อเฟื้อผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในสถานการณ์คล้ายคลึงกัน การที่พระปฎาจารย์กลายเป็นแบบอย่างและผู้ที่แนะนำให้กับภิกษุณีอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ของท่านไม่เพียงนำไปสู่การตื่นรู้ส่วนตัว แต่ยังขยายผลไปสู่การสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมพุทธศาสนา การเติบโตนี้ยืนยันว่าความสูญเสียของท่านมิได้เป็นจุดจบ แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการมีชีวิตที่มีความหมายและเปี่ยมด้วยเมตตา

การเติบโตหลังความทุกข์ของพระปฎาจารย์แสดงให้เห็นว่า ความทุกข์รุนแรงสามารถเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญญาและการพัฒนาทางจิตวิญญาณได้เมื่อได้รับการชี้แนะที่เหมาะสม การเปลี่ยนความสูญเสียเป็นพลังในการช่วยเหลือผู้อื่นยังสะท้อนถึงศักยภาพของมนุษย์ในการก้าวข้ามความเจ็บปวดไปสู่การมีชีวิตที่สูงส่ง ซึ่งเป็นหัวใจของทั้ง PTG และคำสอนของพระพุทธเจ้า (Kornfield, 2008)

การสังเคราะห์และการอภิปราย

ชีวิตของพระปฎาจารย์เถรีเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการเปลี่ยนความทุกข์รุนแรงไปสู่การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณ การวิเคราะห์เส้นทางนี้ผ่านการบูรณาการระหว่างจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้าเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เสริมกันระหว่างสองศาสตร์นี้ บทนี้จะสังเคราะห์ว่าทั้งสองแนวทางช่วยอธิบายการตื่นรู้ของท่านได้อย่างไร อภิปรายถึงความเหมือนและความต่างระหว่างศาสตร์ทั้งสอง และชี้ให้เห็นนัยสำคัญว่าความทุกข์ไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นสะพานสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณ

1. การสังเคราะห์: จิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้าเสริมกันอย่างไร

จิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มุมมองที่เสริมกันในการอธิบายกระบวนการตื่นรู้ของพระปฎาจารย์ โดยทั้งสองศาสตร์มีจุดร่วมในการมองความทุกข์เป็นโอกาสสำหรับการเปลี่ยนแปลง ในแง่จิตวิทยา ความสูญเสียของท่านถูกวิเคราะห์ว่าเป็น "Complex Trauma" และ "Acute Stress Disorder" ซึ่งนำไปสู่ภาวะวิกฤตทางจิต (Herman, 1997) การแทรกแซงของพระพุทธเจ้าผ่านการเรียกสติและการให้ผ้าคลุมกายเปรียบได้กับเทคนิค "Grounding" ที่ช่วยดึงท่านกลับสู่ปัจจุบัน (Lev-Wiesel & Liraz, 2007) จากนั้น การชี้แนะสติ (Mindfulness) และคำสอนเกี่ยวกับความไม่เที่ยงช่วยให้ท่านประมวลผลความทุกข์ผ่าน "Cognitive Reframing" และ "Acceptance" (Beck, 1979; Hayes et al., 1999) สุดท้าย การที่

ท่านบรรลุลิขธรรมและช่วยเหลือผู้อื่นสะท้อนถึง "Post-Traumatic Growth" (PTG) ที่แสดงถึงการเติบโตหลังความทุกข์ (Tedeschi & Calhoun, 1996)

ในขณะเดียวกัน คำสอนของพระพุทธเจ้าให้กรอบปรัชญาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเน้นที่ความเข้าใจในอนิจจัง (Impermanence), ทุกข์ (Suffering), และอนัตตา (Non-Self) คำกล่าวที่ว่า “ผู้ที่มองเห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์ แม้มีชีวิตอยู่วันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าผู้มีชีวิตอยู่ร้อยปี แต่ไม่เห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์” (พระไตรปิฎก, สังยุตตนิกาย, ชนธวรรค) เป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้ท่านตระหนักถึงความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์ และปลดปล่อยความยึดติดที่เป็นรากของความทุกข์ (Narada, 1995) การสังเกตน้ำที่ไหลผ่านกลายเป็นประสบการณ์ที่เชื่อมโยงคำสอนนี้กับปัญญาวิปัสสนา ซึ่งนำท่านสู่การหลุดพ้น

2. ความเหมือนและความต่างระหว่างสองศาสตร์

แม้จิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมีจุดร่วมในการจัดการความทุกข์ แต่ทั้งสองศาสตร์ก็มีความเหมือนและต่างที่น่าสนใจ

2.1 ความเหมือน ทั้งสองศาสตร์เน้นการเผชิญหน้ากับความทุกข์อย่างมีสติ จิตวิทยาสมัยใหม่ โดยเฉพาะแนวทาง Mindfulness-Based Interventions เช่น การฝึกสติของ Kabat-Zinn (1990) สอนให้บุคคลสังเกตความรู้สึกและความคิดโดยไม่ตัดสิน ซึ่งคล้ายคลึงกับการเจริญสติในพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะพระปฎิภาจราให้มองความสูญเสียอย่างเป็นกลาง (Kornfield, 2008) นอกจากนี้ ทั้งสองศาสตร์มองว่าความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์มนุษย์ที่สามารถนำไปสู่การเติบโตได้ PTG ในจิตวิทยาคล้องจองกับแนวคิดพุทธศาสนาที่ว่าทุกข์เป็นโอกาสในการพัฒนาปัญญา ดังที่เห็นได้จากการที่พระปฎิภาจราเปลี่ยนความสูญเสียเป็นการบรรลุลิขธรรม (Tedeschi & Calhoun, 1996; Narada, 1995)

2.2 ความต่าง เป้าหมายและวิธีการของทั้งสองศาสตร์มีความแตกต่างกัน จิตวิทยาสมัยใหม่มุ่งเน้นที่การเยียวยาและการปรับตัวในชีวิตประจำวัน โดยให้ความสำคัญกับการมีสติในปัจจุบันขณะ (Present-Moment Awareness) เพื่อลดความทุกข์และเพิ่มคุณภาพชีวิต (Kabat-Zinn, 1990) ตัวอย่างเช่น การใช้ Cognitive Reframing และ Acceptance ในกรณีของพระปฎิภาจรามุ่งที่การช่วยท่านกลับมาใช้ชีวิตที่สมดุลหลังความสูญเสีย ในทางกลับกัน คำสอนของพระพุทธเจ้ามองเกินกว่าการเยียวยาไปสู่การหลุดพ้นจากวงจรของทุกข์ทั้งหมด (นิพพาน) โดยเน้นการมองความไม่เที่ยง (Impermanence) เป็นหนทางสู่การปลดปล่อยจากกิเลส (Narada, 1995)

ความแตกต่างนี้เห็นได้ชัดในขั้นตอนการตื่นรู้ของพระปฎิภาจรา จิตวิทยาอาจมองการที่ท่านฟื้นตัวจากภาวะวิกฤตจิตและช่วยเหลือผู้อื่นว่าเป็นจุดสูงสุดของ PTG แต่พุทธศาสนามองว่าการบรรลุลิขธรรมของท่าน—การหยั่งรู้ถึงความเสื่อมสิ้นของเบญจขันธ์—เป็นเป้าหมายที่สูงกว่านั้น

(Rhys Davids & Norman, 1989) นอกจากนี้ จิตวิทยามักใช้แนวทางเชิงวิทยาศาสตร์ที่วัดผลได้ ขณะที่พุทธศาสนาเน้นประสบการณ์ส่วนตัวและการปฏิบัติที่เกินกว่าการวัดด้วยวิธีการสมัยใหม่ (Epstein, 1995)

3. นัยสำคัญ: ความทุกข์เป็นสะพานสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณ

การสังเคราะห์และอภิปรายข้างต้นชี้ให้เห็นนัยสำคัญว่า ความทุกข์ไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นสะพานสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณ กรณีของพระปฎาจารย์แสดงให้เห็นว่า แม้ความสูญเสียจะนำไปสู่ภาวะวิกฤต แต่เมื่อได้รับการชี้แนะที่เหมาะสม—ไม่ว่าจะจากเทคนิคจิตวิทยาหรือคำสอนของพระพุทธเจ้า—ความทุกข์สามารถกลายเป็นพลังที่ผลักดันให้บุคคลเติบโตเกินกว่าสภาพเดิม การที่ท่านเปลี่ยนจากหญิงวิกลจริตไปสู่พระอรหันต์ผู้เลิศในพระวินัยสะท้อนถึงศักยภาพของมนุษย์ในการก้าวข้ามความเจ็บปวด (Kornfield, 2008)

นัยสำคัญนี้มีคุณค่าทั้งในแง่ส่วนบุคคลและสังคม ในระดับบุคคล ความทุกข์เป็นโอกาสในการค้นพบความหมายและความเข้มแข็งภายใน ดังที่ PTG และคำสอนของพระพุทธเจ้าแสดงให้เห็น ในระดับสังคม เรื่องราวของพระปฎาจารย์เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เผชิญความสูญเสียมองเห็นความหวังและหนทางสู่การเยียวยา การที่ท่านช่วยเหลือผู้อื่นหลังการตื่นรู้ยังเน้นย้ำถึงบทบาทของความเห็นอกเห็นใจที่เกิดจากประสบการณ์ส่วนตัว (Tedeschi & Calhoun, 1996)

การบูรณาการจิตวิทยาสมัยใหม่และพุทธศาสนาในกรณีนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการผสมผสานศาสตร์ตะวันตกและตะวันออกเพื่อจัดการกับความทุกข์ของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ Mindfulness เพื่อเยียวยาความเครียด หรือการมองความไม่เที่ยงเพื่อปลดปล่อยจากความยึดติด แนวทางนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้บริบทที่หลากหลาย (Epstein, 1995) ดังนั้น ความทุกข์ของพระปฎาจารย์จึงไม่เพียงเป็นบทเรียนในอดีต แต่ยังเป็นแสงสว่างที่นำทางสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณในปัจจุบันและอนาคต

บทสรุป

เรื่องราวของพระปฎาจารย์เป็นกรณีศึกษาที่ทรงพลังในการแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์รุนแรงสามารถนำไปสู่การตื่นรู้ทางจิตวิญญาณได้อย่างไร การวิเคราะห์ชีวิตของท่านผ่านการบูรณาการจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้าสรุปได้ว่า การตื่นรู้ของท่านเกิดจากความเข้าใจอันลึกซึ้งในความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์—รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ—ซึ่งได้รับการหนุนเสริมจากทั้งสองศาสตร์อย่างลงตัว ความสูญเสียครอบครัวยุติแห่งของท่าน ซึ่งเริ่มต้นด้วยภาวะบาดเจ็บทางจิต (Complex Trauma) และความผิดปกติจากความเครียดเฉียบพลัน (Acute Stress Disorder) ถูกเปลี่ยนผ่านการแทรกแซงของพระพุทธเจ้า (Grounding และ Mindfulness)

การปรับมุมมอง (Cognitive Reframing และ Acceptance) และการเติบโตหลังความทุกข์ (Post-Traumatic Growth) จนนำไปสู่การบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ (Herman, 1997; Tedeschi & Calhoun, 1996; Narada, 1995)

คำกล่าวของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ผู้ที่มองเห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์ แม้มีชีวิตอยู่วันเดียว ย่อมประเสริฐกว่าผู้ที่มีชีวิตอยู่ร้อยปี แต่ไม่เห็นความเสื่อมสิ้นไปในเบญจขันธ์” (พระไตรปิฎก, สังยุตตนิกาย, ชนธวรรค) เป็นหัวใจของการตื่นรู้ของท่าน การที่ท่านสังเกตน้ำที่ไหลผ่านและเปรียบเทียบกับความไม่เที่ยงของชีวิตแสดงถึงปัญญาวิปัสสนาที่เกิดจากการประมวลผลความทุกข์ (Rhys Davids & Norman, 1989) จิตวิทยาสมัยใหม่ช่วยอธิบายกลไกทางจิตในแต่ละขั้นตอน เช่น การเยียวยาจากบาดแผลและการเปลี่ยนมุมมอง ขณะที่คำสอนของพระพุทธเจ้าให้กรอบปรัชญาที่นำท่านไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง การบูรณาการนี้เผยให้เห็นว่า ความเข้าใจความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์ไม่เพียงเป็นผลจากคำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังได้รับการสนับสนุนจากกระบวนการทางจิตวิทยาที่ช่วยให้ท่านฟื้นตัวและเติบโต (Epstein, 1995)

ความสำคัญของการบูรณาการจิตวิทยาสมัยใหม่และพุทธศาสนาในการศึกษาเรื่องความทุกข์และการเยียวยานั้นไม่อาจมองข้ามได้ จิตวิทยาให้เครื่องมือที่เป็นรูปธรรม เช่น การฝึกสติและการปรับความคิด เพื่อจัดการกับความทุกข์ในระดับปฏิบัติ ขณะที่พุทธศาสนาให้มุมมองเชิงลึกที่ช่วยให้บุคคลก้าวข้ามความทุกข์ไปสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณ (Kornfield, 2008) กรณียะของพระภิกษุสงฆ์แสดงให้เห็นว่า การผสมผสานสองศาสตร์นี้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจที่ครอบคลุมทั้งมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณ ไม่ว่าจะเป็นการเยียวยาความเจ็บปวดในระยะสั้นหรือการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในระยะยาว การบูรณาการนี้ยังมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในบริบทสมัยใหม่ เช่น การช่วยเหลือผู้ที่เผชิญความสูญเสียหรือวิกฤตชีวิต โดยผสมผสานเทคนิคทางจิตวิทยาเข้ากับหลักธรรม เช่น การมองความไม่เที่ยงเพื่อลดความยึดติด

โดยสรุป การตื่นรู้ของพระภิกษุสงฆ์เป็นผลจากความเข้าใจความไม่เที่ยงของเบญจขันธ์ ซึ่งได้รับการหนุนเสริมจากทั้งจิตวิทยาสมัยใหม่และคำสอนของพระพุทธเจ้า การบูรณาการสองศาสตร์นี้ไม่เพียงให้ความกระจ่างต่อเส้นทางของท่าน แต่ยังชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของความทุกข์ในฐานะสะพานสู่การพัฒนาทางจิตวิญญาณ เรื่องราวของท่านจึงเป็นทั้งบทเรียนในอดีตและแรงบันดาลใจสำหรับการเยียวยาและการเติบโตในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณ Grok 3 (<https://grok.com/>) ซึ่งเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่พัฒนาโดย xAI ที่ช่วยในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ สำหรับการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก. (ฉบับภาษาไทย). เกร็ดคำถา, ปฎาจารย์เกร็ดวรรค.

พระไตรปิฎก. (ฉบับภาษาไทย). สังยุตตนิกาย ชันธวรรค. (เล่ม 22).

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. American Psychiatric Publishing.

Beck, A. T. (1979). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. Penguin Books.

Epstein, M. (1995). *Thoughts without a thinker: Psychotherapy from a Buddhist perspective*. Basic Books.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (1999). *Acceptance and commitment therapy: An experiential approach to behavior change*. Guilford Press.

Herman, J. L. (1997). *Trauma and recovery: The aftermath of violence—from domestic abuse to political terror*. Basic Books.

Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delacorte Press.

Kornfield, J. (2008). *The wise heart: A guide to the universal teachings of Buddhist psychology*. Bantam Books.

Lev-Wiesel, R., & Liraz, R. (2007). *The relationship between grounding techniques and trauma recovery*. *Journal of Loss and Trauma*, 12(4), 345-357.

Narada, T. (1995). *The Buddha and his teachings*. Buddhist Missionary Society.

Rhys Davids, C. A. F., & Norman, K. R. (Eds.). (1989). *Poems of early Buddhist nuns (Therigatha)*. Pali Text Society.

Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996). *The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma*. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455-471.

จิตใจที่ถูกครอบงำ: การตีความทางจิตวิทยาขององคุลิมาล
และพลังแห่งคำตรัส 'เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?'

A MIND OVERWHELMED: PSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF
ANGULIMALA AND THE POWER OF THE BUDDHA'S WORDS,
'I HAVE STOPPED, WHEN WILL YOU?'

¹สุรัตน์ หารวย, ²เด่นดวงดี ศรีสุระ และ ³ชนัญพงศ์ เคลือศิริ

¹Surat Haruay, ²Denduangdee Srisura and ³Chanapong Kuasiri,

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ประเทศไทย

Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

¹surat.h@ubru.ac.th, ²denduangdee.s@ubru.ac.th, ³chanapong.k@ubru.ac.th

Received: July 3, 2025; **Revised:** July 28, 2025; **Accepted:** August 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์สภาพจิตใจขององคุลิมาล จากบุคคลในองคุลิมาลสูตร ที่เปลี่ยนจาก
ฆาตกรสู่พระอรหันต์ โดยมุ่งสำรวจพัฒนาการจิตใจผ่านมุมมองจิตวิทยาและตีความคำตรัสของ
พระพุทธเจ้า “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” งานนี้อาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา
วิเคราะห์ด้วยทฤษฎี เช่น Cognitive Dissonance, Moral Disengagement, และ Speech Act
Theory เพื่ออธิบายการเปลี่ยนจากความภักดีที่บิดเบือนสู่ความรุนแรง และการหยุดยั้งด้วยคำพูด
ผลการวิเคราะห์พบว่า จิตใจขององคุลิมาลถูกครอบงำโดยอิทธิพลของอาจารย์ จนสูญเสียตัวตน แต่
คำตรัสของพระพุทธเจ้ากระตุ้นการตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) และการตัดสินใจหยุด
(autonomy) นำไปสู่การไถ่บาป การยอมรับผลกระทบ และการเยียวยาผ่านการปฏิบัติธรรม
การศึกษานี้เผยถึงพลังของคำพูดในการเปลี่ยนพฤติกรรมและการบูรณาการระหว่างพุทธศาสนากับ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาสาธารณสุขชุมชน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ รต.ดร., สาขาสาธารณสุขชุมชน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

³ อาจารย์, สาขาสาธารณสุขชุมชน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

จิตวิทยา โดยเสนอว่าแนวคิดนี้สามารถประยุกต์ในจิตบำบัดสมัยใหม่ เช่น CBT และ Mindfulness เพื่อเยียวยาจิตใจที่ถูกรบกวน บทความนี้เน้นย้ำความสำคัญของการศึกษาข้ามศาสตร์ในการเข้าใจ ศักยภาพของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : องคุลิมาล, จิตวิทยา, พุทธศาสนา, การตระหนักรู้

Abstract

This article examines the psychological state of Angulimala, a figure from the Angulimala Sutta, who transformed from a murderer to an arahant, focusing on his mental evolution and the interpretation of the Buddha's words, *"I have stopped, when will you?"* Drawing on the Pali Canon and its commentaries, the study employs psychological theories such as Cognitive Dissonance, Moral Disengagement, and Speech Act Theory to analyze his shift from distorted loyalty to violence and its cessation through verbal intervention. The findings reveal that Angulimala's mind was dominated by his teacher's influence, leading to a loss of identity, but the Buddha's paradoxical statement triggered self-awareness and autonomous decision-making, resulting in redemption, acceptance of karmic consequences, and complete healing through Buddhist practice. This analysis highlights the power of words in altering behavior and integrates Buddhist philosophy with psychology, suggesting applications in modern psychotherapy, such as Cognitive Behavioral Therapy (CBT) and Mindfulness, to address dominated minds. The study underscores the significance of interdisciplinary approaches in understanding human potential for profound transformation.

Keywords: Angulimala, Psychology, Buddhism, Self-Awareness

บทนำ

องคุลิมาล (Angulimala) เป็นบุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏใน องคุลิมาลสูตร (Majjhima Nikaya, MN 86) ซึ่งบันทึกการเปลี่ยนแปลงอันน่าทึ่งของเขาจาก ฆาตกรที่สังหารผู้คนเกือบหนึ่งพันคน สู่การเป็นพระอรหันต์ผ่านการเผชิญหน้ากับพระพุทธเจ้า (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) เดิมชื่อ อหิงสกะ (Ahimsaka) หรือ *“ผู้ไม่เบียดเบียน”* เขากลายเป็นองคุลิมาล—*“ผู้สวมพวงมาลัยนิ้วมือ”*—หลังจากถูกอาจารย์หลอกให้ฆ่าคนและตัด

นิ้วมือเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ (Buddhaghosa, 1999) ชีวิตของเขาเริ่มต้นจากความภักดีที่บริสุทธิ์ แต่จบลงด้วยความโหดร้าย จนกระทั่งคำตรัสของพระพุทธเจ้า “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” ได้หยุดยั้งวงจรแห่งความรุนแรงนั้น

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์สภาพจิตใจขององคุลิมาลผ่านมุมมองจิตวิทยาสมัยใหม่ โดยสำรวจว่า ปัจจัยใดทำให้เขากลายเป็นฆาตกร และคำกล่าวของพระพุทธเจ้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจได้อย่างไร การศึกษานี้ใช้ทฤษฎี เช่น Moral Disengagement ของ Bandura (1999) เพื่ออธิบายการตัดขาดศีลธรรมของเขา และ Speech Act Theory ของ Austin (1962) เพื่อตีความพลังของคำตรัสที่กระตุ้นการตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) วัตถุประสงค์คือการสำรวจกลไกที่คำกล่าวนี้นำไปสู่การปล่อยจิตใจที่ถูกครอบงำ และเชื่อมโยงแนวคิดจากพุทธศาสนาเข้ากับจิตวิทยาในการอธิบายการเยียวยาพฤติกรรมรุนแรง

ความสำคัญของงานนี้อยู่ที่การแสดงให้เห็นว่า คำพูดที่ทรงพลังสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ แม้ในบุคคลที่จิตใจถูกครอบงำโดยอิทธิพลภายนอก การบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างพุทธปรัชญากับจิตวิทยาไม่เพียงเผยให้เห็นความลึกซึ้งของคำสอนในองคุลิมาลสูตร แต่ยังเสนอแนวทางที่อาจนำไปประยุกต์ในงานจิตบำบัดสมัยใหม่ เช่น การใช้ mindfulness หรือ Cognitive Behavioral Therapy (CBT) เพื่อฟื้นฟูจิตใจจากความรุนแรง การวิเคราะห์นี้จึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาโบราณและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาในยุคปัจจุบัน

พื้นฐานและบริบทขององคุลิมาล

องคุลิมาล (Angulimala) เป็นบุคคลที่มีพัฒนาการชีวิตอันน่าทึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามที่บันทึกใน องคุลิมาลสูตร (Majjhima Nikaya, MN 86) และขยายความใน มัชฌิมนิกาย อรรถกถา โดยพระพุทธโฆสะ (Nāṇamoli & Bodhi, 1995; Buddhaghosa, 1999) เดิมชื่อ อหิงสกะ (Ahimsaka) ซึ่งแปลว่า “ผู้ไม่เบียดเบียน” เขาเกิดในตระกูลพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล อรรถกถาระบุว่า พ่อของเขาชื่อคาคะ (Gagga) และแม่ชื่อมันตานี (Mantani) คินที่เขาเกิดมีปรากฏการณ์แสงอาวูรวาบทั่วเมือง ซึ่งโหรทำนายถึงอนาคตที่รุนแรง ชื่อ “อหิงสกะ” จึงถูกตั้งเพื่อหวังให้เขาเติบโตอย่างสงบสุข (Buddhaghosa, 1999)

ในวัยหนุ่ม อหิงสกะถูกส่งไปศึกษาที่ตักกสิลา (Taxila) ศูนย์กลางการศึกษาชั้นนำในอินเดียโบราณ เขาเป็นศิษย์ที่ฉลาดและภักดีต่ออาจารย์พราหมณ์ แต่ความสามารถของเขากลับนำมาซึ่งความอิจฉาจากเพื่อนศิษย์ พวกเขากล่าวหาว่าเขามีสัมพันธ์กับภรรยาของอาจารย์ อาจารย์เชื่อคำใส่ร้ายและหลอกให้เขาฆ่าคน 1,000 คน โดยตัดนิ้วมือมาร้อยเป็นพวงมาลัยเพื่อเป็น “ครุฑทักษิณา” หรือเครื่องบรรณาการ (Buddhaghosa, 1999) อหิงสกะเชื่อฟังอย่างไม่มีข้อสงสัย

และออกจากดักกลีลาไปยังป่าชาลินี (Jalini Forest) ใกล้สาวิตตี เขากลายเป็นโจรที่โหดร้ายในนาม องคุลิมาล—“ผู้สวมพวงมาลัยนิ้วมือ”—ฆ่าผู้คนไปเกือบ 1,000 คน จนหมู่บ้านร้างและกษัตริย์ ต้องส่งกองทัพไปปราบ (Nāṇamoli & Bodhi, 1995)

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยพุทธกาลมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของเขา การเคารพครู (guru) เป็นค่านิยมหลักในสังคมอินเดียโบราณ โดยเฉพาะในระบบการศึกษาของ พราหมณ์ ซึ่งศิษย์ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของครูอย่างเคร่งครัด (Basham, 1954) ความภักดีนี้ถูก บิดเบือนโดยอาจารย์ของอหิงสกะ ซึ่งใช้ประโยชน์จากอำนาจเพื่อแก้แค้นส่วนตัว อิทธิพลของ อาจารย์ทำให้อหิงสกะสูญเสียการตัดสินใจด้วยตนเอง และยอมรับคำสั่งที่ขัดแย้งกับชื่อและตัวตน ดั้งเดิมของเขา สภาพแวดล้อมในป่าที่โดดเดี่ยวยิ่งเสริมให้เขากลายเป็นฆาตกรเต็มตัว โดยปราศจากการท้าทายจากสังคมภายนอก (Buddhaghosa, 1999)

พัฒนาการจากอหิงสกะสู่องคุลิมาลสะท้อนถึงจุดเปลี่ยนที่เกิดจากอิทธิพลภายนอก มากกว่าความชั่วร้ายภายใน ตามที่พระสูตรระบุ เขากลายเป็น “ผู้มีมือเปื้อนเลือด ไม่มีความ เมตตา” (Nāṇamoli & Bodhi, 1995, p. 710) แต่จุดวิกฤตเกิดขึ้นเมื่อเขาตั้งใจฆ่าแม่แต่แม่ของตนเพื่อให้ครบ 1,000 นิ้ว ซึ่งเป็นจุดที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาหยุดยั้งทันเวลา บริบทนี้เป็นรากฐาน สำหรับการวิเคราะห์จิตใจที่ถูกครอบงำ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากคำตรัสของพระพุทธเจ้าใน ส่วนต่อไป

การวิเคราะห์สภาพจิตใจขององคุลิมาล

การเปลี่ยนแปลงขององคุลิมาลจากอหิงสกะ (Ahimsaka) ผู้มีชื่อแปลว่า “ผู้ไม่ เบียดเบียน” สู่ฆาตกรที่โหดร้ายในนามองคุลิมาล เป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ พัฒนาการทางจิตใจ ตามที่บันทึกใน องคุลิมาลสูตร (Majjhima Nikaya, MN 86) และ มัชฌิมนิกายอรรถกถา (Nāṇamoli & Bodhi, 1995; Buddhaghosa, 1999) การวิเคราะห์นี้แบ่ง พัฒนาการของเขาออกเป็นสามระยะ—ก่อนความรุนแรง ระยะฆาตกร และจุดวิกฤต—โดยประยุกต์ทฤษฎีจิตวิทยาเพื่ออธิบายสภาพจิตใจที่ถูกครอบงำและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใน ภายหลัง

ระยะก่อนความรุนแรง: ความเชื่อฟังและความขัดแย้งภายใน

ในฐานะอหิงสกะ เขาเติบโตในตระกูลพราหมณ์และถูกส่งไปศึกษาที่ดักกลีลา ซึ่งเขาแสดง ถึงความฉลาดและความภักดีต่ออาจารย์ (Buddhaghosa, 1999) ลักษณะจิตใจในระยะนี้สามารถ วิเคราะห์ผ่านทฤษฎี Cognitive Dissonance ของ Festinger (1957) ซึ่งอธิบายถึงความขัดแย้ง ภายในเมื่อความเชื่อหรือตัวตนขัดแย้งกับการกระทำ ชื่อ “อหิงสกะ” และการเลี้ยงดูในตระกูล

พราหมณ์น่าจะปลูกฝังค่านิยมแห่งความไม่เบียดเบียน แต่เมื่ออาจารย์สั่งให้ฆ่าคน 1,000 คนเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการ เขากลับยอมรับคำสั่งนั้นโดยไม่ตั้งคำถาม ความขัดแย้งนี้ถูกระงับด้วยความภักดีต่อครู ซึ่งเป็นค่านิยมเด่นในสังคมสมัยพุทธกาล (Basham, 1954) ความเชื่อฟังนี้ทำให้เขาเริ่มต้นเส้นทางที่ขัดแย้งกับตัวตนดั้งเดิม โดยขาดการไตร่ตรองถึงผลกระทบทางศีลธรรม

ระยะขาดการ: การตัดขาดศีลธรรมและความชินชา

เมื่ออหิงสกลายเป็นองคุลิมาล เขาอาศัยในป่าชาลินีและฆ่าผู้คนอย่างต่อเนื่องจนเกือบครบ 1,000 คน โดยตัดนิ้วมือนำร้อยเป็นพวงมาลัย (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) พระสูตรระบุว่าเขากลายเป็น “ผู้มีมือเปื้อนเลือด ไม่มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์” (p. 710) สภาพจิตใจในระยะนี้สอดคล้องกับแนวคิด Moral Disengagement ของ Bandura (1999) ซึ่งอธิบายว่าบุคคลสามารถตัดขาดความรู้สึกผิดโดยมองการกระทำรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมหรือจำเป็น องคุลิมาลมองการฆ่าเป็น “ภาระหน้าที่” เพื่อตอบสนองคำสั่งของอาจารย์ แทนที่จะเป็นความชั่วร้ายส่วนตัว กลไกนี้เสริมด้วย Desensitization (การชินชาต่อความรุนแรง) ซึ่งเกิดจากการฆ่าซ้ำๆ จนความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ (empathy) มลายไป การใช้ชีวิตโดดเดี่ยวในป่าโดยปราศจากการทำทนายจากสังคมยิ่งตอกย้ำพฤติกรรมนี้ (Buddhaghosa, 1999) สภาพจิตใจของเขาในระยะนี้จึงถูกครอบงำโดยเป้าหมายที่กำหนดจากภายนอก โดยสูญเสียการควบคุมตนเอง (self-regulation)

จุดวิกฤต: การเชื่อฟังอำนาจและการสูญเสียตัวตน

จุดวิกฤตเกิดขึ้นเมื่อองคุลิมาลตั้งใจฆ่าแม่ของตน (มันตานี) เพื่อให้ครบ 1,000 นิ้ว หลังจากฆ่าผู้คนไปแล้ว 999 คน (Buddhaghosa, 1999) การตัดสินใจนี้สะท้อนถึงภาวะ Obedience to Authority ตามทฤษฎีของ Milgram (1974) ซึ่งแสดงว่าบุคคลยอมทำตามคำสั่งที่ขัดต่อศีลธรรมเมื่ออยู่ภายใต้อำนาจที่รับรู้ ความภักดีต่ออาจารย์กลายเป็นแรงผลักดันที่แข็งแกร่งกว่าความสัมพันธ์ทางครอบครัวหรือศีลธรรมส่วนบุคคล การกระทำนี้ยังบ่งบอกถึงการสูญเสียตัวตน (loss of identity) อย่างสิ้นเชิง อหิงสที่เคยเป็นเด็กหนุ่มผู้บริสุทธิ์หายไป เหลือเพียงองคุลิมาลที่ถูกครอบงำโดยเป้าหมายที่ไร้เหตุผล การตั้งใจฆ่าแม่เป็นจุดสูงสุดของความรุนแรงที่ขาดการยับยั้งซึ่งนำไปสู่การเผชิญหน้ากับพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

การประยุกต์ทฤษฎีจิตวิทยา

พัฒนาการขององคุลิมาลสามารถวิเคราะห์เพิ่มเติมผ่าน Behavioral Psychology ซึ่งมองว่าพฤติกรรมรุนแรงของเขาเป็นผลจากการเรียนรู้ (conditioning) จากคำสั่งของอาจารย์ โดยปราศจากการเสริมแรงเชิงลบ (negative reinforcement) จากสังคมในป่า ทฤษฎี Moral Development ของ Kohlberg (1984) ยังช่วยอธิบายว่า เขาอยู่ในระดับ Preconventional Morality (ระดับที่ 1-2) ซึ่งเน้นการเชื่อฟังเพื่อหลีกเลี่ยงผลร้ายหรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว (เช่น

การสำเร็จการศึกษา) การขาดการพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงกว่า เช่น Conventional Morality ซึ่งยึดตามบรรทัดฐานสังคม อาจเกิดจากอิทธิพลที่ครอบงำของอาจารย์และการแยกตัวจากชุมชน สภาพจิตใจของเขาก่อนพบพระพุทธเจ้าจึงเป็นตัวอย่างของการถูกครอบงำโดยอำนาจภายนอก จนสูญเสียทั้งศีลธรรมและตัวตน

การวิเคราะห์นี้เผยให้เห็นว่า จิตใจขององคุลิมาลถูกกำหนดโดยบริบทและอิทธิพลรอบตัว มากกว่าความโหดร้ายโดยกำเนิด ความเชื่อฟังที่บิดเบือนนำไปสู่ความขัดแย้งภายใน การตัดขาดศีลธรรม และการสูญเสียตัวตน ซึ่งเป็นรากฐานสำหรับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อเผชิญคำตรัสของพระพุทธเจ้าในภายหลัง

พลังแห่งคำตรัส "เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?"

จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตขององคุลิมาลเกิดขึ้นจากการเผชิญหน้ากับพระพุทธเจ้า และคำตรัสที่ทรงพลัง “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” (Ñāṇamoli & Bodhi, 1995, p. 711) คำกล่าวนี้ไม่เพียงหยุดยั้งการกระทำรุนแรงของเขา แต่ยังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตใจอย่างลึกซึ้ง การวิเคราะห์นี้จะสำรวจบริบทของคำตรัส ตีความผ่านมุมมองจิตวิทยา และเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม เพื่อแสดงว่าคำพูดสามารถปลดปล่อยจิตใจที่ถูกครอบงำได้อย่างไร

บริบทของคำกล่าว

ตาม องคุลิมาลสูตร (Majjhima Nikaya, MN 86) เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังป่าชาลินี แม้ชาวบ้านจะเตือนถึงอันตรายจากองคุลิมาล (Ñāṇamoli & Bodhi, 1995) องคุลิมาลเห็นพระพุทธเจ้าและตั้งใจฆ่าเป็นเหยื่อคนที่ 1,000 เขาวิ่งไล่ตามด้วยดาบในมือ แต่ไม่สามารถตามทันได้ แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเดินด้วยความเร็วปกติ (Buddhaghosa, 1999) ความล้มเหลวนี้ทำให้เขาตะโกนให้พระพุทธเจ้าหยุด พระองค์ตอบว่า “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” บริบทนี้เผยถึงความแตกต่างระหว่างความสงบของพระพุทธเจ้ากับความโกลาหลขององคุลิมาล ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง คำกล่าวนี้มีความหมายสองชั้น คือ การหยุดทางกายภาพ (การเคลื่อนไหว) และการหยุดทางจิตใจ (วงจรแห่งความรุนแรง) (Ñāṇamoli & Bodhi, 1995)

การตีความทางจิตวิทยา

คำตรัสของพระพุทธเจ้าสามารถตีความผ่านทฤษฎีจิตวิทยาหลายมิติ ซึ่งแสดงถึงพลังในการกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงในจิตใจขององคุลิมาล

Paradoxical Effect (ผลกระทบจากความขัดแย้ง)

คำกล่าว “เราหยุดแล้ว” ขัดแย้งกับการที่พระพุทธเจ้ายังเดินอยู่ สร้าง Cognitive Disruption หรือการหยุดชะงักทางความคิด (Watzlawick et al., 1974) ความขัดแย้งนี้บังคับให้

องคฺลิมาลหฺยุตการกระทำอัตโนมัติ (automatic behavior) และเริ่มตั้งคำถามถึงสถานการณ์ ตามแนวคิดของจิตบำบัดแบบ Paradoxical Intervention การเผชิญหน้ากับคำพูดที่ดูขัดแย้งสามารถกระตุ้นให้บุคคลทบทวนพฤติกรรมของตนเอง (Watzlawick et al., 1974) ในกรณีนี้ ความล้มเหลวในการไล่ตามและคำกล่าวที่ท้าทายทำให้เขาหยุดคิดชั่วขณะ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง

Mirroring Technique (เทคนิคการสะท้อน)

วลี “เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” เป็นการสะท้อนพฤติกรรมขององคฺลิมาลกลับไปที่เขาเอง กระตุ้น Self-Reflection (การสะท้อนตนเอง) และ Moral Awakening (การตื่นตัวทางศีลธรรม) (Rogers, 1961) เทคนิคนี้คล้ายกับวิธีการของ Carl Rogers ในจิตบำบัดแบบ humanistic ซึ่งใช้การสะท้อนเพื่อให้บุคคลตระหนักถึงความรู้สึกและการกระทำของตน การเปรียบเทียบโดยนัยระหว่างความสงบของพระพุทธเจ้ากับความรุนแรงของเขา ทำให้องคฺลิมาลเผชิญหน้ากับความขัดแย้งในจิตใจ และเริ่มตั้งคำถามถึงเป้าหมายที่ครอบงำเขามาตลอด

Speech Act Theory (ทฤษฎีการกระทำด้วยคำพูด)

ตามทฤษฎีของ Austin (1962) คำตรัสนี้ไม่ใช่แค่การบอกเล่า (locutionary act) แต่เป็น Performative Utterance ที่มีพลังในการชักชวน (illocutionary force) และก่อให้เกิดผล (perlocutionary effect) คำว่า “เราหยุดแล้ว” แสดงถึงการกระทำที่สำเร็จแล้วของพระพุทธเจ้า—การหยุดกิเลสและความรุนแรง—ขณะที่ “เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” เป็นคำเชิญชวนให้องคฺลิมาลลงมือหยุดด้วยตนเอง พลังของคำพูดนี้อยู่ที่การเปลี่ยนจากการบอกเล่าเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจ (Austin, 1962) ซึ่งนำไปสู่การทิ้งดาบของเขาในเวลาต่อมา

ผลกระทบ: การตื่นรู้และการตัดสินใจ

ผลกระทบของคำตรัสปรากฏชัดเมื่อองคฺลิมาลทิ้งดาบและขอบวช (Ñāṇamoli & Bodhi, 1995) กระบวนการนี้สามารถอธิบายผ่าน Metacognition หรือ “อภิปญญา (การรู้ความคิด)” (Flavell, 1979) คำกล่าวของพระพุทธเจ้าทำให้เขาทบทวนพฤติกรรมและเป้าหมายที่ครอบงำเขา ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ถึงทางเลือกใหม่ นอกจากนี้ ตาม Self-Determination Theory ของ Deci และ Ryan (1985) การตัดสินใจหยุดด้วยตนเองสะท้อนถึงการฟื้นคืน “autonomy” (การควบคุมตนเอง) ซึ่งถูกกดทับโดยอำนาจของอาจารย์มาโดยตลอด คำตรัสนี้ปลดปล่อยเขาจากการถูกครอบงำ และจุดประกายความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

การเชื่อมโยงกับพุทธธรรม

ในบริบทของพุทธศาสนา การหยุดของพระพุทธเจ้าไม่ใช่แค่การหยุดทางกาย แต่หมายถึงการตัดกิเลส (ตัณหา โทสะ โมหะ) และวงจรแห่งกรรม (kamma) อันเป็นรากของทุกข์

(Thanissaro, 1996) คำว่า “เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” เป็นการชี้ให้องค์ลิมาลเห็นถึงความเป็นไปได้ในการตัดวงจรนี้เช่นกัน การหยุดของเขาคือการหยุดการฆ่า (อกุศลกรรม) และเริ่มต้นเส้นทางสู่การหลุดพ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักสติ (mindfulness) และการเจริญปัญญา (vipassana) ในพุทธธรรม (Buddhaghosa, 1999) การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงถึงพลังของคำสอนที่เรียบง่ายแต่ลึกซึ้งในการเยียวยาจิตใจ

การสังเคราะห์

คำตรัส “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” เป็นมากกว่าคำพูดธรรมดา มันเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นการหยุดชะงักทางความคิด สะท้อนตัวตน และชักชวนให้ลงมือเปลี่ยนแปลง ผ่านกลไกทางจิตวิทยาเช่น Cognitive Disruption, Self-Reflection และ Performative Utterance คำกล่าวนี้อัดแน่นของพลังจิตที่ถูกรอบำ สู่การตื่นรู้และการควบคุมตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างพุทธปรัชญากับจิตวิทยาในการเยียวยาความรุนแรง

การเปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์

การเผชิญหน้ากับพระพุทธเจ้าและคำตรัส “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิตขององคฺลิมาล จากฆาตกรที่โหดร้ายสู่พระอรหันต์ผู้หลุดพ้น ตามที่บันทึกใน องคฺลิมาลสูตร (Majjhima Nikaya, MN 86; Nāṇamoli & Bodhi, 1995) กระบวนการนี้สะท้อนถึงการเยียวยาจิตใจที่ถูกรอบำ และการฟื้นฟูตัวตนผ่านการปฏิบัติธรรม การวิเคราะห์นี้แบ่งผลลัพธ์ออกเป็นสามระยะ: การทิ้งดาบและบวช การเผชิญผลกรรม และการบรรลุอรหันต์

การทิ้งดาบและบวช: การไถ่บาปและการฟื้นฟูตัวตน

หลังจากได้ยินคำตรัสของพระพุทธเจ้า องคฺลิมาลทิ้งดาบลงเหวและคุกเข่าขอบวช โดยพระพุทธเจ้าตรัสว่า “มาเถิด ภิกษุ” (Nāṇamoli & Bodhi, 1995, p. 712) การเปลี่ยนจากฆาตกรสู่ภิกษุนี้สามารถตีความผ่านแนวคิด Redemption (การไถ่บาป) และ Restoration of Moral Identity (การฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางศีลธรรม) ตามทฤษฎีจิตวิทยาของ Erikson (1968) ซึ่งมองว่าบุคคลสามารถก้าวข้ามวิกฤตตัวตนผ่านการยอมรับอดีตและสร้างเป้าหมายใหม่ การตัดสินใจทิ้งดาบแสดงถึงการปฏิเสธวงจรความรุนแรงที่ครอบงำเขา และการบวชเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่สอดคล้องกับชื่อดั้งเดิม “อหังสกะ” (Buddhaghosa, 1999) กระบวนการนี้ยังสะท้อนถึงการฟื้นคืน “autonomy” หรือการควบคุมตนเอง ตาม Self-Determination Theory (Deci & Ryan, 1985) ซึ่งเขาเคยสูญเสียไปภายใต้อิทธิพลของอาจารย์

การเผชิญผลกรรม: ความยืดหยุ่นและการยอมรับ

หลังจากบวช องคุลิมาลยังต้องเผชิญผลกรรมจากอดีต เมื่อออกบิณฑบาต เขาถูกชาวบ้านที่โกรธแค้นขว้างปาด้วยหินและไม้ จนเลือดไหล แต่เขายอมรับด้วยความสงบและกลับไปกราบทูลพระพุทธเจ้า (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) การตอบสนองนี้แสดงถึง Resilience (ความยืดหยุ่น) และ Acceptance (การยอมรับ) ตามแนวคิดของจิตวิทยาเชิงบวก (Seligman, 2011) ความยืดหยุ่นช่วยให้เขาทนต่อความทุกข์กายโดยไม่ตอบโต้ด้วยความโกรธ ซึ่งแตกต่างจากตัวตนในอดีตอย่างสิ้นเชิง การยอมรับผลกรรมยังสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ว่า กรรมเก่าไม่อาจลบล้างได้ แต่สามารถเผชิญด้วยสติและปัญญา (Thanissaro, 1996) อรรถกถาระบุว่า เขาเห็นเหตุการณ์นี้เป็นโอกาสในการชำระกรรม และคงความสงบไว้ได้ด้วยการเจริญสติ (Buddhaghosa, 1999)

การบรรลุหัตถ์: การเยยวยาจิตใจอย่างสมบูรณ์

สุดท้าย องคุลิมาลบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งพระสูตรยืนยันผ่านการกล่าวคำสัมผัส (gatha) ที่แสดงถึงการหลุดพ้นจากกิเลส (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) การเยยวยาจิตใจอย่างสมบูรณ์นี้เกิดจากการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการเจริญสติและวิปัสสนา ซึ่งช่วยให้เขาก้าวข้ามอดีตและตัดวงจรแห่งกรรม (Buddhaghosa, 1999) จากมุมมองจิตวิทยา การบรรลุหัตถ์คล้ายกับแนวคิด Self-Actualization ของ Maslow (1954) ซึ่งเป็นจุดสูงสุดของการพัฒนาตนเองที่บุคคลตระหนักถึงศักยภาพสูงสุดและปราศจากความขัดแย้งภายใน การที่เขาเคยช่วยหญิงคลอบุตรด้วยสัจจวาจา (คำกล่าวความจริง) ยังแสดงถึงการฟื้นฟูความเมตตา ซึ่งเป็นการยืนยันถึงการเยยวยาจิตใจอย่างสมบูรณ์ (Nāṇamoli & Bodhi, 1995)

การสังเคราะห์

การเปลี่ยนแปลงขององคุลิมาลเผยให้เห็นกระบวนการเยยวยาจิตใจที่ถูกครอบงำผ่านการไถ่บาป การยอมรับผลกรรม และการปฏิบัติธรรม การทิ้งดาบและบวชเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูตัวตน การเผชิญผลกรรมด้วยความสงบแสดงถึงความยืดหยุ่น และการบรรลุหัตถ์คือผลลัพธ์ของการเยยวยาจิตใจอย่างสมบูรณ์ กระบวนการนี้สะท้อนถึงพลังของคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่จุดประกายการตื่นรู้ และการปฏิบัติธรรมที่นำไปสู่การหลุดพ้น ซึ่งเชื่อมโยงจิตวิทยากับพุทธศาสนาได้อย่างลงตัว

บทสรุป

เรื่องราวขององคุลิมาลใน องคุลิมาลสูตร (Majjhima Nikaya, MN 86) เผยให้เห็นพลังของคำพูดในการเปลี่ยนแปลงจิตใจที่ถูกครอบงำ จากฆาตกรสู่พระอรหันต์ (Nāṇamoli & Bodhi, 1995) การวิเคราะห์นี้แสดงถึงการบูรณาการที่ลึกซึ้งระหว่างพุทธศาสนากับจิตวิทยาสมัยใหม่ คำตรัสของพระพุทธเจ้า “เราหยุดแล้ว เธอเมื่อไหร่จะหยุด?” ไม่เพียงหยุดยั้งความรุนแรงของ

องคฺลิมาล แต่ยั้งกระตุ้นการตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) และการฟื้นฟูตัวตน (moral identity) ผ่าน กลไก เช่น Cognitive Disruption, Self-Reflection และ Performative Utterance (Austin, 1962; Watzlawick et al., 1974) การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างพุทธปรัชญา—ที่เน้นการตัดกิเลสและวงจรกรรม—กับจิตวิทยา—ที่มุ่งเยียวยาพฤติกรรมผ่านการปรับเปลี่ยนความคิดและการตัดสินใจ (Bandura, 1999; Deci & Ryan, 1985) การบูรณาการนี้แสดงให้เห็นว่า คำพูดที่ทรงพลังสามารถเป็นสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาโบราณและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในการจัดการกับจิตใจที่หลงทาง

ความหมายของการศึกษานี้คือการยืนยันว่า แม้แต่จิตใจที่ถูกครอบงำโดยอิทธิพลภายนอก เช่น ความกลัวที่บีบเบียนหรือความชินชาต่อความรุนแรง ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วยการตระหนักรู้และคำแนะนำที่ถูกต้อง กรณีขององคฺลิมาลแสดงให้เห็นว่า การหยุดชะงักทางความคิด (cognitive disruption) ที่เกิดจากคำตรัส นำไปสู่การทบทวนตนเอง (metacognition) และการตัดสินใจหยุดด้วยตนเอง (autonomy) (Flavell, 1979; Deci & Ryan, 1985) การยอมรับผลกระทบและการบรรลุหน้ต้งยั้งตอถย้าว่า การเยียวยาไม่ใช่แค่การหยุดพฤติกรรม แต่เป็นการฟื้นฟูจิตใจอย่างสมบูรณ์ผ่านสติและปัญญา (Thanissaro, 1996) ความหมายนี้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ในการก้าวข้ามอดีตที่มีดมนเมื่อได้รับการชี้แนะที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะจากงานนี้คือการนำแนวคิดขององคฺลิมาลไปใช้ในงานจิตบำบัดสมัยใหม่ Cognitive Behavioral Therapy (CBT) สามารถประยุกต์ใช้เทคนิคการสะท้อน (mirroring) และการท้าทายความเชื่อ (cognitive restructuring) เพื่อช่วยผู้ป่วยตระหนักถึงพฤติกรรมที่ถูกครอบงำและปรับเปลี่ยนมุมมองต่อตนเองได้ (Beck, 1976) ในทำนองเดียวกัน Mindfulness-Based Interventions ซึ่งมีรากจากพุทธศาสนา สามารถใช้การเจริญสติเพื่อพัฒนาความยืดหยุ่น (resilience) และการยอมรับ (acceptance) คล้ายกับที่องคฺลิมาลเผชิญผลกระทบ (Kabat-Zinn, 1990) แนวทางเหล่านี้สามารถช่วยบุคคลที่เผชิญความรุนแรงหรือการถูกครอบงำ ให้กลับมาควบคุมจิตใจและชีวิตของตนได้

โดยสรุป การศึกษาเรื่ององคฺลิมาลเน้นย้ำถึงความสำคัญของการบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างพุทธศาสนากับจิตวิทยาในการเข้าใจและเยียวยาจิตใจ พลังของคำตรัสและการปฏิบัติธรรมไม่เพียงเปลี่ยนชีวิตของเขา แต่ยังเสนอแบบอย่างสำหรับการจัดการกับความขัดแย้งภายในในบริบทสมัยใหม่ การวิเคราะห์นี้ไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางวิชาการ แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจให้สำรวจศักยภาพของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณ Grok 3 (<https://grok.com/>) ซึ่งเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่พัฒนาโดย xAI ที่ช่วยในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ สำหรับการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
- Bandura, A. (1999). *Moral disengagement in the perpetration of inhumanities*. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193-209.
https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3
- Basham, A. L. (1954). *The wonder that was India: A survey of the culture of the Indian sub-continent before the coming of the Muslims*. Sidgwick & Jackson.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. International Universities Press.
- Buddhaghosa. (1999). *Majjhima Nikaya Atthakatha (Commentary on the Middle Length Discourses)* (V. Nanamoli, Trans.). Buddhist Publication Society. (Original work published 5th century CE)
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum Press.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W. W. Norton & Company.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Flavell, J. H. (1979). *Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry*. *American Psychologist*, 34(10), 906-911.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906>
- Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delacorte Press.
- Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development: The nature and validity of moral stages*. Harper & Row.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Row.

- Milgram, S. (1974). *Obedience to authority: An experimental view*. Harper & Row.
- Ñāṇamoli, B., & Bodhi, B. (1995). *The middle length discourses of the Buddha: A translation of the Majjhima Nikaya*. Wisdom Publications.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.
- Thanissaro, B. (1996). *The wings to awakening: An anthology from the Pali Canon*. Barre Center for Buddhist Studies.
- Watzlawick, P., Weakland, J. H., & Fisch, R. (1974). *Change: Principles of problem formation and problem resolution*. W. W. Norton & Company.

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาส ภิกขุ
BUDDHIST POLITICAL SCIENCE LEADERSHIP IN THE BUDDHADASA
BHIKKHU PERSPECTIVE

¹พระไกรสร ศรีธีรภพ

¹Phra Kraisorn Sririphop

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, นครศรีธรรมราช

Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat Provide

¹Sririphop.krai@gmail.com

Received: May 13, 2025; **Revised:** July 21, 2025; **Accepted:** August 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำตามแนวพุทธทาสภิกขุในทัศนะรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ 2) ศึกษาทัศนคติภาวะผู้นำตามแนวพุทธในการใช้หลักศีลธรรมนำสังคม 3) ศึกษาทัศนะความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุต่อภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม 4) ศึกษาเจตนารมณ์ของผู้นำในการใช้แนวคิดภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้แนวความคิดอิงหลักแนวคิดภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นด้านหลักสำคัญในแนวคิด ที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ที่มุ่งเน้นภาวะผู้นำตามแนวพุทธในทัศนะพุทธทาสภิกขุ ที่จะทำประโยชน์ส่วนรวมแก่สังคม ซึ่งทางผู้ศึกษาเห็นว่า แนวทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทรรศนะพุทธทาสภิกขุ เป็นหลักแห่งความผาสุกในสภาวะของผู้นำที่มีทัศนะตามแนวทางของ ท่านพุทธทาสภิกขุ ตลอดจนถึงการแก้ปัญหาทางสังคม ผู้ศึกษาขอเสนอผ่าน บทความ “รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุ” เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ทางสังคม

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, เจตนารมณ์, รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

¹ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

The aims of this research were to 1) Study the concept of leadership according to Buddhadasa Bhikkhu from the perspective of Buddhist political science 2) Explore the attitude toward Buddhist-style leadership emphasizing morality as a guiding principle for society 3) Examine Buddhadasa Bhikkhu's views on leadership in organizing society through Buddhist methods and 4) Study the intentions of leaders in applying Buddhadasa Bhikkhu's leadership concepts. The theoretical framework is based on the concept of leadership according to Buddhadasa Bhikkhu, with a primary focus on applying Buddhist principles as the core values. These values emphasize spiritual well-being and aim to promote leadership in the Buddhist perspective that benefits the public. The researcher views that the Buddhist political approach and the leadership perspective of Buddhadasa Bhikkhu represent a path to social harmony and well-being. His perspective provides guidance for leaders to solve social problems through Buddhist principles. Therefore, this article, "Buddhist Political Science: Leadership in the View of Buddhadasa Bhikkhu," is presented as a guideline for practical application in society.

Keywords: Leadership, Intention, Buddhist Political Science

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่สังคมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความขัดแย้งและปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ทวีความรุนแรงขึ้น ส่งผลให้เกิดความต้องการภาวะผู้นำที่สามารถประคับประคองและนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขและยั่งยืน ภาวะผู้นำในบริบทดังกล่าวจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงความสามารถในการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ควรครอบคลุมถึงจริยธรรม คุณธรรม และเจตนารมณ์ที่มุ่งสู่ประโยชน์ส่วนรวม พุทธทาสภิกขุ พระภิกษุผู้มีบทบาทสำคัญทางด้านศาสนาและปรัชญา เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่เน้น "การละอัตตา" และ "การเสียสละเพื่อส่วนรวม" ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 แนวคิดของพุทธทาสภิกขุจึงมิใช่เพียงข้อคิดทางธรรม แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางทางรัฐศาสตร์ที่เน้นการจัดระเบียบสังคมด้วยธรรมะมากกว่าอำนาจ (บุญเรือน และอุดมเดช, 2564)

“รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ” เป็นแนวทางที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ทางการเมือง โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงระบบโครงสร้างหรือกลไกการบริหารจัดการแบบตะวันตก หากแต่เป็นการปกครองที่อาศัย “ธรรมะ” หรือ “หลักแห่งความถูกต้อง” เป็นรากฐานในการกำหนดทิศทางและวิธีการบริหารประเทศ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุด คือ “ความสงบสุขของประชาชน” ทั้งในระดับจิตใจและระดับสังคมโดยรวม แนวทางนี้มีจุดเน้นอยู่ที่ “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งคือการให้อำนาจของ “ธรรมะ” เป็นใหญ่กว่าความต้องการส่วนตัวหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มผู้นำในรัฐศาสตร์แนวพุทธจึงไม่ใช่เพียงผู้มีอำนาจในการสั่งการ หากแต่เป็นผู้ที่มี “จิตวิญญานแห่งการรับใช้” ประชาชน มุ่งหวังความเป็นอยู่ที่ดีของคนส่วนรวม และถือเอาการบริหารบ้านเมืองเป็น “หน้าที่ทางธรรม” ที่ต้องทำด้วยความเมตตา สติ และปัญญา ภาวะผู้นำตามแนวพุทธทัศนะจึงต้องมีลักษณะเด่น 3 ประการ ได้แก่ 1) ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำจะต้องวางตนเป็นผู้รับใช้ประชาชน มีให้ใช้ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน 2) การบริหารด้วยปัญญาและเมตตา ใช้เหตุผลประกอบกับความเมตตา ไม่ใช้อารมณ์หรือแรงจูงใจที่เกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ และ 3) การสร้างความสมดุลระหว่างโลกธรรมกับธรรมะ รู้จักเชื่อมโยงความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เข้ากับหลักคุณธรรม เช่น ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ (หฤทัย คำเภา, 2564)

ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการของอิทธิพลที่ผู้นำใช้ในการจูงใจ ชี้นำ และโน้มน้าวให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานยินดีและเต็มใจปฏิบัติตามในทิศทางที่องค์กรหรือผู้นำต้องการ โดยใช้ทั้งอำนาจโดยตรงและอิทธิพลเชิงพฤติกรรม ในแนวทางของพระพุทธศาสนา ภาวะผู้นำมีได้เน้นที่อำนาจ แต่เน้นที่คุณธรรมและความสงบทางจิตใจ ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาจึงประกอบด้วยภาวะสองประการ ได้แก่ (1) ภาวะทางจิตใจที่บริสุทธิ์ มีเมตตาและหมดจากกิเลส และ (2) บุคลิกลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นผู้นำ เช่น มหาบุรุษลักษณะ พุทธทาสภิกขุ หรือ พระธรรมโกศาจารย์ เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปความเข้าใจพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยได้เผยแผ่ธรรมะด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ชัดเจน และเข้าถึงใจประชาชน ทั้งยังใช้ชีวิตอย่างสมณะ เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง มีความสามารถในการสื่อสารกับชาวต่างประเทศ และมีบทบาททั้งในระดับชาติและนานาชาติในการเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งแนวคิดและภาวะผู้นำของพุทธทาสภิกขุส่งผลต่อสังคมไทยในหลายด้าน ได้แก่ ด้านศาสนา เสริมสร้างความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเชิงเหตุผล ลดความงมงาย ส่งเสริมการเข้าถึงเนื้อหาธรรมะโดยแท้ ด้านการศึกษา สนับสนุนการบูรณาการหลักธรรมในกระบวนการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง ด้านสิ่งแวดล้อม สนับสนุนแนวคิดการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติ ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า เช่น สวนโมกขพลาราม ด้านสันติภาพโลก เป็นผู้นำทาง

ความคิดที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งในระดับศาสนาและระดับสังคมโลก พุทธศาสนิกชนจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำเชิงพุทธที่มีอิทธิพลทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และแนวคิดของท่านยังคงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำที่เน้นคุณธรรม ความสงบ และประโยชน์ส่วนรวม (แสงอรุณ และอภิรักษ์, 2565)

จากแนวคิดดังกล่าว บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธศาสนิกชนในบริบทของรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการพัฒนาแนวทางภาวะผู้นำที่สามารถนำไปใช้ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการศึกษารัฐศาสตร์ที่มีปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่โดยที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองโดยตรง จึงไม่มีหลักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ แต่เป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรม ที่ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจะต้องประพฤติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ นานาชาติ และมนุษยชาติทั้งมวล การศึกษาวิชา รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จึงศึกษาโดยกำหนดกรอบแนวคิด โดยอาศัยหลักคำสอนที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการทางรัฐศาสตร์

การปกครองในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งในการปกครอง 3 ระดับ คือ

1. ระดับตนเอง คือระดับเบื้องต้น ในการรักษาควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจของตนเองให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สะอาดบริสุทธิ์จากความไม่ดีทั้งหลาย โดยการประพฤติ ภาวนา ระเบียบข้อบังคับที่จะต้องละเว้น ไม่ล่วงละเมิด และฝึกหัดขัดเกลาปฏิบัติตามหลักการเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ ประโยชน์สุขส่วนตนตามลำดับ ตามพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้มีคุณความดีก่อน จึงควรสอนผู้อื่นภายหลัง” ยิ่งปกครองควบคุมตนเองให้เป็นคนดีมากเท่าไร ก็ยิ่งจะทำให้ตนเองมีความสุขมากยิ่งขึ้นตามลำดับขั้นของความดีเท่านั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าทำให้ตนเองเกิดบารมี เป็นผู้มียุญ คือ ผู้มีความดีในตัวเอง สะอาดทั้งทางกาย วาจา ใจ ผ่องใสจากความเศร้าหมอง คือ ความชั่ว ผลที่ได้รับ คือ ความสุขทั้งกายและใจ บารมีและบุญก่อให้เกิดอำนาจ ที่เรียกว่า “อิทธิ” เมื่อมีอำนาจแห่งความดี คือ หิริและโอตตปปะแล้ว ก็สามารถปกครองควบคุมรักษาตนเองและผู้อื่นได้ทั้งโลก ตามพุทธภาษิตที่ว่า “วโส อสริยัง โลเก” มีอำนาจ (พลังแห่งคุณธรรม) ก็เป็นใหญ่ในโลกได้ โดยมีพระวินัยหรือศีล เป็นเครื่องป้องกันคุ้มครองกาย วาจา มีพระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาใจ โดยฝากกาย วาจาไว้ที่พระวินัย ฝากใจไว้ที่พระธรรมระเบียบและวิธีปฏิบัติในการปกครองตนเอง 3 วิธี คือ

- 1) ศิล ควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน
- 2) สมาธิ รักษาคุ้มครองจิตให้ตั้งมั่นในความดีงาม
- 3) ปัญญา ชัดเกลาคิดใจให้เข้าถึงความดีในขั้นที่ละเอียด เพื่อสร้างพลังความคิด

ฉลาด รอบรู้

รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หมายถึง “คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุม ดูแลตนเองและบุคคลอื่น ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดี (Good government) และประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก โดยปราศจากผลร้ายใดๆ เป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและแห่งมวลมนุษยชาติ” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

ภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุ

ภาวะผู้นำในทัศนะของ “พุทธทาสภิกขุ” มิได้จำกัดอยู่ที่บทบาทการนำทางองค์กรหรือกลุ่มชนเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการ “หลุดพ้นจากอัตตา” เพื่อนำพาผู้อื่นไปสู่จุดหมายแห่งความสงบสุขและการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ภาวะผู้นำตามแนวคิดของท่านจึงมีพื้นฐานจาก “ธรรมะ” และ “ปัญญา” เป็นหลัก ไม่ใช่การใช้อำนาจหรืออิทธิพลในเชิงโลกีย์

แนวคิดของพุทธทาสภิกขุสะท้อนให้เห็นภาวะผู้นำที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่

- 1) ผู้นำต้องละอัตตา พุทธทาสภิกขุเน้นว่า ความยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) เป็นต้นเหตุของความทุกข์ การเป็นผู้นำที่แท้จริงจึงต้องเป็นผู้ที่สามารถวางตน ไม่ยึดถือสถานะ อำนาจ หรือผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก แต่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม การ “ปล่อยวาง” จากอัตตานี้ ช่วยให้ผู้นำมีจิตใจที่เป็นกลาง มีเมตตา และเป็นธรรม “เราควรฝึกเป็นผู้นำที่ไม่มีตน ไม่มีตัว ไม่มีเรา ไม่มีเขา มีแต่หน้าที่เพื่อประโยชน์ของมหาชน”

- 2) ภาวะผู้นำคือการรับใช้ด้วยเมตตา ภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธทาสภิกขุมีลักษณะคล้ายกับแนวคิด “Servant Leadership” ซึ่งผู้นำคือผู้รับใช้ผู้อื่น ผู้นำไม่ใช่ผู้ยืนเหนือ แต่เป็นผู้เข้าใจทุกข์ของผู้อื่น ใช้เมตตา กรุณา เป็นหลักในการบริหารจัดการ เพื่อให้ผู้อื่นได้พัฒนาทางกาย วาจา ใจ และมีความสุขร่วมกัน

- 3) ผู้นำต้องเป็นต้นแบบแห่งการปฏิบัติธรรม พุทธทาสภิกขุเน้นการเป็น “ผู้นำด้วยการกระทำ” ไม่ใช่ด้วยคำพูด ท่านดำเนินชีวิตอย่างสมณะ เรียบง่าย แสดงออกถึงความสงบเย็นทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งกลายเป็นแบบอย่างที่ทรงพลังสำหรับผู้คนรอบข้าง ทั้งนี้ยังสามารถ

เชื่อมโยงกับแนวคิด “Transformational Leadership” ที่เน้นการเป็นแรงบันดาลใจและการเปลี่ยนแปลงเชิงจิตวิญญาณ

1. ภาวะผู้นำของนักปกครองในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ผ่านแนวคิดธัมมิกสังคม

พุทธทาสภิกขุได้นำเสนอแนวคิด “ธัมมิกสังคม” ซึ่งสะท้อนถึงภาวะผู้นำของนักปกครองที่ยึดหลักธรรมในการบริหารบ้านเมือง โดยชี้ให้เห็นว่า นักปกครองที่ดีต้องมีคุณธรรม มีเมตตา และให้ความสำคัญต่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมในสังคม การปกครองควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม มิใช่อำนาจหรือระบบยุติธรรมที่ขาดความเป็นธรรม ในจกักวัดตีสสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะว่า ผู้ปกครองควรทำหน้าที่ในการปกป้อง ดูแล และอำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียม พร้อมทั้งให้ความเคารพต่อบัณฑิตผู้มีศีลธรรม และไม่ละเลยการสนทนาธรรม แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมาภิบาลแบบพุทธ ที่ไม่เน้นการลงโทษหรือการใช้อำนาจ แต่เน้นการหล่อหลอมจิตใจคนในสังคมให้ดำเนินชีวิตด้วยศีลธรรม พุทธทาสภิกขุยังมองว่า สังคมในปัจจุบันเสื่อมถอยจากศีลธรรมเพราะความโลภและการแบ่งแยกชนชั้น จึงเสนอแนวคิดแบบสังคมนิยมธรรมิกะ ที่มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อ พึงพาอาศัยกัน ไม่เอาเปรียบกัน แนวคิดนี้ช่วยคลี่คลายปัญหาระหว่างกลุ่มนายทุนกับแรงงาน และเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับธรรมชาติและจิตวิญญาณของมนุษย์มากกว่าระบบทุนนิยมที่มุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ คือการนำหลักธรรมมาเป็นรากฐานของการปกครอง เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นธรรมอย่างยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2546))

2. ภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ว่าด้วยเรื่องพระภิกษุ สามเณร ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาผู้นำทางจิตวิญญาณที่แท้จริง แม้ภายหลังการปรินิพพาน พระองค์มิได้แต่งตั้งผู้สืบทอดตำแหน่งศาสดาโดยตรง แต่ภารกิจของการเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้ถ่ายทอดต่อมายังพระภิกษุและสามเณร ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและนักเผยแผ่ศาสนาอย่างต่อเนื่อง พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบาย “ภาวะผู้นำ” ของพระภิกษุและสามเณรไว้อย่างน่าสนใจว่า ผู้นำทางจิตวิญญาณนั้นต้องดำรงตนด้วย ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และยังต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัย ด้วยความเมตตาและกรุณา เพื่อให้ประชาชนเกิดศรัทธาและเข้าใจหลักธรรมได้อย่างแท้จริงหลักศรัทธา เป็นหัวใจสำคัญที่พุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญ ท่านกล่าวว่า “ศรัทธา” ในการเผยแผ่หมายถึงการสร้างเชื่อมั่นในคุณค่าของพระธรรมและศักยภาพของพระสงฆ์ผ่านการสั่งสอน การอบรม การแสดงธรรม ตลอดจนการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ เพื่อขยายจำนวนพุทธศาสนิกชนและเสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่ ภาวะผู้นำในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ยัง

แสดงให้เห็นถึง ผู้นำเชิงปฏิรูป ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของจิตใจ โดยผู้นำทางจิตวิญญาณไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรม หากแต่ยังต้อง “เปลี่ยนแปลงภายใน” ของผู้ฟัง หรือผู้รับสารให้เกิดความตื่นรู้ทางธรรมะ และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้จริง ดังนั้น พระภิกษุและสามเณรในมุมมองของพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นผู้นำที่เชื่อมโยงหลักธรรม กับความเป็นจริงของสังคม เป็นนักเผยแผ่ที่มีภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณที่สามารถตอบสนองต่อโลกสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและพระศาสนา

3. ภาวะผู้นำตามแนวพุทธทาสภิกขุในทัศนะรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ

ผู้นำในทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ ในทฤษฎีคือ ใช้ศีลธรรมในการปกครอง และควบคุมมวลชนโดยไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้อำนาจ มีการควบคุมมวลชนอย่างถูกต้อง เน้นระบบศีลธรรม มีธรรมคอยกำกับตลอดเวลายึดถืออุดมการณ์แบบโพธิสัตว์ เห็นประโยชน์ของผู้อื่นก่อนประโยชน์ตน ส่งเสริมระบบแต่มีใช้เสรีภาพทางชนชั้น หากเป็นเสรีภาพที่ปราศจาก การตกอยู่ภายใต้กิเลส ใช้ระบบเผด็จการโดยธรรม ตามหลักทศพิธราชธรรม โดยปฏิเสธความรุนแรง การต่อสู้แบ่งแยกใด ๆ โดยมีหลักมุมมองใหม่ ในการครองใจคน ดังนี้

1) หลักกัลยาณมิตรธรรมหรือธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ วัตถุประสงค์ หรือเป็นผู้รู้จักพูด โดยการที่จะเป็นนักพูดที่ดีนั้นต้องพูดให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ พูดให้ผู้อื่นได้ประโยชน์ หรือพูดให้ผู้อื่นช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ ไม่ใช่การพูดเพื่อหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง ได้แก่ พูดแจ่มแจ้ง(อธิบายให้เข้าใจได้ชัดเจน) พูดจริงใจ(พูดจนคนยอมรับและอยากจะทำ) พูดเข้าใจ(พูดให้เกิดความศรัทธา กระตือรือร้น) และพูดให้รู้เรื่อง(พูดให้เกิดความเข้าใจ มีความหวัง ในผลดีและทางที่จะสำเร็จ) การเป็นผู้รู้จักพูดตามหลักการข้างต้น สามารถนำมาปรับใช้กับการพูดเนื่องในโอกาสต่างๆ

2) หลักพรหมวิหาร 4 ประการ ในการบริหารงานทุกอย่างผู้นำจะต้องมีและสามารถรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง เข้าข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งหลักของอุเบกขานั้นจะคุมเมตตา กรุณา มุทิตา วัธอีกด้วย โดยการปฏิบัติหรือช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ก็จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง พรหมวิหาร 4 นั้นประกอบด้วย เมตตา ความเป็นมิตรไมตรีต่อผู้อื่น มีน้ำใจ พิจารณาดีต่อผู้อื่น กรุณา คือ ความต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ซึ่งถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ผู้บริหารจะต้องมีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อนำไปสู่การแสดงออกที่ดีและเหมาะสม สำหรับตัวผู้นำ ถ้าสามารถแสดงออกได้อย่างดีและเหมาะสมแล้ว ก็จะนำไปสู่ศรัทธาจากบุคคลต่าง ๆ ในองค์กร และทำให้สามารถนำพาทุกคนไปในทิศทางเดียวกันได้ หลักพรหมวิหารสี่นี้เป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องยึดเป็นหลักธรรมในการบริหารงานเป็นประจำวันทั่วไป โดยเฉพาะกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน ลูกน้องหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ กับองค์กร โดยเมื่อบุคคลอื่นมีปัญหา มีทุกข์ เดือดร้อน ผู้นำก็

ต้องมีความกรุณาที่จะแก้ไขปัญหานั้น ในขณะเดียวกัน เมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข ก็ต้องมีมุทิตา ที่จะช่วยส่งเสริม สนับสนุน และยินดีความสำเร็จของผู้อื่น ในช่วงสถานการณ์ปกตินั้นก็ต้องคอยดูแล เอาใจใส่ให้บุคคล (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544)

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธทาสภิกขุ มีความสอดคล้องกับแนวทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หรือ คุณสมบัติตลอดจนความสามารถของผู้นำในการนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี มีความสามารถชักนำคนทั้งหลายให้ประสานกันและนำไปสู่จุดหมายที่พึงปรารถนาและยั่งยืนได้ ให้ซึ่งการได้มามีเสถียรภาพทางสังคมและการนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก ในการบริหารและการปกครองของสังคม

4.ทัศนะความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุต่อภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม

การจัดระเบียบทางสังคม (Social organization) เป็นกระบวนการที่มีขอบเขตกว้างขวางมากเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมปรากฏการณ์สังคมหลายอย่าง เริ่มจากการจัดให้มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ หลากหลายเพื่อให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน เราอาจกล่าวถึงการจัดระเบียบระหว่างสามภิกษุ การจัดระเบียบสังคมของกลุ่มอาชญากร การจัดระเบียบสังคมของหมู่บ้าน จนถึงการจัดระเบียบสังคมของสังคมไทย หรือการจัดระเบียบสังคมของโลกก็ได้สังคมทุกประเภทจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบสังคมไม่มากก็น้อย ระเบียบสังคมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคมทั้งหลาย

หลักอัมมิกสังคมนิยม เรื่องความยุติธรรมและความเท่าเทียมของหลวงพ่อบุญทาสภิกขุ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า อัมมิกสังคมนิยมเหมือนกับการจุดไฟบ้านรับไฟฟ้า สร้างอัมมิกสังคมนิยม ป้องกันสังคมนิยมบ้าคลั่ง ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้คนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ชาติเดียว อนุเดียวไม่ได้มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ซึ่งมีคุณค่าต่อสังคม ในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม

ทัศนะความคิดเห็นของพุทธทาสภิกขุต่อภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคม

1) คุณค่าต่อสังคม อัมมิกสังคมนิยม โดยท่านเห็นว่า สามารถแก้ปัญหาและจัดระเบียบสังคมได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน โดยอัมมิกสังคมนิยมในฐานะช่วยให้สังคมอยู่รอดธรรมชาติ หมายถึง ปรากฏการณ์ทั้งหลาย กฎความจริง ที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะเห็นได้ว่าสาเหตุแห่งความเสื่อมมา จากการขาดศีลธรรม หากสังคมประกอบด้วยธรรมแล้วความเสื่อมจะไม่มีเลยมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว แนวคิดอัมมิกสังคมนิยมจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่น่าคนให้เข้ามาสู่คลองธรรม สังคมก็จะสงบสุข มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว

2) แนวทางปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตากรุณา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความรักในเพื่อนมนุษย์ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ดังคำกล่าวที่ว่า สุขัง สัมผัสสะ สามัคคี ความ

สามัคคีในหมู่คณะ นำสุขมาให้ ทั้งระดับปัจเจกชนและระดับสังคม หากสังคมสงเคราะห์กันสังคมก็เป็นสุข แม้ใน มงคลสูตรก็ได้กล่าวถึง การสงเคราะห์กันว่าเป็นมงคลอันประเสริฐ

ดังนั้น ภาวะผู้นำในการใช้พุทธวิธีจัดระเบียบสังคมแนวคิดใหม่มองว่า โลกอยู่ได้ด้วยสายใยแห่ง สัมพันธและพึ่งพาอาศัยกัน แบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า แตกต่างจากความคิดเก่าของสังคมมนุษย์ นอกจากนี้ นิยมตามแนวคิดท่านพุทธทาสช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้ง

5. ศึกษาเจตนารมณ์ของผู้นำในการใช้แนวคิดภาวะผู้นำในทัศนะพุทธทาสภิกขุมาประยุกต์ใช้

เจตนารมณ์ที่เด่นชัด ในแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ต้นแบบในการศึกษา มีการศึกษาทางคติโลกและคติทางธรรม และมีการเผยแผ่ด้วยเทคนิควิธีการ สื่อ เอกสารและสิ่งพิมพ์ที่หลากหลาย เช่น ทางวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ใช้สื่อศิลปะ สร้างโรงมหรสพทางวิทยุญาณ เป็นต้น อิทธิพลแนวคิดที่สำคัญและภาวะผู้นำของพุทธทาสภิกขุ ต่อสังคมไทยในปัจจุบัน และที่มีอิทธิพลต่อสภาวะทางความคิดและแนวคิด ต่อสังคมไทยมาก ที่สุดคือ อิทธิพลแนวคิดและภาวะผู้นำด้านการศึกษา โดยรณรงค์ให้นำหลักคุณธรรม ศีลธรรม หลักจริยธรรมกลับเข้าสู่สถาบันการศึกษาให้ได้เรียนรู้ประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง การประยุกต์ใช้แนวคิดภาวะผู้นำ

ในทัศนะพุทธทาสภิกขุ ในการศึกษา ภาวะบริบททางความคิดของพุทธทาสภิกขุ ในแง่ของจิตวิทยาอิทธิพลทางความคิด มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation : IM) จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ฟัง คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม คือคำสั่งสอน และพระวินัย คือ คำสั่งที่มีคุณค่า (พระภิกษุภิกษุณี (เผด็จ ทตตชีโว), 2549)

บทสรุป

แนวทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ภาวะผู้นำในทรรศนะพุทธทาสภิกขุเป็นหลักแห่งความผาสุกในสภาวะของผู้นำที่มีทัศนะตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ ตลอดจนจนถึงการแก้ปัญหาทางสังคม ซึ่งเป็นธรรมที่ประยุกต์ใหม่มีความร่วมสมัย เหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบัน แนวคิดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นภาวะผู้นำที่ค่อนข้างตระหนักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม จริยธรรม นี่คือนจุดเริ่มต้นการเป็นผู้นำในการริเริ่มใน ให้เหตุ ให้ผลและให้ทัศนะภาวะผู้นำ ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานความเป็นจริง และอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ในแง่รัฐศาสตร์ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อ นำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง

และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม คือคำสอนและพระวินัย คือ คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครอง ทั้งในด้านการปกครองตนเอง การปกครองหมู่คณะและการปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวมตลอดจนมีการปกครองโลกอยู่มาก ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล คือหิริและโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรมปกครองโลก สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและมีอิทธิพลด้านความคิดหลัก คือ ความซื่อสัตย์และความจงรักภักดี วัฒนธรรม ความประพฤติดี

ทัศนภาวะผู้นำ ตามแนวพุทธอย่างชัดเจน ทางด้านวิถีและกระบวนการของท่าน ยังเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ สิ่งที่สะท้อนในวิถีแนวทางแนวคิดใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในแบบวิถีแนวทาง รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายต่างประเทศ ทำให้ ได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก เป็นบุคคลสำคัญของโลก เหตุผลที่ยูเนสโกได้ประกาศยกย่อง “พุทธทาสภิกขุ” เป็นบุคคลสำคัญของโลก เพราะท่านได้เป็นผู้นำอุทิศตนเพื่อการเผยแผ่แก่นพระธรรมที่มีความร่วมสมัยและประยุกต์ใช้ได้กับทั้งระดับบุคคลและสังคม

เอกสารอ้างอิง

- บุญเรือน พงศ์เพชร และอุดมเดช ทองคำ. (2564). ภาวะผู้นำทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนากับการประยุกต์ใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 46(2), 89-105.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด.
- แสงอรุณ เกตุชนวัฒน์ และอภิรักษ์ ชนากุล. (2565). แนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธกับภาวะผู้นำเพื่อสันติสุข. *วารสารรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 13(1), 55-72.
- หุทัย คำม้าว. (2564). รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 1(3), 66-77.